

| KATOLÍCKA UNIVERZITA V RUŽOMBERKU

| TEOLOGICKÁ FAKULTA

INŠTITÚT CIRKEVNÝCH DEJÍN

NOTITLÆ HISTORIÆ
ECCLESIASTICÆ

Ružomberok 2023

Notitiæ historiæ ecclesiasticæ

vedecký recenzovaný časopis | *Scientific peer-reviewed journal*

ročník | *Volume 12*, číslo | *Issue 1*, rok | *Year 2023*

vychádza 2x ročne | *Frequency: twice a year*

Časopis *Notitiæ historiæ ecclesiasticæ* je zaradený v databáze:

CEJSH (The Central European Journal of Social Sciences and Humanities) – 2020.

CEEOL (Central and Eastern European Online Library) – 2021.

Vedúci redaktor | *Editor-In-Chief*: prof. PhDr. ThDr. Štefan LENČIŠ, PhD.

Redakčná rada | *Editorial Board*:

ThDr. Daniel BOLEŠ, PhD. – TF, Katolícka univerzita v Ružomberku

doc. ThDr. Peter BORZA, PhD. – FF, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach

doc. PhDr. Jaroslav CORANIČ, PhD. – GTF, Prešovská univerzita v Prešove

Dr. Viliam Štefan DÓCI OP – Istituto storico domenicano Roma, Taliansko

Mgr. Peter FEDORČÁK, PhD. – FF, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach

prof. ThDr. Cyril HIŠEM, PhD. – TF, Katolícka univerzita v Ružomberku

doc. PhDr. Jitka JONOVÁ, Th.D. – Univerzita Palackého v Olomouci, CM TF Olomouc, Česko

prof. ThDr. Viliam JUDÁK, PhD. – Univerzita Komenského v Bratislave, RKCMBF Bratislava

prof. Dr. István KÁFER, PhD. – Gál Ferenc Főiskola Szeged, Maďarsko

doc. Viktor KICHERA, PhD. – Uzhhorod National University, Faculty of History, Ukrajina

Mons. HELic. Jozef KRIŠTOF – Segreteria di Stato, Citta del Vaticano

ThDr. Angelus Štefan KURUC O.Praem., PhD. – TF, Katolícka univerzita v Ružomberku

doc. ThDr. Radoslav LOJAN, PhD. – TF, Katolícka univerzita v Ružomberku

prof. Dr hab. Józef MARECKI – Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie, Poľsko

dr hab. Jarosław R. MARCZEWSKI – Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II., Lublin, Poľsko

Dr. habil. Béla PUKÁNSZKY, DSc. – Univerzity Eszterházy Károly, Eger, Maďarsko

prof. ThDr. Ján ŠAFIN, PhD. – Pravoslávna bohoslovecká fakulta, Prešovská univerzita v Prešove

prof. PaedDr. ThLic. Martin WEIS, Th.D. – TF Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Česko

Jazykový redaktor:

– **slovenského textu** | *Slovak text Editor*: Mgr. Eva BODNÁROVÁ

– **anglického textu** | *English text Editor*: Frances KREMARIK

Technický redaktor | *Technical editor*: Marián HUMENSKÝ

Návrh obálky | *Cover design*: Ján MIŠKO

Adresa vydavateľa | *Address of editorial publisher*:

© 2023 VERBUM – vydavateľstvo KU

Hrabovská cesta 1A, 034 01 Ružomberok, web: www.ku.sk

Adresa redakcie | *Address of editorial office*:

© Inštitút cirkevných dejín, Teologická fakulta

Katolícka univerzita v Ružomberku

Hlavná 89, 041 21 Košice

web: www.icd.ktfke.sk; email: icd@ktfke.sk

ISSN 1338-9572 (Print), **ISSN 2730-0153** (Online)

OBSAH | CONTENTS

ÚVOD EDITORIAL.....	5
ŠTÚDIE / STUDIES.....	7
Kaspar Lutz a jeho dielo Geistliche Apotheck z fondu františkánskych knižníc <i>Kaspar Lutz and his work Geistliche Apotheck from the Franciscan Library Fund</i>	9
Mária Pitáková	
Neoslohová sakrálna architektúra a jej prejavy na Slovensku..... <i>Neostyle sacral architecture and its manifestation in Slovakia</i>	24
Andrej Botek	
Farár Alexander Šindelár vo funkcii starostu obce Piešťany <i>Priest Alexander Šindelár in his Function as Mayor of the City of Piešťany</i>	41
Stanislav Žlnay	
Osudy jezuitov v Spišskej Novej Vsi v časoch druhej svetovej vojny..... <i>The Lines of the Jesuits in Spišská Nová Ves during the Second World War</i>	48
Marek Rímsky	
PRAMENĽ / SOURCE.....	63
Menovací dekrét pre kňaza Petra do funkcie farára v Toryse z roku 1295.....	64
Daniel Boleš	
ČLÁNKY / ARTICLES.....	66
„Nesiem ťa na svojich pleciach“ – ikonografický námet, jeho počiatky a premeny v umení.....	67
Zuzana Dzurňáková	
RECENZIE / REVIEWS.....	70
RECENZENTI PRÍSPEVKOV REVIEWERS.....	79

ÚVOD | EDITORIAL

Vážení čitatelia!

Aktuálne číslo časopisu *Notitiae historiae ecclesiasticae* prináša niekoľko nových príspevkov z oblasti cirkevných dejín. Samotné príspevky poukazujú na pestrosť jednotlivých dejinných udalostí a ľudských vstupov do nich. No, nemožno zabudnúť ani na nadprirodzený pohľad na konanie človeka v dejinách. Výskum nám pomáha postupne odkrývať mnohé ľudské osudy.

V tomto čísle NHE ponúkame štyri štúdie, ktoré nie sú rozsahovo veľké, ale obsahovo hutné. Obsah časopisu ešte doplníme o pravidelné bloky, ktoré sa dotýkajú cirkevných dejín.

Prvý príspevok od Márie Pitákovovej ponúka čitateľom výskum knihy zo zbierok Slovenskej národnej knižnice od nemeckého teológa Kaspara Lutza: *Geistliche Apotheke*. Autorka chce predstaviť spoločenskú situáciu 16. storočia, v ktorej mórové epidémie prinášali veľké ľudské straty a záujem lekárov hľadať pomoc v tejto ťažkej situácii. Nechýbala pritom ani literatúra k tejto problematike. Samotný autor vo svojej knihe nezavrhne lekársku pomoc, ba považuje ju za Božie dielo a dar. Pochopiteľne, ako teológ uprednostňuje pred medicínou duchovnú formu pomoci – vieru a modlitby.

Druhý príspevok od Andreja Boteka sa venuje neoslohovej sakrálnej architektúre na Slovensku. Článok sa zaoberá vznikom a vývojom neoštýlov v oblasti sakrálnej architektúry so zameraním na slovenské územie v 19. storočí. Autor zdôrazňuje, že: „*Neoslohové stavby (najskôr neogotické, postupne neorománske a menej často i neobarokové a neoklasicistické) spolu s eklekticismom záveru storočia vytvorili dôležitý pamiatkový fond sakrálneho staviteľstva Slovenska a to naprieč celým náboženským spektrom: katolíckym, evanjelickým, kalvínskym i židovským.*“ Príspevok je obohatený aj o pestrú obrazovú prílohu.

V poradí tretí príspevok od archivára Stanislava Žlnaya nám predstavuje farára Alexandra Šindelára, ktorý bol v rokoch 1931 – 1938 primátorom mesta Piešťany. Tento kňaz sa v tejto funkcii významnou mierou podieľal na budovaní vzťahov medzi obcou a kúpeľmi a prispel k významnému rozvoju mesta. Autor v tomto príspevku zvlášť predstavil jeho inauguračnú reč, v ktorej poukázal na ťažkosti obyvateľov Piešťan, ktoré nie sú veľmi odlišné od tých, ktoré ich trápia aj dnes.

Štvrtý príspevok od Mareka Rímskeho sa venuje jezuitom pôsobiacim v Spišskej Novej Vsi v čase od druhej svetovej vojny. Jezuiti sa po Viedenskej arbitráži z Košíc museli presťahovať do novej rezidencie v Spišskej Novej Vsi. Na základe archívneho výskumu autor predstavuje ich pastoračnú prácu v tomto náročnom období, kde okrem iného ponúka aj ochotu jezuitov pomáhať židovskému obyvateľstvu. Autor svoj výskum opiera o dokumenty, ktoré sa nachádzajú v Centre spirituality Michala Lacka Východ-Západ.

V druhom bloku časopisu s názvom *Prameň* je čitateľom ponúknutý v latinskom jazyku text menovacieho dekrétu pre kňaza Petra do funkcie farára v Toryse z roku 1295. Listina sa nachádza v prepise *in extenso* v spišskom rotuluse. Preklad tejto listiny pripravil Daniel Boleš a nechýba ani základný komentár a poznámky k nej.

V nasledujúcom bloku *Články* – historička umenia Zuzana Dzurňáková chce predstaviť barokovú fresku v kostole sv. Jána Krstiteľa v Trnave, na ktorej je zobrazený jezuita sv. František Xaverský. Autorka poukazuje nielen na umelecké zobrazenie, ale aj na predmetnú osobu, ktorá v sebe skrýva základnú ideu pomoci.

V nasledujúcom bloku *Recenzie* čitateľ nájde dve recenzie. Prvý recenzent Angelus Š. Kuruc sa venoval monografii od Miriam Hlaváčkovej s názvom: *Pútnik. Sonda do života stredovekých pútnikov, Kráľ Mikuláš Ujlaki a jeho cesta do Ríma*. Druhý recenzent Cyril Hišem pripravil recenziu na zborník príspevkov s názvom: *100 rokov Spoločnosti Ježišovej na Slovensku 1920 – 2020*.

Prajeme Vám príjemné a obohacujúce čítanie.

Redakcia časopisu

ŠTÚDIE / STUDIES

Kaspar Lutz a jeho dielo *Geistliche Apotheck* z fondu františkánskych knižníc

Mária Pitáková

<https://doi.org/10.54937/nhe.2023.12.1.9-23>

*Kaspar Lutz and his work *Geistliche Apotheck* from the Franciscan Library Fund*

Abstract: *The epidemic has currently surprised us all and has also caught us unprepared. It was no different in the past. People died of various diseases and did not know how to react. Some of them ran away, thinking that they would avoid similar diseases. Others stayed and cared for their loved ones and relatives. However, which decision was the right one? This and other questions were answered by Kaspar Lutz, whose interesting work *Geistliche Apotheck* is in the collection of the Slovak National Library. As it was written in German, it was intended for the general public. The work dealt primarily with the causes of the plague, of which God's punishment for human sins came first. In 12 chapters, the author discussed the problems related to the plague, which affected the majority of the population. These are questions of a primarily spiritual nature. Nevertheless, this aspect of life has been and is still needed for people today. Although doctors most often wrote these works, they often ultimately recommended prayers to avert the plague.*

Key words: *epidemic, God, punishment, sins, the Bible, 16th century.*

Úvod

Práca sa venuje dielu nemeckého teológa Kaspara Lutza *Geistliche Apotheck*. V úvode spomením diela vydané prevažne v 16. storočí, teda v období vydania diela. Autori, prevažne lekári, sa snažili priblížiť lekársku tematiku aj nižšej vrstve obyvateľstva. Preto sa už v tejto dobe stretávame aj s vydaniaми v nemeckom jazyku. V ďalšej časti sa budem venovať samotnému dielu. Dalo by sa povedať, že autor dáva rady, ako zvládnuť ťažké časy moru tým, ktorí nie sú presvedčení o liečivých účinkoch či už liekov alebo bylín. Veria

v Boha a jeho liečivú silu formou modlitby. Boli to najmä chudobní ľudia, ktorí si zdravotnú starostlivosť nemohli dovoliť. Kniha je rozdelená do kapitol, kde každá z nich obsahuje jednu otázku a následne autor na ňu odpovedá. Veľká časť diela sa venuje hriechu. Ľudia si uvedomovali a priznali svoje chyby. Napriek tomu boli presvedčení, že svojím odchodom z miesta náказы budú zbavení aj svojich pokleskov, čo autor vyvrátil. V závere sú uvedené aj príklady modlitieb, ktoré ľudom pomáhali v čase choroby. Pre krátkosť príspevku vyberiem len niektoré z nich.

Morová epidémia

V posledných rokoch sme prežívali ťažké obdobie. Epidémie k nám prišla nečakane a zaskočila celý svet. Rovnako to bolo aj v minulosti u našich predkov. Ľudia, podobne ako dnes, umierali a nevedeli, ako majú reagovať. Mestá sa snažili zabrániť šíreniu náказы rôznymi spôsobmi. Mnohým ľudom sa to nepáčilo a niektorí z nich zo strachu pred chorobou utekali preč. Druhá skupina ľudí ostala, aby sa mohla postarať o svojich blízkych. Kto z nich sa zachoval správne? Nevieme, ako odpovedali lekári v tej dobe, ale touto témou sa zaoberali aj kňazi. Boli to práve oni, ku ktorým sa ľudia obracali v ťažkých časoch. Môžeme povedať, že lekárske tlačé týkajúce sa moru alebo epidémie neboli najstaršími prácami, ktoré mali ľudia k dispozícii. Už pred ich vydaním sa objavovali náboženské publikácie tzv. morové listy. V týchto listoch jasne vystupuje výklad moru, ktorý bol v neskorom stredoveku všeobecne prijímaný ako trest od Boha. Vypuknutie moru je tu názorne vysvetlený obľúbeným obrazovým motívom božského lukostrelca, ktorý možno vidieť predovšetkým v textoch zo Starého zákona, ako napríklad v príbehu o Jóbovi, ktorého chorobu spôsobili božské šípy (Jób 6:4). Morové listy plnili hlavnú funkciu pri individuálnom zvládaní moru. Na druhej strane príčinami moru a ich preventívnymi opatreniami sa zaoberali autori lekárskeho spisu. V zásade išlo o typy pokynov, podľa ktorých správne dodržiavanie opatrení mohlo chrániť pred individuálnym ochorením a ďalším šírením morovej náказы. Tieto lekárske spisy boli napísané prevažne v latinčine a boli určené predovšetkým pre vzdelaných lekárske odborníkov. V nasledujúcej časti spomenieme niektoré z nich. Morom sa zaoberali aj panovníci, kniežatá i mestské rady tým, že vydávali výnosy dôležité pre zabezpečenie ochrany pred touto nákazou.¹

Lekár Ambrosius Jung vo svojej prvej morovej práci *Ain nutzliche trostliche* z roku 1494 dáva významný dôraz na starostlivosť o dušu. V úvode Jung predovšetkým vysvetľoval, prečo sú ľudia trestaní Bohom formou moru, a to na základe interpretácie mnohých biblických pasáží.² Koncom 15. storočia boli vytlačené dva jeho morové letáky. Vyšli pritom v dvoch verziách – v nemčine a latinčine, Jung tak oslovil súčasne odbornú i laickú verejnosť. V roku 1521 vydal svoju morovú príručku *Ain hymnischen vnd Natürlichen anzuwendung* lekár Johann Klainmülle. V centre tejto práce sú predovšetkým indikácie na prijatie správnych liečebných opatrení chorým na mor, najmä vykonávanie liečby pomocou mo-

¹ Morová epidémia v Bratislave v roku 1577 / Eva Frimmová. *Pobromy, katastrofy a nešťastia v dejinách našich miest / Bratislava: Igor Illit' - Rádio Print, 2019, s. 292.*

² FLEISCHMANN, JOSEF. *Lebensbilder aus dem bayerischen Schwaben Band. 4.* München: Max Hueber, 1955, s. 14 – 25.

rových bublín. Oproti tomu štyria augsburskí mestskí lekári Adolph Occo, Johannes Tieffenbach, Gereon Sayler a Wolfgang Talhauser vydali v roku 1535 obsiahly spis o more *Was die Pestilentz an jr selbs sey*. Svojím traktátom chceli poukázať na neuvážené užívanie liekov počas moru. Augsburský mestský lekár Wolfgang Talhauser vydal roku 1547 počas morovej epidémie spis o more *Kunst Buch*. Obsahovalo podrobné diskusie o včasnom zistení morovej horúčky.³ V lekárskejších traktoch moru bolo prepuknutie moru tiež pripisované Božskej príčine. Lekári zvyčajne v úvode svojich morových spisov poukazovali na to, že táto choroba vznikla z Božieho trestu za ľudské hriechy. Boh chcel takýmto trestom prinútiť ľudí, aby sa odvrátili od svojho hriešneho života prostredníctvom pokánia a výčitiek svedomia. Takýto priamy Boží trest vo svojom traktáte odmietal Alexander Seitz (1470 – 1545). V spise *Ain schöner Tractat von dem Saturnische(n) gschoss der Pestilentz* vytlačnom v roku 1522 založil pôvod vtedajšej morovej epidémie výlučne s primárnymi účinkami nebeských vplyvov. Mor, ktorý vtedy vypukol, podľa jeho vysvetlení pochádzal z nepriaznivého súhvezdia Saturna a Marsu v znamení Vodnára, ktoré vyžarovalo svoju ničivú silu na všetky živé tvory. To spôsobilo všeobecnú otravu vzduchom, ktorá trvala, kým sa Saturn v roku 1523 neprest'ahoval späť do znamenia zverokruhu Rýb. Priamy Boží zásah možno podľa Seitzu vylúčiť, pretože poriadok hviezd a ich nebeský chod, ktoré spočiatku spôsobili túto morovú epidémiu, stvoril Boh a odvtedy zostali nezmenené.⁴ Protestantští teológovia sa v podstate zaoberali množstvom otázok súvisiacich s riešením moru a problémov s ním spojených. Z hľadiska ich kresťanskej viery diskutovali predovšetkým o tom, či útek z miesta božieho trestu a opustenie trpiacich obetí možno zladit' s postojom oddaného kresťana.⁵

V Norimbergu protestantský teológ Andreas Osiander (1498 – 1552) uverejnil v roku 1533 morovú kázeň *Wie vnd wohin ein Christ die grausamen plag der pestilentz fliehen soll: Ein predig, aus dem 91 Psalm* na základe žalmu 91:1-8.⁶ V podobnom duchu sa nesie aj dielo *Der ain vnd neintzichst Psalm tröstlich in der Gemain zu der Zeyt der Pestilentz zu singen* teológa Wolfganga Muscula z roku 1540, kde opisuje už vyššie spomínaný žalm.⁷ Hlavným cieľom týchto morových publikácií bolo poskytnúť širokým vrstvám obyvateľstva potrebné informácie o morovej nákaze. Okrem týchto diel sa zachovali aj dve modlitby z roku 1568 *Zwey christliche Gebet so zur Zeit Pestilentz inn der Kirchen*, ktoré sa mohli odriekať v čase moru v kostoloch alebo doma od autora Johanesa Scholtza, farára v Breslau. Koncom 16. storočia vydal Johannes Radeband dielo *Geistliche vnd recht wol bewerte Artzney/ Nicht allein wider die giftige vnd erschreckliche plage der Pestilentz/* týkajúce sa lieku nielen proti moru ale aj proti chorobám duše. Hovorí v ňom, že spev a modlitba pôsobia na ľudí upokojujúco. O rok neskôr, teda roku 1597, bola prednesená kázeň *Eine Einfaltige vnd in Gottes Wort* na 14.

³ HORANIN, Mariusz. *Die Pest in Augsburg um 1500. Die soziale Konstruktion einer Krankheit*. Georg-August-Universität Göttingen, 2019, 226 s.

⁴ *Sämtliche Schriften, Band. 1: Medizinische Schriften*. Berlin: Peter Ukena, 1970, s. 143 – 207.

⁵ Protestantští teológovia zastávali stanovisko, že pred morom sa dá utiecť len vtedy, ak sa neporuší Božie Slovo. Podľa ich náboženského výkladu mor vznikol ako dôsledok božieho trestu, pretože ľudia sa správali hriešne. Podľa toho musí človek najprv zanechať svoje hriechy, konať pokánia a zlepšiť svoj spôsob života, aby bol zachránený od tohto božského moru.

⁶ SEEBAB, Gottfried. *Schriften und Briefe 1533 bis 1534*. Gütersloh: Gütersloher Verlagshaus, 1983, 556 s.

⁷ V 91. žalme, na ktorý sa vo svojich vysvetleniach odvoláva aj Luther, sa ako najistejšia ochrana pred morom zdôrazňuje silná viera.

nedeľu po Najsvätejšej trojici týkajúca sa morovej nákaze. Autor Sebastian Wengerod v nej hovoril o tom, odkiaľ pochádza mor a ako sa majú všetci kresťania správať.⁸

Šírenie medicínskych poznatkov mimo tradičného okruhu učencov umožnil až vynález kníhtlače v druhej polovici 15. storočia.⁹ Rovnako, ako autori publikácií, aj ľudia vnímali prepuknutie moru predovšetkým ako Boží trest za spáchané hriechy. Ak človek urazil Boha, snažil sa ho uzmierniť a upokojiť jeho hnev prostredníctvom náboženských činov, ku ktorým patrili votívne omše, obdobia pôstu a modlitby k patrónom (k svätému Šebastiánovi či svätému Rochusovi).

Morová epidémia znamenala pre ľudstvo v Európe už od stredoveku nesmiernu tragédiu. Od 14. storočia keď sa po prvýkrát objavil v Európe mor, zahynulo v stredoeurópskom okruhu obrovské množstvo ľudí. Po celé 16. storočie dochádzalo k novému zavlečeniu smrtiacich nákaz z Európy. Mŕtve telá sa nachádzali všade: roztrúsené v poliach, nahromadené vo vymretých dedinách.¹⁰ V nepravidelných cykloch sa epidémie vyskytovala až do konca 18. storočia. Po celý čas sa nevedelo ako morová nákaza vzniká a ako sa šíri, a preto nebolo možné stanoviť ani účinnú liečbu.¹¹

Dielo *Geistliche Apotheck*

Vo fonde Slovenskej národnej knižnice je uložené zaujímavé dielo nemeckého teológa Kaspara Lutz *Geistliche Apotheck*. Vo svojej knihe odpovedá na otázky obyvateľov, ako sa majú správať v takej ťažkej dobe po duchovnej stránke. Lutz bol nemecký pastor a teológ. Narodil sa v roku 1555 v Stuttgarte a zomrel 16. apríla 1609 v kláštore Alpirsbach, kde bol opátom. Meno matky nepoznáme, otec Johann Capsar zomrel 29. júna 1563. So svojou manželkou Magdalénou Winterovou sa vzali 10. mája 1576. Mali spolu päť detí: Alexandra, Magdalénu, Sofiu, Katarínu a Hieronyma. Študoval v Tübingene, neskôr bol farárom v Lustnau, od roku 1580 v Mercklingene. V roku 1583 sa stal dvorným kazateľom a superintendentom v Mömpelgarde. Od roku 1608 bol opátom a radcom v Alpirsbachu.

Hlavné dielo má 205 strán a voľným prekladom by sme ho mohli nazvať *Duchovná lekáreň*. Kniha je rozdelená, okrem predslovu, do 12 kapitol. Každá z nich obsahuje konkrétnu otázku, na ktorú sa snaží autor odpovedať. Za spomínanými otázkami a odpoveďami autor podrobne rozoberá 91. žalm zo Svätého Písma. Na konci knihy sa nachádzajú modlitby, ktorých je spolu desať. Tri z nich dostali od autora pomenovanie krásne. Ďalej sú to modlitby v čase choroby, modlitba ako poďakovanie za uzdravenie alebo modlitba dieťaťa. Väzba knihy je pôvodná žltá hladká koža, chrbát je červený. Vnútri knihy sú ornamentálne iniciálky a všetky strany sú v drevorezovom ráme. Titulný list s červeno

⁸ https://www.weissenburg.de/pdf/archiv/ratsbibliothek_neu.pdf

⁹ HORANIN, Mariusz. *Die Pest in Augsburg um 1500. Die soziale Konstruktion einer Krankheit*. Georg-August-Universität Göttingen, 2019, 226 s.

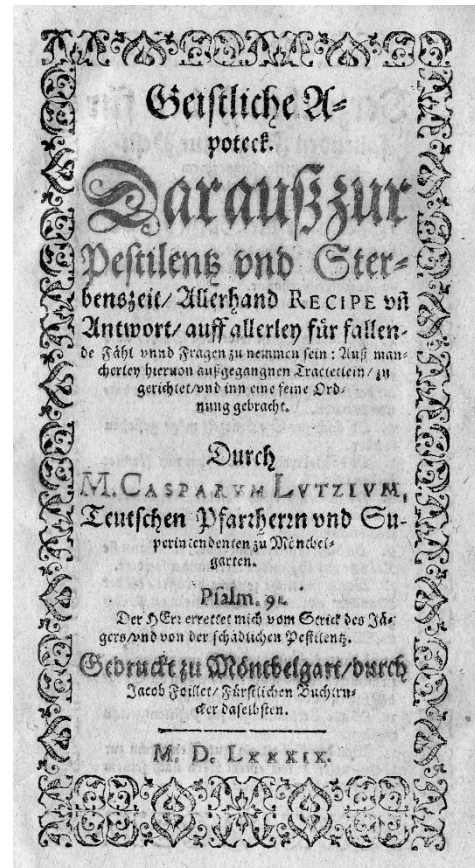
¹⁰ KARLEN, Amo. *Výhubia nás epidémie? : utajované dejiny ľudstva a chorôb*. Bratislava: Eko-konzult, 2020, s. 141.

¹¹ Morová epidémia v Bratislave v roku 1577 / Eva Frimmová. *Pobromy, katastrofy a nešťastia v dejinách našich miest / Bratislava: Igor Illit' – Rádio Print, 2019, s. 291.*

čiernou tlačou. Tlačiarom diela je Foillet Jacob, ktorý mal kanceláriu a kníhkupectvo v Montbéliard.¹² Dielo pochádza z františkánskej knižnice v Bratislave.¹³

Prívázok diela je o niečo obsirnejší, má 234 strán a skladá sa z deviatich kapitol. Kniha je defektná, predné strany sú nesprávne zviazané. Pozostáva, ako píše autor v názve, z krásnych výrokov nachádzajúcich sa v Svätom Písme. Týkajú sa vojny, prenasledovania kresťanov, útechy pre útrápených kresťanov. Po každom citáte nasleduje jeho vysvetlenie.

Prečo Lutz napísal práve toto dielo? Príčinu vysvetľuje v úvode: „Boh ma prenasledoval a prinútil ma premýšľať o tomto diele.“ Hovorí, že Boh prináša krajine múdrych a chápacích ľudí, ktorí vládnu s duchovnou a svetskou múdrosťou. Národ im ale nevenuje veľkú pozornosť. Nevyužívame správne ani Božie dary, preto nám ich Boh smie vziať. Boh stvoril veci, ktoré sú darom ale aj trestom. A berie, keď sú najviac potrebné. Božia rana ľudí postihuje za ťažké hriechy. Autor poukazuje nato, že ľudia hromadne zabúdajú čím zhrešili proti Bohu. Medzi ľuďmi sa preto čoskoro objaví strach, ohluchnú a oslepnú a ich duša zahynie. Ľudia sa pri pohľade na množstvo umierajúcich od Boha odvracajú. Boh je ale vo svojich sľuboch spravodlivý a nezabudne na nás. Pomáhajú mu pritom anjeli, aby chránili zbožných pred zlými duchmi. Je veľmi dobrý a lojálny voči svojim vlastným, ktorých chce chrániť aj v čase moru. Známe je príslovie: „Boh dopustí ale neopustí,“ ale Boh preukazuje spravodlivosť aj voči bezbožníkom, ktorí ho urážajú a pohrdajú ním. Človek by mal Bohu bezvýhradne dôverovať, pretože

Dielo Geistliche Apotheck

¹² V rokoch 1588 až 1590 však tlačil aj spolu s Johannom Exertierom v Besançone a tlače pod jeho menom v jeho bazilejskej pobočke vychádzali v rokoch 1593 až 1603. Po jeho smrti prevzal tlačiareň v Montbéliarde jeho syn Samuel Foillet. Jeho druhý syn Conrad pracoval ako kníhviazač a krátky čas ako vydavateľ v Bazileji.

¹³ Prvými miestami účinkovania františkánov na Slovensku boli Trnava, Nitra a Bratislava. Svojím horlivým učením a pôsobením si čoskoro získali nielen obyčajných ľudí ale aj viacerých prívržencov z radov šľachty. Prví františkáni, ktorí prišli na Slovensko, patrili k miernejšiemu smeru (tzv. konvektuáli). Františkáni s prísnejšími regulami sa nazývali observanti. Osudy niektorých kláštorov v stredoveku i na začiatku novoveku nemali dlhé trvanie. Viacerí členovia rehole študovali na univerzite v Trnave, ďalej sa mohli vzdelávať na svojich školách v Bratislave, Košiciach, Hlohovci a Skalici, ktoré suplovali vysoké školy teologického a filozofického zamerania. Františkáni pozornosť venovali hlavne nižším vrstvám obyvateľstva svojou misijnou a kázňovou činnosťou. Základ pre kazateľskú, misionársku a učiteľskú činnosť predstavovala knižnica. Nenachádzali sa v nej len knihy teologického a filozofického obsahu, ale boli zastúpené aj odvetvia prírodných vied, histórie, zemepisu, diela rímskych a gréckych klasikov, knihy hudobného žánru (sám svätý František považoval spev za prostriedok, ktorým sa ľud oduševňoval pre lásku k Bohu), knihy o umení a literatúre a pod. Okrem nákupu kníh z vlastných prostriedkov sa knižnice rozrastali darmi od cirkevných a svetských mecénov, čoho dokladmi sú rukopisné záznamy v zachovaných knihách. Ako sa nakoniec knihy dostali do fondu Slovenskej národnej knižnice? Na základe Darovacej zmluvy medzi Slovenským náboženským fondom a Maticou slovenskou sa väčšina kníh z františkánskych knižníc dostala na Miestne pracovisko Matice Slovenskej v Bratislave a časť do Univerzitnej knižnice v Bratislave. Uvedený fond bol v rokoch 1975 – 1977 prevezený do Martina.

na nás nezabúda a neopúšťa nás, chráni nás pred nešťastím. On je naše útočisko, nádej, naša spása. Vie všetko: kedy a čo sa nám stane, kedy a ako zomrieme. Boh miluje tých, čo milujú Boha. Naša oddanosť k Bohu však nie je dokonalá, má medzery.

V prvej kapitole uvedenej knihy je ľudom vysvetlená otázka, odkiaľ pochádza mor. Podľa autora je mor smrteľný vzduch, ktorý sa dostane do mozgu cez ústa do tela, zapáli srdce, pečeň, mozog, a tak zabíja ľudí. Táto nákaza je o to nebezpečnejšia, pretože ľudia nemôžu žiť bez vzduchu. Mor má však aj iné príčiny, dokazujú to nielen vedci ale aj Sväté Písmo¹⁴, ktoré nám tiež „hovori“ o diablove, ktorý svojím jedovatým dychom infikoval vzduch pod oblohou alebo v domoch, fúkal vo dne i v noci, dýchal na ľudí. Takto sa nakazil človek jeden za druhým. Sväté Písmo nazýva diabla hadom a drakom – jedovatým červom, ktorý chce zabíjať ľudí na tele i na duši. Hovorí o ňom ako o vrahovi, ktorý hľadá ľudí pre život, najmä však ale pre smrť. Je to škodlivý duch, ktorý vládne vo vzduchu a najradšej by nás udusil za jeden dva dni. Biblia diabla tiež nazýva baziliškom, teda jedovatým hadom.¹⁵

Je teda isté, že mor okrem prirodzených (prírodných) príčin vzniká aj v dôsledku diabla. V druhej kapitole nám Lutz pripomína, že Boh je vyššie ako diabol, preto by nik nemal obviňovať Boha ako nemilosrdného. Mladí aj starí, muži aj ženy majú spoločnú vlastnosť, kedy u nich pri utrpení, smrti či mučení rastie rúhanie a preklínanie Boha. Pretože Boh nás za rôzne hriechy potrestal morom. Veľmi pekný je príklad Jóba¹⁶, ktorému hovorili: Zhrešil si, preto trpíš.“ Toto utrpenie sa v Biblii síce nevysvetlilo, ale môžeme vidieť, ako sa postavil ku vzťahu k Bohu a ako sa tento vzťah s Bohom upevnil.

Kristus môže zmieriť hriech pred Bohom. Sväté Písmo nám slovami aj skutkami dokazuje, že Boh nás trestá týmto morom: 3. kniha Mojžišova 26.23-25,¹⁷ 5. kniha Mojžišova 28: 20-22¹⁸ alebo Jeremiáš 29: 17-18.¹⁹

Boh nám za naše hriechy ukázal svoj hnev. Ľud zomrel na tento mor, pretože pohrdali Kristom a jeho kázaním. Zneužívali a pohrdali obetami Boha, ktorý nás chce za toto rúhanie potrestať. Opovrhovali sviatosťami a hovorili o Bohu bez pokánia. Ako sa dočítame v tretej kapitole, Boh bol a je ale trpezlivý sudca, ktorý na nás nezabudne, keď umierame a pomôže nám. Svojimi hriechmi podávame Bohu ruku, ktorý ju ponúka diablove, aby nás bodol. Trest je teda diablove služba. Sväté Písmo nás učí, prečo tak Boh koná – pre naše hriechy. Človek musí odčiniť, čím úmyselne zhrešil. Preto nemôžeme dávať česť diablove, aby človek hovoril, že je to len jeho vina a že trest pochádza pôvodne len od neho. Je to aj Božia ruka a trest, to by sme si mali uvedomiť. Prečo Boh na nás ukladá také veci, sa môžeme dočítať aj v Svätom Písme.²⁰ Je to v prvom rade pre naše hriechy

¹⁴ 4. kniha Žalmov. 91. žalm. *Svätá biblia* / z pôvodných jazykov preložil Jozef Roháček. Banská Bystrica: Slovenská biblická spoločnosť, 2017, s. 679.

¹⁵ LUTZ, Kaspar. *Geistliche Apoteck*, s. 21.

¹⁶ Postava Starého zákona Bible a Koránu.

¹⁷ 3. kniha Mojžišova 26.23-25. *Svätá biblia* / z pôvodných jazykov preložil Jozef Roháček. Banská Bystrica: Slovenská biblická spoločnosť, 2017, s. 161.

¹⁸ 5. kniha Mojžišova 28: 20-22. *Svätá biblia* / z pôvodných jazykov preložil Jozef Roháček. Banská Bystrica: Slovenská biblická spoločnosť, 2017, s. 253.

¹⁹ Jeremiáš 29: 17-18. *Svätá biblia* / z pôvodných jazykov preložil Jozef Roháček. Banská Bystrica: Slovenská biblická spoločnosť, 2017, s. 846.

²⁰ 1. kniha kroník 21. kapitola. *Svätá biblia* / z pôvodných jazykov preložil Jozef Roháček. Banská Bystrica: Slovenská biblická spoločnosť, 2017, s. 802 – 803.

dobro.²¹ V knihe proroka Ezechiela sa píše: „Otcovia jedli nezrelé hrozno a synom strpili zuby" (Ez 18, 2). Izraeliti ho chápali celkom jasne: Človek trpel za hriechy svojich rodičov a predkov. Boh takto ale nekoná. Skrze Ezechiela vysvetlil, že každý človek je zodpovedný za následky svojich vlastných skutkov. Preto zo svojich chýb už nemôžeme obviňovať svojich predkov, ale zodpovedáme za ne sami. Nikto z nás nebude súdený za hriechy a chyby našich rodičov a prarodičov. Každý zodpovedá za svoje hriechy sám. Minulosť by nemala ovplyvňovať našu budúcnosť, a teda nemusíme uviaznuť v pasci začarovaného kruhu hriechu. Boh je tu vždy s nami a ustavične nám ponúka možnosť vrátiť sa k nemu, aby nám odpustil. Ponúka svoju milosť, aby sme dokázali odolávať pokušeniam, ktorým sme podliehali v minulosti.

Autor nám ale hovorí, že keď si zachováme v sebe Boha, diabol nás nemôže otráviť alebo zabiť bez Božieho odpustenia. Všetci kresťania by sme mali veriť v Božiu lásku a otcovskú starostlivosť. Robiť kroky v Božom mene a v prípade pochybnosti bude Pán s nami. Ale nemali by sme to brať ako samozrejmosť, ale mali by sme byť obozretní ako malé dieťa. Naša radosť a dôvera by sa nemala zmeniť na telesné bezpečie alebo dokonca na trúfalosť. Sväté Písmo hovorí, aby sme kráčali opatrne. Boh nás chráni pred nebezpečenstvom, keď sa pred ním pokoríme so skutočným pokáním. Lutz poučča svojich čitateľov, aby v ich živote s Kristom nebol hriech. Keď sa človek nechá zatemniť diablom, môže mu ublížiť a vziať mu život. Srdce človeka sa bojí tak, že nemôže jesť, piť ani robiť nič iné. Strach má zlý pôvod a prináša so sebou veľa zlého. Strach zo smrti je Bohom zakázaný, pretože robí z človeka pohana. Takí ľudia, ktorí nechápu Božiemu slovu, neveria, že Kristus je víťazom nad smrťou. Neveriaci nedôverujú Bohu a nevolajú k nemu, aby hľadali radu. Strach z nevery, pochybnosti o Božej milosti a moci, nevedomosť o všetkých Kristových veciach spôsobuje zlo a hriechy voči Bohu. Niektorí ľudia neveria, že Kristus je premožiteľom smrti a diabla. Ale Lutz im vysvetľuje, že bez jeho vôle nemôže nikto padnúť. Boh môže a pomôže nám zo všetkých druhov núdze a nebezpečenstva. Neveriaci a nepochopení ľudia nedôverujú Bohu, nevolajú k nemu a stávajú sa nespokojnými, bezočivými a váhajúcimi. Dokonca sa chcú odvrátiť od Boha, aby pomohli diablu. Prvý článok našej kresťanskej viery nás ale učí, že Boh nás ochráni. Kresťania by mali pevne veriť v to, že Kristus premohol smrť a diabla. A tak, ako by malo byť bezstarostné dieťa v dome bez strachu, tak aj my by sme sa mali cítiť v bezpečí. Aj tu môžeme vidieť, ako nám už druhýkrát autor hovorí, že náš vzťah s Bohom by mal byť ako vzťah otca s dieťaťom. Boh posielala aj zomierajúcich ľudí, aby nám pomohli vyhnúť telesnú bezpečnosť. Mali by sme si uvedomiť, ako sme celý náš život urážali a hnevali svojho drahého Boha. Nemali by sme sa báť Božieho spravodlivého hnevu, neskúšať Boha, aby nás úmyselne nepostavil do nebezpečenstva. (Žalm 91). Máme si byť vedomý Božej lásky. Diabol zúri ako lev ale keď zavoláme Boha, ochráni nás pred nebezpečenstvom.²²

V štvrtej kapitole sa ľudia pýtali autora na názor, čo je lepšie: lekár alebo odovzdanie sa Bohu. Podľa autora je Boh jediný a najlepší lekár. Kresťan by nemal odolávať zlu, ktoré mu Boh ukladá. Máme sa Bohu odovzdať svojou vierou. Silu a všemohúcnosť netreba vidieť v lekároch ale v Bohu, ktorý je tým správnym pomocníkom v núdzi, pomáha

²¹ LUTZ, Kaspar. *Geistliche Apoteck*, s. 25.

²² LUTZ, Kaspar. *Geistliche Apoteck*, s. 29.

chudobným aj bez prostriedkov. Na druhej strane nám Boh dal aj liečivé bylinky, z ktorých lekári vyrobili rôzne druhy liekov. Ľudia by ani neverili, ako sa Boh stará o nás a naše zdravie. Preto by mali byť prijaté s vďakou. Neznamená to teda, že si Boh neváži lekárov. Ako príklad môžeme uviesť evanjelistu Lukáša, ktorý bol lekárom. Lekári radili ľuďom, aby sa ich telo očistilo od prebytočnej vlhkosti, z ktorej je telo zapálené a tvorí sa (morová) horúčka. Na jeseň je vzduch vlhký a ľudské telo je náchylné na choroby. Človek by sa nemal pret'ážovať jedlom ani pitím. Lekári rovnako varovali ľudí, aby nechodili na otrávené miesta, udržiavali svoj dom čistý a pre dobrý vzduch ho pravidelne vetrali. Rovnako dôležité bolo ale nezat'ážovať telo ani hriechmi. V prvom rade treba hľadať radosť v Bohu. Ľudia by mali vyznať lásku Bohu a blížnemu, aby sa na nás Boh nehneval a naša duša bola v bezpečí. Lutz vysvetľuje, že keď nechrátime svoju dušu, je to opovrhovanie Bohom. Jed (z hriechov) zabíja telo i dušu na veky a privádza ľudí do večného zatratenia. Je preto dôležité sa venovať nielen dobre a správnej strave, ale riadiť sa aj výzvou Krista. Treba mať svoj dom v čistote, ale chrániť ho aj pred diablom a všetkým jedom.²³ Pretože tak, ako aj otrávený nakazí druhého, tak aj hriešny človek zláka druhého na nezdravú cestu. Netreba ale zavrhovat' bezbožných a opovrhovať nimi, ale je potrebné ich priviesť na správny smer. Ako Lutz uvádza, Božie súdy sú spravodlivé a budú nám odpustené naše dlhy. Môžeme to vidieť na príklade márnotravného syna.²⁴

Lutz vo svojej knihe upozorňuje na skutočnosť, že zbožní ľudia sa báli Boha ale mnoho z nich zneužívalo aj jeho trpezlivosť. Kresťania by mali byť jeho živým príkladom. Mali by vidieť, že Boh je spravodlivý sudca. Vidíme ale mnoho „zlých“ ľudí, ktorí sa z tejto hroznej choroby uzdravia. Ľudia majú teda otázky: Pôjde ich telo a duša k diablu? Bolo by lepšie keby zomreli na mor? Boh ich ale zachránil, aby konali pokánie. Chcel im dať príklad pre celý svet, aby videli, že je spravodlivý. (žalm 7.). Boh ale nechal zomrieť aj „dobrých“ ľudí. Ale zbožní a veriaci vedia, že Boh na nich pri umieraní nezabudne. Je to rovnako ako so stromom, ktorý päť rokov neplodil a niektorí o ňom pochybovali. Bolo mnoho iných stromov, ktoré boli úrodné. Boh teda ušetrí aj zlých, bezbožných.²⁵ V Matúšovom evanjeliu sa píše: Ved' on dáva slnku vychádzať nad zlých i dobrých a posieľa dážď na spravodlivých i nespravodlivých.²⁶ Pretože každý ľudský život má hodnotu.

Uzdravením by mali získať silnú dôveru a nádej, že ich chce chrániť a zabrániť im v nešťastí. Boh nám posieľa aj kazateľov, aby sme videli čomu sme predtým nechceli veriť. Boh je so svojím hnevom trpezlivý, dúfa v naše zlepšenie a dáva nám dostatok priestoru na pokánie. Z toho vyplýva, že veriaci by nemali mať istotu, že ich Boh ušetrí od smrti a naopak bezbožní majú nádej na uzdravenie.

V ďalšej kapitole autor odpovedá na otázku: „Môžeme utiecť aj s hriechom?“ Napomína, aby sme si uvedomili, že človek nemôže uniknúť, pretože Boh a smrť si nás vždy nájdu. Človek by si nemal myslieť, že bude v bezpečí, keď uteká na iné miesto so smilstvom a hriechmi, akoby bol mimo nebezpečenstva. Boh nás ani našich blížnych necháva z dohľadu. Kto ale uteká príliš skoro, ukazuje zlé svedomie. Kto utečie, preukáže

²³ LUTZ, Kaspar. *Geistliche Apoteck*, s. 148.

²⁴ LUTZ, Kaspar. *Geistliche Apoteck*, s. 157.

²⁵ LUTZ, Kaspar. *Geistliche Apoteck*, s. 71.

²⁶ Matúš 5: 45.

nekrest'anské a plaché (bojazlivé) srdce. Útek sám o sebe ale nie je nekrest'anský, ako nám hovorí Kristus: „Keď vás budú prenasledovať v jednom meste, utečte do druhého.“²⁷ (Matúš 10.23). Má sa ale na druhej strane Boh zľutovať nad tými, ktorí ostali?²⁸ Čo sa týka kňazov, tak Lutz si myslí, že služba útechy kazateľov je v takýchto prípadoch akou je nariadenia moru najpotrebnejšia. Kristus chce, aby ho jeho služobníci nasledovali. Preto zostávajú s ľuďmi a sú ako dobrí pastieri.

Aj ľudia v spoločnej domácnosti sú navzájom prepojení²⁹, nechcú prijať zodpovednosť, že nechávajú druhého v núdzi a utekajú pred ním. Rovnako nemôžu pre lásku k človeku infikovaného vyhodit' z domu na ulicu. V tomto čase sa treba ešte viac pozerat' na Boží príkaz a bratskú lásku bez ohľadu na riziko, ktoré prináša. (príbeh o samaritánovi).

Medzi obyvateľmi by sa mali nájsť aj tzv. „neobyčajní“ ľudia, ktorí by sa starali o chorých – rozdávali pomoc, umývali ich a pomáhali so stravou. Samozrejme, že budú mať obavy zanechať svoj život a vystaviť sa nebezpečenstvu. Nevedia, koľkí z nich takto zomreli a aká to bola choroba. Mali by to ale robiť z lásky k blížnemu a nehnevát' tak Boha. Musíme myslieť na to, že Boha a anjelov by takáto vec potešila. Máme mať útechu, že kráčame Božou cestou a Boh nás chráni skrze anjelov. Ľudia musia mať odvahu dôverovať Bohu a robiť, čo im prikázal. Treba pamätať aj na Boha a jeho slová: ochráni tých, ktorí sa postarajú o chudobných alebo chorých. (žalm 41.). Na druhej strane by ale človek nemal byť príliš odvážny, aby sme nepohrdali radám vzývania Boha. Svojím trúfalým správaním len hneváme a pokúšame Boha.³⁰ Autor v knihe rozpráva príbeh o Jonášovi a rybe.³¹

Podľa autora sú to hrubí, nepochopení ľudia, ktorí zatvárajú chorých do domov a nepúšťajú ich von. Netreba o infikovaných hovoriť posmešne, pretože nik nemôže byť nakazený bez Božej vôle. Ľudia majú potom pocit, že sú zbytoční. Čo by malo škodiť, keď chorí chodia vedľa seba. Človek by nikdy nemal skúšať Boha a nikto úmyselne ohroziť druhého. Je ale riziko ísť na otrávené miesto alebo sa pohybovať medzi ľuďmi, keď sme nakazení. Deje sa to každý deň, že ľudia nakazení idú v dave.

Môžeme potom vidieť, ako jed prechádza z osoby na druhú. Úrady sa ale takýmito nariadeniami bránia proti nebezpečenstvu. Nemali by sme teda reptat' preto proti úradom, pretože je potrebné sa brániť proti takému nebezpečenstvu. Musíme veriť, že Boh je tak silný, že odvráti všetko nebezpečenstvo a nás pred ním všetkým ochráni. Kto ide k infikovanému, tomu Boh dáva odvahu. Dôležité je venovať pozornosť tomu, či chce Boh strážiť aj tých, ktorí sa úmyselne vystavia s čistým svedomím nebezpečenstvu.³²

Sám Boh nariadil, aby nakazení žili osamote mimo a kdekoľvek. Boh prikázal oddeliť ich od zdravých (v prípade malomocných). Aj teraz by mali byť oddelení. Mor sa rýchlo prenesie z jedného miesta na druhé a čoskoro pohltí celý dom. Tam, kde začína mor a nebráni jej Božia pomoc, často berie celé mestá a krajiny. Potom v obyčajných

²⁷ Matúš 10:23. *Svätá biblia* / z pôvodných jazykov preložil Jozef Roháček. Banská Bystrica: Slovenská biblická spoločnosť, 2017, s. 1038.

²⁸ LUTZ, Kaspar. *Geistliche Apoteck*, s. 86.

²⁹ Otec – dieťa; manžel – manželka; sluha – pán.

³⁰ LUTZ, Kaspar. *Geistliche Apoteck*, s. 106.

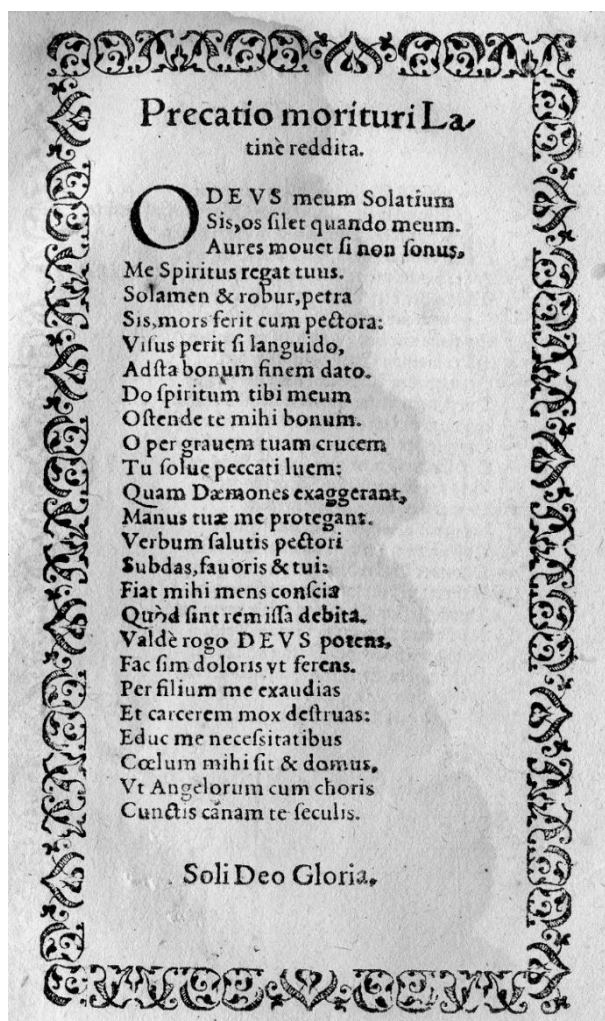
³¹ FATTORI, Antonio. *Príbehy Starého zákona*. Bratislava: Ikar, 1991.

³² LUTZ, Kaspar. *Geistliche Apoteck*, s. 116.

Ľuďoch panuje strach a hrôza. Malomocní mali tiež svoje špeciálne domy, lazarety, ošetrovne. Vláda by teda mala vybrať miesto, kam pôjdu nakazení, niekam ďaleko od spoločného obydľia. Tak, aby netrpeli žiadnym nedostatkom, mali by byť aj duchovní, aby Ľudia neboli opustení, aby kresťania mohli utešovať a pomáhať Ľuďom Božím detom, Kristovmu bratovi, sestre z ich členov. Boh ochráni od nebezpečenstva, slúži na jeho česť mat' takého Boha. Rovnako ako otec, keď niekto doma ochorie, je pre neho dôležité, aby sa chorým pomohlo a zdraví mohli byť chránení pred nebezpečenstvom.

Úrad (vrchnosť, autorita) chcela zakázať kazateľom navštevovať chorých, utešovať ich a dať im sviatosť. Bolo to desivé počúvať, pretože Ľudia potrebovali aj tento druh pomoci. Aj keď to Ľuďom pomáhalo, úrady nechceli, aby sa kazatelia nakazili. Kňazská služba sa však nevzťahuje len na zdravých ale aj na chorých v domoch. Preto je potrebná opatrnosť, keď idú kazatelia ku chorým – jed sa môže nieť v komunite. Kto išiel v čase smrti ku chorým, Boh ich celý čas udržiaval sviežich a zdravých. Rovnako aj každá vláda by sa mala starať o chorých Ľudí. Okrem toho, máme byť povzbudení k trpezlivej modlitbe a nepohrdat' ňou.

Posledná otázka na autora sa týka možnosti zhromažďovania Ľudí v takom nebezpečnom čase. Lekári neodporúčali chodiť navštíviť chorého a infikovaného. Ale neznamená to, že by mal človek prerušiť všetky styky. To by bolo úplne nekresťanské ba až pohanské. Boh predsa chce, aby sa Ľudia zhromaždili, aby počúvali Božie slovo. Počúvanie Evanjelia im pomôže zvíťaziť nad smrťou, diablom a peklom. Ľudia pri tejto príležitosti (pravdepodobne návšteve kostola) môžu poďakovať Bohu za jeho dobré skutky. Je to aj vhodný čas na uhasenie Božieho

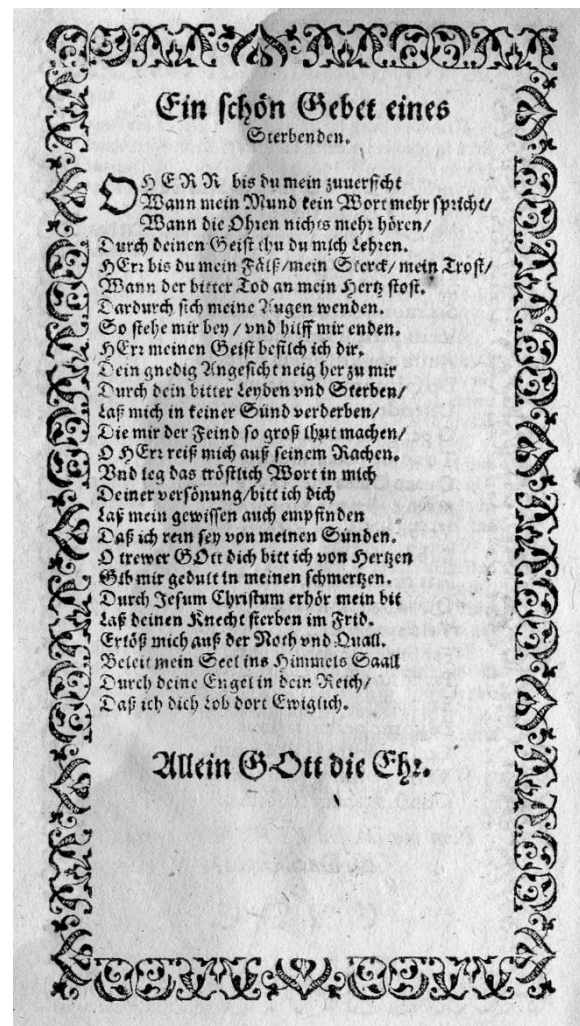
Ukážka z diela

hnevu. Kde je zhromaždenie, je aj Boh a jeho syn. Kde je Boh, sú aj anjeli. Preto by sme nemali, hovorí Lutz, mať obavy ísť v tomto čase do kostola a zámerne sa stiahnuť k bezbožnosti. Tam, kde je milostivý Boh, musí diabol ustúpiť a dať mu prednosť. Pretože tam, kde sa na Boha nemyslí, je hriech, veľa hriechov. A kde majú hriechy prevahu, zvíťazil diabol. Ako príklad uvádza pitie vína, kedy sa človek viac zapáli, srdce je pretážené

a zabudne sa na Boha. Ďalej je tu aj skupina ľudí, ktorí idú nakazení medzi ľudí a škodoradostne infikujú ostatných. Na záver autor hovorí, že ako kresťania by sme mali prinášať viac obety Bohu.³³

Veriaci človek sa od ostatných ľudí líši v prežívaní choroby s väčšou trpezlivosťou, odvahou a nádejou. Nie je voči chorobám fyzicky imúnnejší a môže sa nakaziť ako každý iný človek. Dokonca mu v utrpení pomáha aj spoločenstvo veriacich, ktoré sa zaňho modlia. Choroba mnohokrát núti postihnutého človeka prehodnocovať svoje ďalšie životné kroky a rozhodnutia. Podobne aj Biblia nás učí byť bdelymi a pokornými. Nájdeme v nej veľa miest, ktoré hovoria o chorobách alebo nákazách. Mnohokrát ponúka aj spôsob, ako sa s nimi vyrovnáť. Za liečiteľa Biblia považuje Boha, ktorý jediný môže človeka zasiahnutého chorobou uzdraviť. Pretože Božie milosrdenstvo a odpustenie sú prejavom lásky Boha, ktorá je väčšia ako Boží hnev. Nie je teda správne obviňovať Boha za chyby, ktoré spôsobil človek. Najväčšou útechou pre kresťanov je viera vo vzkriesenie z mŕtvych. Je to nádej pre všetkých, ktorí sú blízko smrti, a tých, ktorí sa so svojimi blízkymi musia rozlúčiť.

Biblia človeka vyzýva byť ustavične vdáčný za všetko, čím je a čo má a zároveň byť pokorný, pretože aj takéto skúšky mu pomáhajú posilniť osobnú vieru.³⁴ Je to vhodné obdobie, keď Boh s láskou povzbudzuje ľudí, aby si k nemu vytvorili vzťah a boli zachránení. Podľa Lutzá by spomínaná kniha mala byť verejná, aby bola prospešná. Je potrebné, aby sa ľudia zriekli niektorých vecí. O more a rozličných epidémiách sme si najmä v poslednom čase určite mnohí z nás prečítali mnoho: ako sa máme správať v týchto ťažkých časoch, aby sme chránili nielen seba ale aj svojich blízkych a známych okolo seba. Kniha nám ponúka iný pohľad na túto situáciu, duchovný. Autor, Kaspar Lutz, nám odpovedá na otázky ohľadom kresťanskej viery. Pre mnohých ľudí je práve viera dôležitým prvkom v ich živote. Veľké množstvo ľudí v tom čase neverilo lekárom, a tak sa uchýlili k viere. Aj táto kniha je ukážkou toho, ako sa máme správať vo veciach duchovných. Už aj názov „duchovná lekárňa“ nám už čo to naznačuje z jej obsahu. V záverečnej časti nám

Ukážka z diela

³³ LUTZ, Kaspar. *Geistliche Apoteck*, s. 171.

³⁴ 2. Korint'anom 6:2. Svätá biblia / z pôvodných jazykov preložil Jozef Roháček. Banská Bystrica: Slovenská biblická spoločnosť, 2017, s. 1243.

autor ponúka modlitby, ktoré sa ľudia modlili v čase choroby. Lutz považuje mor ako Božiu odpoveď za naše hriechy. Nepočúvali sme Boha a nevážili si Božie dary, preto na nás poslal túto chorobu.

Dielo teológa Lutza okrem kresťanských rád na tému mor obsahuje aj modlitby a pasáže z Biblie. Môžeme sa dočítať, že ľudia sa modlili nielen za seba ale aj za svojich blízkych. Mohli by sme ju teda nazvať aj modlitebnou knihou. Bolo by zaujímavé porovnať, ako by na uvedené otázky odpovedali lekári príručiek spomínaných v úvode príspevku. Autor diela musel byť znalcom Svätého Písma. Jeho druhé dielo *Geistliche Rüstkammer*, pripojené k hlavnému, obsahuje pomerne veľké množstvo pasáží z Biblie. Týkajú sa kresťanov prenasledovaných vojnou, ďalej sa venuje zbožným ľuďom, ktorí sú v čase vojny a nebezpečenstva bojzliví. Na druhej strane ale v inej časti spomína aj Božie milosrdenstvo počas vojen alebo choroby. Rozsahom nie veľká kniha ale zato pozoruhodná svojím obsahom. Aj tak by sme mohli charakterizovať opisovanú tlač.

Záver

Cieľom práce bolo poukázať na diela 16. storočia zaoberajúce sa morom z iného ako lekárskeho hľadiska. V spomínanom období sa vydávali diela zväčša v latinčine. Mnohí ľudia im nerozumeli, a tak vďačne prijali nemecké tlačené knihy. Vydávali sa či už formou letákov alebo knižne. Dávali ľuďom nádej na uzdravenie, keď už nebola iná šanca na uzdravenie. Preto aj diela s touto problematikou boli veľmi populárne. Hlavným bodom príspevku bolo dielo už vyššie spomínaného teológa Kaspara Lutza, ktorý sa vo veľkej miere pochopiteľne odvolával na Sväté Písmo. Dokonca aj druhá časť diela obsahuje samotné citáty. Autor vo svojich odpovediach nezavrhuje lekársku pomoc a ani jej význam pre ľudstvo. Považuje ich za Božie diela a dary. Ale ako teológ uprednostňuje duchovnú medicínu, teda vieru a modlitby. Ako sa môžeme z diela dočítať, autor ponúkol svojim čitateľom viaceré druhy modlitieb. Či už to boli modlitby za rodinu, jednotlivca a dokonca aj modlitba dieťaťa. Dielo nám ponúka aj modlitby vďaky za uzdravenie. Záverom by sa dalo povedať, že dielo by sa môžeme považovať za príručku pre veriaceho človeka. Dáva mu odpovede na zložité otázky, na ktoré mu lekári nemôžu a ani nevedia odpovedať. Ako sa má človek správať nielen v čase moru ale aj v inej zložitej situácii. Po prečítaní diela je zrejmé, že Lutz povzbudzuje ľudí k častejšiemu čítaniu Svätého Písma.

Modlitby

Modlitba: Pane Bože, som slabý a unavený, utekám pred zlom a robím všetko, čo je v mojich silách. Diabol nikdy nespí a všade sa snaží spôsobiť nešťastie. Ale som v твоjich rukách, nech sa stane tvoja vôľa. Odpusť nám naše hriechy a buď k nám milostivý naveky. Amen.³⁵

Modlitba: Ó Pane Bože, nebeský Otče, chcem sa vrátiť ku svojej práci podľa tvojho daru a chcem slúžiť svojmu blížnemu. Preto žiadam, aby si mi poskytol zdravie, aby diabol nenašiel u mňa miesto, ale aby som mohol byť užitočný blížnemu podľa tvojej

³⁵ LUTZ, Kaspar. *Geistliche Apoteck*, s. 173.

Božskej vôle a chrániť sa skrze anjela. Aby som Ťa vždy potešil i ctil. Zachovaj moje svedomie čisté skrze syna Ježiša Krista, môjho Pána. Amen.³⁶

Modlitba: Všemohúci večný milosrdný dobrý Bože, zo srdca Ti ďakujem, že si ma aj moju ženu a deti strážil so svojimi anjelmi pred všetkým zlom. Mor sme si zaslúžili svojimi hriechmi. Prosím pokorne, chráň môj dom pred skazou. Nechaj svätých anjelov okolo nás vo dne i v noci, aby sme mohli bezpečne spať. Prosím o šťastnú hodinu smrti. Tvoja ruka nás drží, Duch Svätý nás sprevádza vo všetkých Tvojich dielach milosti, buď chvála a česť na veky vekov. Amen.³⁷

Modlitba dieťaťa: Pane Bože, nebeský Otec, ďakujem Ti, že si nás a našich drahých rodičov milostivo strážil a úpenlivo Ťa prosíme, aby si bol milostivý k nám, úbohým deťom, kvôli Ježišovi Kristovi, Tvojmu synovi, a aby nám odpustil všetky naše hriechy a zahnal diabla. Nenechaj nás zomrieť na túto strašnú ranu, nechaj nás žiť a rásť, aby sme mohli slúžiť v správny čas cirkvi a byť užitoční pre svojich blížnych. Udržuj zdravie našich rodičov, otcov a matiek po celý život. Amen.³⁸

Modlitba chorého: Pane Bože, nebeský Otče, zaútočil si na mňa slabosťou a nebezpečnou chorobou pre moje veľké hriechy. Preto Ťa prosím, aby si mi odpustil všetky hriechy kvôli svojmu synovi, Ježišovi Kristovi. Ak je Tvojím otcovským želaním, aby som tu bol ešte dlhšie, nech sa stane, Pane, Tvoja vôľa. Chcem žiť a nie zomrieť a skutky Pána ohlasovať naveky. Stoj, Pane, pri mne, daj mi trpezlivosť a požehnaný šťastný koniec. Amen.³⁹

Modlitba (krásna): Pane, ty si moja dôvera, až moje ústa prestanú rozprávať a moje uši prestanú počuť. Pane, Ty si moje nohy, moja sila, moja útecha. Keď trpká smrť zasiahne moje srdce, obrátiť sa mi oči, pomôž mi zomrieť. Pane, Tebou naplňam svojho ducha. Tvoja milostivá tvár sa ku mne nakláňa. Skrze Tvoje utrpenie a smrť nenechaj ma zahynúť v žiadnom hriechu. Pán ma vyťahol z čeľustí nepriateľa a vložil do mňa utešujúce slovo. Prosím o Tvoje zmierenie, nech moje svedomie cíti, že som čistý od svojich hriechov. Drahý Bože, prosím z celého srdca, daj mi trpezlivosť v mojej bolesti. Skrze Ježiša Krista, vyslyš ma. Nechaj svojho sluhu zomrieť v piatok. Oslobod' ma od ťažkostí a agónie. Odprevaď moju dušu do neba skrze Tvojich anjelov do Tvojho kráľovstva. Tam Ťa budem večne chváliť. Česť Bohu samému. Amen.⁴⁰

Modlitba: Všemohúci Bože, priznávam, že sme Ťa často a veľmi hnevali našimi úbohými vážnymi hriechmi a zaslúžili sme si všelijaké hrozné tresty. Odklonili sme sa, žiaľ od Teba a príliš často sme my a naši otcovia nedodržiavali Tvoje prikázania, zákony a morálku. Zmiluj sa nad nami pre svoju veľkú dobrotu a trpezlivosť. Buď k nám milostivý a podľa vôle Tvojho otca odnes krutú ranu moru a nech nezomrieme na tento hrozný mor. Vo svojom hneve nezabíjaj mi dušu s hriešnikmi ani môj život so zločincami. Ó, Pane, zmierni svoj hnev a nespravodlivosť nad nami. Chceš byť na nás nahnevaný navždy? Pane, ukáž nám svoju milosť a pomôž nám, aby sme si spomenuli na tvoje meno, dobrotu a milosrdenstvo. Ó, dobrý Bože, si spravodlivý a všetky tvoje súdy sú posvätné,

³⁶ LUTZ, Kaspar. *Geistliche Apoteck*, s. 175.

³⁷ LUTZ, Kaspar. *Geistliche Apoteck*, s. 177.

³⁸ LUTZ, Kaspar. *Geistliche Apoteck*, s. 179.

³⁹ LUTZ, Kaspar. *Geistliche Apoteck*, s. 182.

⁴⁰ LUTZ, Kaspar. *Geistliche Apoteck*, s. 206.

nemenné, nedotknuteľné. Zhrešili sme a vzbudili sme spravodlivý hnev proti nám, preto na nás prišiel tento ostrý bič. Odpusti teda priestupky svojim ľudom a odnes tento jed pre trpké utrpenie Ježiša Krista. Chráň nás pred svojím hnevom, pred náhlou smrťou a večným zatratením. Ale ak chceš týmto trestom potrestať naše hriechy, pomôž nám, aby sme otcovsky trpeli (Potom, keď budeme súdení, Pán nás potrestá, aby sme neboli zatratení pre svet). Najradšej by sme padli do rúk Pánových, ktorého milosrdenstvo je veľmi veľké. Ó, dobrý Otec milosrdný, dopraj nám požehnaný koniec vo viere Ježiša Krista, ktorý je dokonalou obetou za naše hriechy. Amen.⁴¹

Modlitba: Ó, Pane Bože, drahý Otče, aký je teraz smutný čas, keď naši priatelia náhle utekajú preč. Zaslúžili sme si to svojimi hriechmi, ako ukazuje Tvoje sväté slovo, ktoré hovorí: Ak neurobiš všetky moje prikázania, pošlem medzi vás trest morom a večným zatratením. Ale, Pane, pamätaj na svoje veľké milosrdenstvo. Sme takí skazení, že nie sme schopní správne žiť bez hriechu. Ale odpusť nám kvôli Kristovi, Tvojmu drahému synovi, nášmu Spasiteľovi, ktorý bol pre nás zbitý, zranený a zabitý. Preto žiadam nebeského Otca z celého srdca, aby mi odpustil hriechy. Aby som pomohol druhým prebudiť sa a prispelo by to k mojej spásu. Ó, z celého srdca sa pýtam, či ma chceš zachrániť pred škodlivým morom, ktorý sa plazí v tme. Ak áno, potom si moja dôvera a môj hrad, môj štít. Chýbajú mi nado mnou svätí anjeli, aby ma chránili pred týmto jedom. Anjeli chránia tých, čo sa boja, aby sa v tomto čase usilovne modlili, počúvali Božie slovo a žili kresťanským životom. Ale pretože ja, Pane Bože, neviem, či by som chcel byť v tomto čase smrti odvedený s ostatnými, daj mi milosť, aby som každý deň vyznával svoje hriechy a Teba prosil o milosť a každý deň sa modlil. Pomáhaj mi skrz Ducha Svätého, aby som sa nebál tak veľa zomierania. Som pripravený, ak ma o to požiadaš, aby som išiel do večnej vlasti s pokojom a radosťou z tohto rušného času v správnej viere. Mor skúša moju kresťanskú lásku k blíznym. Prosím, Pane, pomôž mi a v deň, čo ochorím, budem konať pokánie. Daj mi Ducha Svätého, aby ma pred pokušeniami potešil a vo svojej viere v Ježiša Krista som trpezlivo prijímal bolesť, aby som zaspal v pravej viere v Pánovi. Daj mi milosť, ak budem opustený v tejto chorobe, vo mne preukazovať kresťanskú lásku, utešovať ma Božím slovom, modliť sa so mnou najmä pri mojej smrti. Ó, prosím Ťa skrz Ducha Svätého, udrž ma v správnej viere, aby som z veľkej slabosti neurobil nič zlé. Utešujem sa v Kristovom utrpení a prosím o šťastnú hodinu smrti. Stráž moju bezpečnosť pred diablom, pochybnosťami a hanbou. Pomôž mi, aby som so všetkými blahoslavenými mohol mať večný život. Amen.⁴²

BIBLIOGRAFIA

Pramene:

LUTZ, Caspar. *Geistliche Apoteck. Daraus zur Pestilentz vnd Sterbenszeit/ Allerhand Recipe vñ Antwort/ auff allerley für fallende Fäbl vñnd Fragen zu nemmen sein: Auß mancherley hiervon außgegangnen Tractetlein/ zu gerichttet/ vnd inn eine feine Ordnung gebracht.* Gedruckt zu Möntbelgart: durch Jacob Foillet/Fürstlichen Buchdrucker daselbsten, 1589.

⁴¹ LUTZ, Kaspar. *Geistliche Apoteck*, s. 185.

⁴² LUTZ, Kaspar. *Geistliche Apoteck*, s. 188.

Literatúra:

- FLEISCHMANN, JOSEF. *Lebensbilder aus dem bayerischen Schwaben Band. 4.* München: Max Hueber, 1955, s. 14 – 25.
- HORANIN, Mariusz. *Die Pest in Augsburg um 1500. Die soziale Konstruktion einer Krankheit.* Georg-August-Universität Göttingen, 2019, 226 s.
- KARLEN, Amo. *Vyhubia nás epidémie? : utajované dejiny ľudstva a chorób.* Bratislava: Eko-konzult, 2020. ISBN 978-80-8079-293-0
- KLEBS, Arnold: *Die ersten gedruckten Pestschriften.* München: der Münchener Druck, 1926, s. 40 – 42.
- Morová epidémia v Bratislave v roku 1577 /* Eva Frimmová. Pohromy, katastrofy a nešťastia v dejinách našich miest / Bratislava: Igor Illit' - Rádio Print, 2019, s. 291 – 306.
- Sämtliche Schriften, Band. 1: Medizinische Schriften. Berlin: Peter Ukena, 1970, s. 143 – 207.
- SEEBAB, Gottfried. *Schriften und Briefe 1533 bis 1534.* Gütersloh: Gütersloher Verlagshaus, 1983. 556 s.
- Svätá biblia / z pôvodných jazykov preložil Jozef Roháček. Banská Bystrica: Slovenská biblická spoločnosť, 2017.

Adresa autorky:

Mgr. Mária Pitáková, PhD.
Slovenská národná knižnica Martin
Námestie J. C. Hronského 1, 036 01 Martin
email: maria.pitakova@snk.sk

Neoslohová sakrálna architektúra a jej prejavy na Slovensku

Andrej Botek

<https://doi.org/10.54937/nhe.2023.12.1.24-40>

Neostyle sacral architecture and its manifestation in Slovakia

Abstract: *The changes in social, national and cultural consciousness around a third into the 19th century brought also inspiration in the field of artistic and architectural creation. There was an emphasis on the artist's individuality, and inner movements were characteristic. The dynamism and freedom of creation stood in contrast to classicist reservedness and moderation. State, church and national communities simultaneously look for security and support in tradition. It brings preferred historical themes and a direct connection to the historical principles of creation in architecture. The neostyles were applied, and by the end of the 19th century, so was eclecticism. This article deals with the origin and development of neostyles in the field of sacral architecture with a focus on Slovak territory.*

Keywords: *Sacral architecture, neostyles, eclecticism, catholic and evangelic churches, renewal, synagogues, Slovakia.*

Celková situácia

V prvých dekádach 19. stor. sa všeobecne udomácnili nové myšlienkové prúdy v spoločenských vedách, ktoré boli výsledkom osvietenských a pozitivistických tendencií zo záveru 18. stor. Ich vyjadrením v umeleckej sfére bol klasicizmus, ktorý sa udržal v tvorbe pomerne dlhé obdobie. Všeobecne sa vo výtvarnom umení vytráca pred polovicou 19. stor., avšak okrajovo pôsobí aj naďalej – v architektúre ako „neskorý klasicizmus“ ešte v ďalších dekádach a paradoxne nakoniec vyúsťuje do „neoklasicizmu“, ako jednej z posledných súčastí aplikovaných neoslohov. Táto charakteristika platí pre oblasť architektúry, vo voľnom výtvarnom umení (maliarstve a sochárstve) je situácia zložitejšia. Zovšeobecňujúco možno konštatovať, že v maliarstve a sochárstve sa klasicistické tendencie fixujú v akademizme oficiálneho umenia, i keď toto tvrdenie treba chápať s istou rezervou.

Proti týmto racionalistickým tendenciám vzniká už v prvých dekádach 19. stor. (a neskôr začína prevládať) opačná reakcia. Prejavuje sa vo filozofii, spoločenských vedách, i v umení. Napomáha tomu i celkové odcudzovanie človeka, strata stavovských privilégií, postupné naberanie vplyvu priemyselníkmi a pretrhávajúce tradičných spoločenských väzieb. Silnejú aj národno-obrodenecké hnutia, národné spoločenstvá sa začínajú aktivizovať v snahách o svojbytnosť. Národy, žijúce rozdelené do viacerých štátov a štátikov, sa snažia o zjednotenie (Nemecko, Taliansko). Tento proces zachytáva i situáciu v Uhorsku, kde nemaďarské národy (Slováci, Chorváti, Srbi, Rumuni) čelia maďarizácii a snažia sa o rovnoprávne postavenie. Dochádza k mnohým revolučným procesom, najprv v 30-tych rokoch vo Francúzsku, neskôr okolo roku 1848 vo viacerých európskych krajinách. Minulosť sa stáva dôležitým fenoménom sebauvedomovania z rozdielnych dôvodov. Šľachta sa obracia k minulosti ako k symbolu dávnej slávy, avšak rovnaký význam v nej vidia i národné hnutia a mladá buržoázia¹. Dochádza k jej idealizovaniu a vytváraniu nových symbolov. K minulosti sa však obracia aj nová trieda priemyselníkov, ktorá tu úporne hľadá vlastnú tradíciu, a tým aj potvrdenie svojho postavenia.

Nábožensko – cirkevná situácia

Podobné procesy nastupujú aj v náboženskom a cirkevnom svete. Cirkev prežila ťažkú búrku francúzskej revolúcie a napoleónskych vojen, ale čelí i sekularizácii a odstavovaniu z verejného života. Preto rovnako vzhliada k obdobiu, kedy jej pôsobenie bolo relatívne ideálne. Východisko z nastolenej situácie sa vidí v návrate do stavu, aký bol pred všetkými týmto nepriaznivými udalosťami. Nejde tu však o nadviazanie na tradíciu, ale o snahu pokračovať v pretrhutej línii. Principiálne to však nie je možné, spoločenský vývoj už nie je možné vrátiť. Ideál hľadajú cirkevní predstavitelia a intelektuáli v histórii a historické formy sa stávajú aj vonkajším vyjadrením prihláseniu sa k tradícii. Zoči-voči silnejúcej sekularizácii a umenšovaniu vplyvu v spoločenskej oblasti prijali cirkevní predstavitelia v podstate stratégiu „kontrakultúry“ a klerikálneho modelu².

Z liturgického hľadiska je to v zásade obdobie bez podstatných premien. V Katolíckej cirkvi sa plne uplatňujú smernice Tridentského koncilu zo 16. stor. Liturgické úkony sú doménou kléru, posilňuje sa centralizácia na Rím. Výrazne vzrastá misijné hnutie v širokom mimoeurópskom zábere. Na jednej strane silnie (aj pod vplyvom dobového historizmu) zavádzanie „pôvodnej“ rímskej liturgie a scholastickej teológie³, na strane druhej sú snahy zaviesť do liturgie národné jazyky (Francúzsko, mimoeurópske misijné krajiny – Čína, Japonsko, a pod.). V katolíckom prostredí sa vytvára tzv. „liturgické hnutie“, ktoré smeruje k liturgickej obnove⁴. Nielen k znovuoživeniu tradičných foriem, ale postupne aj k jej novému prežívaniu, čo je však otázkou až nasledujúceho storočia. Ani v protestantských denomináciách nemožno hovoriť o výrazných zmenách.

¹ ŠÁŠKY, Ladislav. *Kamenná krása našich miest*. Martin: Osveta, 1981, s. 186.

² HALÍK, Tomáš. *Odpoludne Křesťanství. Odvaha k proměně*. Praha: NLN, 2021, s. 107.

³ ADAM, Adolf. *Liturgika. Křesťanská boboslužba a její vývoj*. Prel. Konzal, V. – Kouba, P. Praha: Vyšehrad, s. 53.

⁴ FILIPEK, Andrej. *Liturgika*. Bratislava: Aloisianum, 1997, s. 59.

Je to najmä gotika, ktorá sa nielen v duchovnom zmysle, ale aj v jej hmotných umeleckých prejavoch chápe ako nadčasový vzor. Gotika sa začína považovať za rýdzo kresťanský sloh, ktorý je potrebné opakovať⁵. Práve tieto myšlienkové konštrukty vedú cirkevných predstaviteľov k preferovaniu gotických foriem pri novostavbách v sakrálnej architektúre. Netýka sa to len katolíckych kostolov, napr. aj v ťažiskovo protestantskom Nemeckom cisárstve sa realizovali neogotické novostavby, a to aj ako výraz štátnej a národnej reprezentatčnosti. V chrámovej symbolike nenachádzame v tomto období neoslohov žiadne nové podnety, skôr je to návrat k uvedomovaniu si tradičných stredovekých odkazov. Jediné, čo by sme v tejto oblasti mohli označiť ako podstatné, je fakt, že chrám sa takto stáva symbolom tradície⁶. Že stavba sa stáva reprezentantom Cirkvi. Svojou historizujúcou formou poukazuje na dávnovkosť a stálosť. Je to demonštrovanie sakrálnej kontinuity. Vizuálny rozdiel medzi stavbami katolíckej a protestantskej konfesie je úplne zotretý.

Romantizmus

Reakciou na strohosť a kanonickosť klasicistickej tvorby sa stal romantizmus, ktorý je v opozícii voči dovtedajším klasicistickým princípom. Namiesto rozumu je preferovaný cit, veľký dôraz je na umelcovo vnútro, na jeho prežívanie, čím sa oproti objektivistickým kritériám presadzuje individualizmus. V tomto zmysle sa zavádza pojem „titanizmu“ – geniálneho jedinca, ktorý svojou tvorbou všetko ovplyvňuje. Romantizmus sa postupne pretavil do nacionalizmu súbežne s premenou európskych štátov z feudálneho na národný a neskôr občiansky princíp⁷. Vo filozofickom kontexte možno spomenúť vplyv J. J. Rousseaua a jeho učenia návratu k prírode⁸ i tézu o „nepokazenom divochovi“. Vo výtvarnom umení sa nadhodnocuje farba, vizuálny účinok, dynamizmus. Diela chcú zaujať predovšetkým divákove city, jeho vnímanie, a to nie vyváženosťou proporcií a jasným kánonom, ale expresívnym pôsobením. Dielo nie je odosobnené od umelca, ale individualita tvorcu je v ňom dôležitým faktorom. Vyslovuje sa myšlienka „práva na vášeň“⁹. Z hľadiska tematiky vo veľkej obľube bola príroda, morské scenérie, aj orientálne motívy¹⁰. Dôležité miesto našli aj historické scény. V maliarstve a sochárstve tento prúd vystriedal postupne realizmus, avšak romantické tendencie sa oživilí najmä v neskoršom hnutí anglických predrafaelistov tesne pred polovicou 19. stor. Od 70-tych rokov prichádza impresionizmus, pointilizmus a ďalšie „izmy“, ktoré pripravujú cestu avantgardám začiatku 20. stor.¹¹

⁵ HANUS, Ladislav. *Kostol ako symbol. Kapitoly o sakrálnej architektúre*. Bratislava: Lúč, 1995, s. 275.

⁶ BOTEK, Andrej. *Sakrálna architektúra. Tvorba vo vzťahu k historickej štruktúre. Dizertačná práca*. Bratislava: Fakulta architektúry STU, 2005, s. 38.

⁷ KROUPA, Petr. Význam kulturního dědictví pro společnost – náčrt sociálních dějin ochrany architektonických památek. In: *Význam kulturního dědictví. Bedeutung des Kulturellen Erbes. COL – Conference 1*. Křemš: Universität für Weiterbildung. Zentrum für Baukulturelles Erbe, 2021, s. 114.

⁸ GREGOR, Pavel. Vývoj teórie a praxe obnovy architektonického dedičstva. In: GREGOR, Pavel a kol. *Obnova pamiatok*. Bratislava: Perfekt, 2008, s. 17.

⁹ MRÁZ, Bohumír – MRÁZOVÁ, Marcela. *Encyklopédie světového malířství*. Praha: Academia, 1988, s. 56.

¹⁰ PIJOAN, José. *Dejiny umenia 8*. Prel. Soňa Hollá, Bratislava: Tatran, 1990, s. 189.

¹¹ BOTEK, Andrej. *Sakrálna architektúra*, s. 37.

V oblasti sakrálneho výtvarného umenia je situácia obdobná. Veľké umelecké prúdy sa už profanizovali a ak sa sakrálnej tvorbe venujú, je to okrajové a týka sa konkrétnych autorov. Umelecké diela (maľba i plastika) technikou a námetom napodobňujú stredoveké (krídlové oltáre, kazateľnice, krstiteľnice a pod.), avšak na rozdiel od stredoveku, kde prevládala štylizácia postáv i prírodných reálií, sú tieto v realistickom spracovaní. Dôraz na realitu a individualizáciu postáv posúva tieto diela do polohy akýchsi „historických dokumentov“¹². Návrat náboženských tém do umenia badať najprv v prvých dekádach 19. stor. v hnutí nazarénov¹³ a neskôr okolo polovice storočia u anglických predrafaelistov¹⁴. Potenciál náboženských motívov sa však dostáva do defenzívy. V sakrálnom umení pomaly nastupuje cesta k priemernosti a nevkusu. Najmä hojné napodobeniny týchto tém a výtvarných prejavov predstavujú krízu náboženského umenia¹⁵. Umelecké a interiérové diela uvedenej doby boli najmä od polovice storočia často sériovo vyrábané, bez osobného vkladu umelca. Často „nie sú dielom ľudského ducha, myšlienky, inšpirácie, ale tovarom...“¹⁶.

Neoslohy (pseudoslohy)

Po závere hlavného prúdu klasicizmu približne na prelome 30-tych – 40-tych rokov 19. stor. nastáva v oblasti architektúry situácia, kedy sa zdá, že doterajší vývoj dospel ku konečnému bodu prinášania nových foriem. Ide samozrejme o zložitý komplex príčin povahy filozoficko – spoločenskej i umeleckej, o celý rad problémov, ktoré súvisia s hľadáním istoty, vzorov v minulosti, fascináciou estetických a kompozičných zákonitostí, ktoré formovali predchádzajúce etapy. Súčasne je to istá únava tvorby, ktorá postupne zo seba vydáva posledné inšpiratívne podnety, ktoré môžeme označiť za autenticky tvorivé¹⁷. Samozrejme, aj samotný klasicizmus, rovnako ako renesancia, čerpajú z podnetov antiky. Ide však o spracovanie týchto podnetov, ktoré je zamerané na ich zužitkovanie a nie na číre opakovanie, ako sa to začne praktizovať v ére neoslohov. V architektúre sa postupne začína venovať výrazná pozornosť historickým prejavom.

Táto „kríza žánru“ je práve v architektúre oveľa evidentnejšia, než vo voľných oblastiach umenia, ako je maľba a plastika. Priam signifikantnou sa stáva otázka architekta H. Hübscha predstavená v názve jeho publikácie z r. 1826: „In welchem Stil sollen wir bauen?“ (V akom slohu máme stavať?). Predznamenáva vývoj tvorby v neoslohovom aparáte¹⁸. Romantizmus, tento ešte živelno-citový odraz reakcie na historickú tvorbu, sa postupne mení vplyvom vedeckého štúdia zákonitostí diel (najprv stredoveku) na neoslo-

¹² BOTEK, Andrej. *Sakrálna architektúra*, s. 38.

¹³ MRÁZ, Bohumír – MRÁZOVÁ, Marcela. *Encyklopédie světového malířství*, s. 423.

¹⁴ PIJOAN, José. *Dejiny umenia 8*, s. 203 – 204.

¹⁵ KVASNICOVÁ, Magdaléna. Obnoviť dialóg. Na margo súčasného vzťahu cirkvi a umenia. In KVASNICOVÁ, Magdaléna – ŠLACHTA, Štefan – ČARNÝ, Ladislav (eds.). *Miesto pre modlitbu. Zborník z konferencie*. Bratislava: VŠVU, 2000, s. 74.

¹⁶ HANUS, Ladislav. *Umenie a náboženstvo*. Bratislava: Lúč, 2001, s. 193. Hanusov text bol napísaný v roku 1940 a názorovo vysoko predbehol svoju dobu.

¹⁷ BOTEK, Andrej. *Sakrálna architektúra*, s. 37.

¹⁸ KRUF, H. W. *Dejiny teórie architektúry. Od antiky po súčasnosť*. Prel.: Bžoch, J., Guldánová Z. Bratislava: Pallas, 1993, s. 299 – 301.

hový (pseudoslohový) prúd. Neoslohový vyjadrovací aparát sa stáva prejavom úplne nových architektur nezavisle od ich určenia. Diela minulosti sa stávajú vzorom, ktorý má byť študovaný a aplikovaný aj pre súčasnú tvorbu. V širších spoločenských súvislostiach ide o proces sprítomnenia slávnej minulosti, ktorá je idealizovaná, a tým je jej prejav v novej tvorbe legitimizovaný. Rýchle striedanie štýlov (neogotika, neorománsky, neorenesančný, neobarokový, neoklasicistický) zapríčinilo, že autori – architekti, v rôznych etapách tvorby v zmysle fenoménu „podriadenia sa minulosti“ – striedajú postupne viaceré neoslohové štýly. Jednotlivé slohy nastupujú síce s časovým posunom, ale pôsobia v celom období súbežne. To viedlo aj k úvahám, aký sloh je vhodný pre ten-ktorý typologický druh stavby. Ak sme spomínali v úvode, že na začiatku neoslohov stála istá kríza vyčerpanosti v architektonickej tvorbe, podobná štýlová kríza stojí aj na ich konci. Proces využívania historických vzorov vyústil koncom storočia do eklektiky – miešania slohov, teda používania viacerých slohových znakov v rámci jednej stavby.¹⁹

V prvej fáze historizmu je v centre pozornosti architektúra stredoveká – prevažne gotická, ktorej najtypickejšími reprezentantmi sú sakrálné stavby. K týmto objektom sa neogotická tvorba (opakujúca tvaroslovie a princípy gotické) s najväčšou pozornosťou obracia. Neogotika sa stáva „kanonizovaným“ slohom výstavby sakrálnych objektov²⁰. Pokým však originálne gotické stavby okrem všeobecných štýlových charakteristík boli individuálnym dielom vo svojom výraze a prostredí, neogotické chrámy sú uplatnením definovaných zákonitostí bez zohľadnenia lokálneho kontextu²¹. Za všetky zahraničné realizácie spomeňme viedenskú Votivkirche – novostavbu riešenú v duchu veľkých francúzskych katedrál s dvojvežím a katedrálom záverom (H. von Ferstel, 1856 – 79).

Spolu s neogotikou sa rozmáha i hnutie dostavieb stredovekých katedrál, ktoré od tretiny 19. stor. zachytilo postupne celú Európu. Inšpirujúcim príkladom bola dostavba kolínskeho dómu v rokoch 1820 – 1880 podľa nájdených pôvodných plánov²². Prebiehala vo viacerých etapách a na jej výstavbu bola dokonca založená aj stavebná huta podľa vzoru stredovekých dielní. Podnietilo to štúdiom zákonitostí gotickej tvorby a možno hovoriť o vedomej reakcii na pamiatkovú hodnotu diela, ktoré sa stáva významným z hľadiska historického dokumentu. Dostavba kolínskeho dómu bola modelovou rekonštrukciou a revitalizáciou v „slohovej úplnosti“²³ a vyvolala v Európe širokú aktivitu (Regensburg, Ulm, Viedeň, Pécs, Záhreb, Praha). Dochádza k vzniku takých metód ako bolo „romantické reštaurovanie“ a neskôr purizmus a regotizácia, pričom dochádzalo k odstraňovaniu mladších umeleckých vývojových vrstiev a tým k nežiaducim stratám. Podobné akcie mali za cieľ dopovedať to, na čo dobová snaha „nestačila“.

V novej tvorbe sa postupne povedľa neogotiky uplatňuje na sakrálnych stavbách neoromanika, obľúbená najmä v Taliansku, Rakúsku, Nemecku i Uhorsku. Spomeňme berlínske kostoly sv. Michala a sv. Marka, kostol Všetkých svätých v Mníchove, alebo impozantnú katedrálu v Marseille. Spomenúť možno aj dvojvežovú katedrálu v Dakove

¹⁹ Ladislav Hanus nazýva eklektiku „karnevalom štýlov“. HANUS, Ladislav. *Kostol ako symbol*, s. 281.

²⁰ HANUS, Ladislav. *Kostol ako symbol*, s. 193.

²¹ HANUS, Ladislav. *Kostol ako symbol*, s. 259.

²² Veľkými propagátormi boli bratia Sulpice a Melchior Boisseré. HANUS, Ladislav. *Kostol ako symbol*, s. 281.

²³ ŠEVČÍKOVÁ, Zuzana. Historizmus ako fenomén tvorby v architektúre. In. *Architektonická tvorba v historickom prostredí*. Bratislava: Katedra ochrany a tvorby v historickom prostredí, FA STU, 2001, s. 11.

v Chorvátsku (1866 – 82), na stavbe ktorej sa podieľal aj u nás činný Friedrich Schmidt²⁴. Nástupom neogotiky a neoromaniky sa historické tvaroslovie stáva vyjadrovacím prostriedkom dobovej tvorby. Z tohto hľadiska môžeme všetky novostavby sakrálnych objektov tej doby nazvať „historizujúcim“ alebo „pseudohistorickým“ novotvarom, v závislosti od vernosti predlohám. Táto historickosť však nevychádzala z miestnej tradície, všeobecne sa aplikovali vzory gotického slohu (pri neogotike) z obdobia veľkých katedrál vo Francúzsku a Nemecku.

V uvedenom kontexte sa rodí aj špecifický prejav – tzv. „Rundbogenstil“ – „oblúkový sloh“. Vznikol v Nemecku ako úsilie architektov po „národnom“ štýle a svoje rozšírenie našiel i v Rakúskej monarchii, kam ho priniesli najmä architekti, študujúci na nemeckých akadémiách²⁵. Základom slohu boli románske inšpirácie, ktoré v ňom prevládajú. Využíval však aj byzantské a renesančné prvky²⁶, najmä tie, kde sa uplatňovali oblúkové tvary. V praxi je niekedy veľmi ťažko rozlíšiť ho od neoromaniky, keďže v ňom dominovala. Približne od 3/4 19. stor. sa uplatňujú častejšie neobarokové koncepty, ktoré predstavujú pomerne výrazný podiel ako oficiálne stavby najmä v cisárskom Nemecku. Neorenesančné prejavy v sakrálnom staviteľstve badať len veľmi zriedka. V zmysle vývojového vyústenia k eklektike sa aj táto metóda „hybridného“ historizmu zapisuje (i keď ojedinelo) do sakrálneho staviteľstva, najčastejšie ide o chrámy s kombináciou románskeho a byzantského tvaroslovia (Sacré Coeur v Paríži, Notre Dame vo Fourvière) a na synagogálnych stavbách sa vytvoril špecifický orientálno-byzantský štýl, často s prvkami gotického dekoru²⁷.

Neoslohová sakrálna architektúra na Slovensku

Slovensko bolo v uvedenom období súčasťou Uhorska v rámci Rakúskej, neskôr Rakúsko – uhorskej monarchie. Tým, že tvoriví architekti sa pohybovali jednak po celom území monarchie a jednak mali čulé kontakty s Nemeckom, Talianskom i Francúzskom, neoslohová dobovosť sa uplatňuje aj u nás. Vo výrazovej rovine nejstávajú rozdiely medzi stavbami katolíckymi, evanjelickými, či kalvínskymi, všetky konfesie používajú neoslohový aparát, ako aj architektonické prvky rovnocenne. Najmarkantnejším rozdielom (okrem liturgického mobiliáru) sú empory evanjelických kostolov, často poschodové. Typologicky nejde o nové koncepty, tvorba sa neprejavuje len vo vonkajšom výraze, ale dokonca sa vracia aj k používaniu historických pôdorysov. Aplikujú sa trojlodia (často s transseptom) i jednolodia s vežou. Podobne je to s vierovyznaním samotných architektov, ktorí navrhujú sakrálne stavby naprieč celým konfesným spektrom. Spomenúť možno I. Feiglera st., I. Feiglera ml., M. M. Harminca, J. N. Bobulu, B. Bullu.

²⁴ JARM, Antun. *Katedrál a Dakovnu*. Dakov: Biskupski ordinariat Dakov, 1988, s. 3.

²⁵ POHANIČOVÁ, Jana – BUDAY, Peter. *Storočie Feiglerovcov. Príbeh bratislavských architektov, staviteľov a stavebných podnikateľov*. Bratislava: Trio Publishing, 2015, s. 37.

²⁶ LUKÁČOVÁ, Elena – POHANIČOVÁ, Jana. *Rozmanité 19. storočie. Architektúra na Slovensku od Hefeľeho po Jurkoviča*. Bratislava: Perfekt, 2008, s. 97.

²⁷ V istom zmysle by sme za prejav eklektizmu mohli považovať už spomenutý „rundbogenstil“, vzhľadom na kombináciu slohových prvkov. Vo vývoji architektúry sa však pod eklektikou rozumie hlavne záverečná etapa neoslohov, kedy je princíp kombinácie slohových znakov všeobecne rozšírený.

Aj Slovenska sa dotkla vlna puristických úprav a regotizácií starších chrámov²⁸. Jednou z prvých bola úprave veže dómu sv. Martina v Bratislave po požiaru v roku 1833²⁹ a následne regotizácia jeho interiéru (1865–78, J. Lippert). Vtedy odstránili celý barokový mobiliár vrátane mohutného hlavného oltára s jazdeckou sochou sv. Martina od Georga Rafaela Donnera a nahradili ho pseudogotickými oltármi³⁰. Z množstva neogotických i neorománskych zásahov môžeme menovať úpravy kostolov v Bardejove, Bíni, Hronskom Beňadiku, Kremnici, Spišskej Kapitule. Voľné regotizačné doplnky predovšetkým tvaroslovných prvkov (okien, portálov a veží) uplatňoval F. Storno, ktorého tvorba sa pohybuje od romantického reštaurovania k purizmu³¹. V Bratislave došlo koncom storočia k regotizácii dvoch veží: františkánskeho kostola, ktorú poškodilo zemetrasenie³² a klariškého kostola, ktorá nahradila barokovú helmicu³³. Najvýraznejšou akciou tohto druhu bola obnova košickej katedrály sv. Alžbety, prebiehajúca v dvoch hlavných etapách. V „romantickej“ fáze (1856 – 63) práce nezasiahli do stredovekého pôdorysu, ani hmoty katedrály³⁴. Okrem statických zásahov podstatnú časť tvorili opravy povrchov, interiérové maľby a umelecké stvárnenie exteriéru. Razantnejšia bola druhá prestavba - puristická regotizácia (I. Steindl, 1877 – 96). Komisia mylne vyhodnotila, že pôvodným zámerom stredovekého konceptu mala byť päťloďová bazilika, mnohé špecifiká nazvali „neodbornosťou“ a v duchu uvedeného mylného názoru zasiahli do podstaty stredovekej podoby a individuálnej výrazovosti. Prestavba na päťlodie a dopĺňanie tvaroslovných prvkov fasád, ako i odstránenie individualizovaných klenbových obrazcov a ich nahradenie štandardnými krížovými klenbami a hviezdicovou schémou, podstatne zmenili charakteristiky

²⁸ Podrobnejšie k problematike: BOTEK, Andrej – KSIAŽEKOVÁ, Veronika. Sakrálna architektúra v 19. stor. ako prejav historického vedomia. Vývoj názorov a metodiky obnovy s ohľadom na Slovensko. In. *Verbum Historiae*, 2022, Vol. 10, N. 1, s. 22 – 40.

²⁹ BAXA, Patrik. Požiar veže bratislavského dómu a jeho následky. Sonda do dejín každodennosti mesta Prešporka. In. *Alfa. Architektonické listy Fakulty architektúry*, 2019, roč. 24, č. 3, s. 4 – 13. Neogotická veža sa v staršej literatúre pripisuje I. Feiglerovi ml., v skutočnosti bol jej autorom L. Berger.

³⁰ BAGIN, Anton – KRAJČI, Jozef. *Kostoly a kaplnky Hlavného mesta SSR Bratislavy*. Trnava: Spolok sv. Vojtecha, 1988, s. 60.

³¹ PAULINYOVÁ, Anna. Puristické tendencie v reštaurátorských projektoch F. Storna. In. *Umenie na Slovensku v kultúrnych a historických súvislostiach 2010*. Trnava: Vydavateľstvo M. Uličný, 2011, s. 167.

³² BAGIN, Anton – KRAJČI, Jozef. *Kostoly a kaplnky Hlavného mesta SSR Bratislavy*, s. 62. Zložená veža v Sade Janka Kráľa má homolovitý tvar. Z. Bereczky analyzuje staré rytiny a prichádza k názoru, že ide o chybu pri vyskladaní. BEREZKY Zoltán. the reconstruction of the Bratislava Fransican Monastery's tower in the 19th century. Pyramide or dome? In. *ARS, časopis Ústavu dejín umenia SAV*, 2015, roč. 48, č. 1, s. 100. ISSN 9004-9008. Na rovnaké príčiny homolovitého ukončenie zloženej časti veže som už upozornil už pri návrhu na reštaurovanie uvedenej stredovekej veže. Poukázal som aj na fakt, že hmota je dopĺňaná novými tehľami a niektoré kamenné články sú uložené opačne. Porovnaj: BOTEK, Andrej. Umelecko – historické vyhodnotenie. Veža františkánskeho kostola v Sade Janka Kráľa. In. SABO Lubomír: *Reštaurátorský výskum a návrh na reštaurovanie gotickej helmice veže v sade Janka Kráľa Bratislave - Petržalke*, elaborát, 2008, nepaginované.

³³ BAGIN, Anton – KRAJČI, Jozef. *Kostoly a kaplnky Hlavného mesta SSR Bratislavy*, s. 70.

³⁴ KARASOVÁ, Zuzana. Pamiatková starostlivosť 19. storočia ako jeden z prejavov historizmu. Reštaurátorský purizmus. In. *ARS, časopis Ústavu dejín umenia SAV*, 1991, roč. 24, č. 3, s. 205.

tejto architektúry³⁵. Tá stratila najmä svojský charakter autorských rukopisov, dokladajúcich jedinečnú transformáciu dobových prejavov a ich prispôbenie lokálnym podmienkam³⁶.

Zo skorších neogotických realizácií novostavieb možno menovať reformovaný kostol v Lučenci alebo evanjelický v Bátovciach. Lučenecký kostol (1851 – 54) aplikuje typ sieňového priestoru s presbytériom plynulo nadväzujúcim na loď³⁷. Priečeliu dominuje otvorená arkádová predsieň a centrálna veža. Kláštorňý kostol vincentiek v Nitre (1852) okrem neogotických prvkov však má neorománsky portál, čím býva označovaný za jedno z raných eklektických diel³⁸. Neogotický sloh mal časovo veľmi široký záber, nielenže prechádza aj do 20. stor., ale ešte v jeho tretej dekáde (keď už všeobecne vládne moderna) môžeme pozorovať realizácie v tomto duchu, aj keď už voľnejšie. Určite to súvisí aj so silným postavením gotiky, ktorá sa široko zažila ako typický sakrálny prejav. S postupujúcim vývojom od konca 19. stor. sa však neogotické tvaroslovie používa pomerne voľne, bez dôsledného konceptu verného historickým predlohám. Takto môžeme z množstva stavieb spomenúť katolícke kostoly v Černovej (1905 – 1907)³⁹, na Mariánskej hore pri Levoči (1903 – 1914), alebo evanjelický (1902 – 03) a katolícky (1905) kostol vo Vrútkach, ktoré vďaka aplikáciám moderných konštrukcií umožňujú pomerne veľké prevýšenie priestoru. Evanjelické kostoly v neskorom neogotickom štýle sú napr. vo Zvolene (1923) a Východnej (1927). Druhý z nich je trojlodím s transeptom a okrem štylizovaného gotického tvaroslovie používa i prvky odvodené z ľudového prejavu⁴⁰. Práve pre stavby realizované v duchu historizmu po prvej svetovej vojne by sme už mohli namiesto „neogotiky“ hovoriť skôr o „tradicionalistickom štýle s gotizujúcimi prvkami“, keďže s gotickými princípmi tvorby sa tu narába veľmi voľne. Neogotické inšpirácie sa uplatňovali aj na mnohých šľachtických hrobkách. Stárayovská kaplnka v Michalovciach (1893 – 97) je pôdorysnou i tvarovou inšpiráciou podľa neskorogotickej kaplnky sv. Michala v Košiciach. Z ďalších možno spomenúť Andrášiovské mauzoléum v Trebišove (1893), alebo Kittlerovskú hrobku v Bratislave na Mikulášskom cintoríne (1900)⁴¹. Neogotické kostoly neaplikovali len pôdorysné schémy a základné tvaroslovie, ale v duchu gotických koncepcií riešili i také prvky, ako portále, okenné kružby, oltáre, krížové, hviezdicové i sieťové klenby s rebrami a svorníkmi⁴².

³⁵ Obdobný príklad môžeme spomenúť i v Čechách pri obnove Vlašskej kaplnky v Kutnej Hore, kde stredoveký architekt uplatnil symetrický klenbový vzorec v rámci lichobežníkového pôdorysu, čo umožnilo rozohrať rafinovanú skladbu nepravidelných konzol a výbehov. Táto sústava bola označená za nedokonalosť, čo viedlo k zbúraníu stien a „oprave“ na pravidelný pôdorys. ŠTULC, Josef. Vývoj teorie památkové péče a její vztah k architektonické tvorbě. In. *Architektonická tvorba v historickom prostredí*. Bratislava: Katedra ochrany a tvorby v historickom prostredí, FA STU, 2001, s. 23.

³⁶ KARASOVÁ, Zuzana. *Pamiatková starostlivosť 19. storočia ako jeden z prejavov historizmu*, s. 207 – 208.

³⁷ LUKÁČOVÁ, Elena – POHANIČOVÁ, Jana. *Rozmanité 19. storočie*, s. 79.

³⁸ LUKÁČOVÁ, Elena – POHANIČOVÁ, Jana. *Rozmanité 19. storočie*, s. 80.

³⁹ Pri posviacke kostola došlo k streľbe žandárov do slovenských veriacich, ktorí chceli, aby kostol svätil ich rodák Andrej Hlinka. Udalosť bola aj medzinárodne medializovaná. LETZ, Róbert. Význam Černovej v slovenských dejinách. In. *Mýtus a realita. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Ružomberok: Katolícka univerzita, 2008, s. 10 – 11.

⁴⁰ Oba realizoval staviteľ M. M. Harminc. LUKÁČOVÁ, Elena – POHANIČOVÁ, Jana. *Rozmanité 19. storočie*, s. 129.

⁴¹ Súhrnne k mauzoléám: LUKÁČOVÁ, Elena – POHANIČOVÁ, Jana. *Rozmanité 19. storočie*, s. 73 – 77.

⁴² BOROŠOVÁ-MICHALCOVÁ, Miloslava – ĎURIAN, Karol. Prezentácia a uvedenie príkladov historizujúcej sakrálny architektúry – Žilinský kraj. In. *Bardkontakt 2010. Problematika mestských pamiatkových centier. Zborník prednášok*. Bardejov: mesto Bardejov, 2010, s. 59.

Podobné upúšťanie od prísne historických foriem smerom k voľnejšiemu tvarovaniu platí aj o neorománskych kostoloch. Stavby z 19. stor. boli vernejšie historickej situácii, ako tie, ktoré sa realizovali od začiatku 20. stor. Fasádu Kapucínskeho kostola v Bratislave upravil v tomto slohu v roku 1860 Ignác Feigler ml.⁴³ a súčasne realizoval kaplnky na Evanjelickom⁴⁴ i Ondrejskom cintoríne⁴⁵. Keďže posledné dve sú novostavby, neorománske tvaroslovie sa uplatnilo i v ich interiéri. Kapucínsky kostol však ostal vnútri barokový. Z ostatných príkladov možno spomenúť katolícky kostol v Modrom Kameni (1878), trojloďovú baziliku s transeptom vo Vrábloch (189 – 1911), alebo voľnejšie koncipovaný katolícky kostol v Zohore⁴⁶ (1897 – 98). Evanjelický kostol v Kežmarku (1891 – 92) má nad záverom kupolu a v čele asymetrickú vežu. S neorománskym aparátom narába voľnejšie a obsahuje i byzantinizujúce prvky. Podobne voľnejšie aplikuje neorománske tvaroslovie i kalvínsky kostol v Bratislave (1913). Neorománske realizácie po polovici 19. stor. sa komplikujú uplatňovaním už spomenutého „rundbogenstilu“, takže v odbornej literatúre bývajú často označované nejednoznačne. Viaceré zo stavieb v 20. stor. používajú progresívne stavebné materiály a technológie, ktoré majú železobetónové konštrukcie, stropy, alebo klenby. Menej sa uplatňovalo neobarokové tvaroslovie. Býva použité pri niektorých evanjelických kostoloch, ktoré akoby tým chceli „dohnať“ barokovú výrazovosť z obdobia, keď boli ich stavby určované obmedzeniami (Gelnica, Skalica). Ojedinelo sa uplatňuje i neoklasicistické tvaroslovie (evanjelický kostol v Dovalove). Hovoriac o eklektike v sakrálnej architektúre Slovenska sa tradične uvádza Blumentálsky kostol v Bratislave⁴⁷ z rokov 1885 – 88, i keď neogotika sa prejavuje vlastne len v opornom systéme a na fíalach veže. Je to trojloďová neorománska bazilika s jednoznačným neorománskym tvaroslovím a považujeme za správnejšie, že stavbu niektoré publikácie uvádzajú ako neorománsku⁴⁸.

V 19. stor. začína aj éra budovania židovských synagóg. Po klasicistických stavbách sa dostávajú na rad aj neoslohové riešenia – najčastejšie neorománske. Aplikovanie historického tvaroslovie je postupne voľnejšie a štylizovanejšie, často obohacované o vežičky, kupoly a niekedy aj byzantské prvky. Spomenúť možno synagógy vo Vrbovom (1883), Komárne (1896), Trnave (Halenárska ul., 1897), Šamoríne (1912)⁴⁹. Jedna z najvýraznejších neorománsky formovaných, je synagóga v Senci, ktorá však obsahuje v tvarosloví aj niektoré orientalizujúce prvky (islamský oblúk)⁵⁰. Zaujímavosťou je aj jej pôdorysná proporcia, ktorá je v pomere 1:2⁵¹. Židovská architektúra si však rýchlo vytvorila svojský

⁴³ BOTEK Andrej. Kostol a kláštor kapucínov v Bratislave. In. *Bratislava. Zborník Mestského múzea v Bratislave*, 2005, roč. XVII, s. 75 – 76.

⁴⁴ Fasáda je bezvežová, podobne ako štítová fasáda Kostola kapucínov.

⁴⁵ Stavba bola v 90tych rokoch adaptovaná pre potreby liturgie Gréckokatolíckej cirkvi. BAGIN, Anton – KRAJČI, Jozef. *Kostoly a kaplnky Hlavného mesta SSR Bratislavy*, s. 109.

⁴⁶ Staviteľom bol Ján Nepomuk Bobula, ktorý sa angažoval aj v národnom hnutí.

⁴⁷ Doposiaľ sa uvádzalo, že stavbu navrhol bratislavský rodák F. Rumpelmayer. Posledné výskumy ukázali i účasť vienského architekta E. Bresslera. LUKÁČOVÁ, Elena – POHANIČOVÁ, Jana. *Rozmanité 19. storočie*, s. 160.

⁴⁸ BAGIN, Anton – KRAJČI, Jozef. *Kostoly a kaplnky Hlavného mesta SSR Bratislavy*, s. 127.

⁴⁹ BORSKÝ, Maroš. *Synagogue Architecture in Slovakia. A Memorial Landscape of a Lost Community*. Turnov: Unipress, 2007, s. 111 – 122.

⁵⁰ Vznik sa udáva v rokoch 1904 – 07, ale pripúšťa sa i koniec 19. stor. SABADOŠOVÁ, Elena – HAVLÍK, Marián. Pamiatkový výskum synagógy v Senci. In. *Monumentorum tutela/Ochrana pamiatok*, roč. 17, Bratislava: PUSR, 2006, s. 128.

⁵¹ BÁRKÁNY Eugen – DOJČ Eudovít. *Židovské náboženské obce na Slovensku*. Bratislava: Vesna, 1991, s. 61.

byzantsko-orientálny štýl, často s menšími prvkami stredovekého tvaroslovia, s dôrazom na vizuálne pôsobenie. Mohli by sme ho v zásade včleniť ako svojské špecifikum do eklektického prúdu. Tieto stavby často prezentovali fasády so skladbou rôznorodých materiálov, či štruktúr, bývali dvojvežové a ukončované kupolami.

Jednou z prvých realizácií bola už nejestvujúca synagóga ortodoxných na Zámočkej ulici v Bratislave (1862 – 64). Architekt (I. Feigler ml.) ju dôvtipne umiestnil do stiesnenej zástavby a vytvoril monumentálny výraz s vežou⁵². V tvarosloví použil štylizované románsko – orientálne tvaroslovie. Oveľa výraznejšie orientalizujúca bola synagóga neológov v Bratislave na Rybnom námestí (1893, D. Milch)⁵³. Fasádu zdobila dvojica veží ukončených kupolami. V tomto prípade šlo o mimoriadne zdarnú architektonickú realizáciu aj v zmysle situovania v priestore. Stála v tesnej blízkosti Dómu sv. Martina a napriek svojej výraznej vizuálnej pôsobivosti tvorila vďaka citlivo vyváženej proporcii samotnej stavby aj v jej vzťahu s uvedeným dómom. Tesné susedstvo synagógy a katedrály bolo v európskych pomeroch ojedinelé a neopakovateľné – je preto len na škodu, že počas socialistického plánovania bola stavba v roku 1969 asanovaná v súvislosti s výstavbou mostu SNP (dnes Nový most). Za snáď najvýraznejšiu synagógu tohto orientálneho štýlu môžeme považovať synagógu v Malackách (1886 – 87, obnovená po 1899). Je to jedna z prvých dvojvežových synagóg s vysokým vizuálnym účinkom fasádneho riešenia. Okrem zaujímavých tvaroslovných prvkov je typická striedavými farebnými pásmi dekorácie priečelia (Kollár – Lacika – Pohaničová, 2013, s. 42 – 43). Rovnako výtvare náročne riešený je i interiér.

Záver

Neoslohová architektúra využívajúca rôznorodý, no prevažne stredoveký vyjadrovací aparát, sa stala typickým reprezentantom tvorby 19. stor. a svoju obľubu a životaschopnosť dokázala tým, že sa uplatnila, i keď vo voľnejšej forme, ešte aj v prvej tretine 20. stor. Výrazným spôsobom sa zapísala do podoby sakrálnych stavieb najmä z toho dôvodu, že odkazovala na tradíciu, kedy náboženstvo bolo dominantným prvkom v spoločnosti a architektonická i umelecká tvorba dosiahli nebyvalý rozkvet a duchovný rozmach. Neoslohové stavby (najskôr neogotické, postupne neorománske a menej často i neobarokové a neoklasicistické) spolu s eklektizmom záveru storočia vytvorili dôležitý pamiatkový fond sakrálneho staviteľstva Slovenska, a to naprieč celým náboženským spektrom: katolíckym, evanjelickým, kalvínskym i židovským. Židovské synagógy si neskôr vytvorili svojský štýl v kombinácií byzantinizujúcich, stredovekých a orientálnych prvkov, čím prispeli k špecifickým kultúrnym prejavom. Hnutie dostavieb veľkých katedrál a neskorších regotizačných prestavieb, ktoré sa prehnalo Európou, sa zapísalo aj na našom území viacerými puristickými úpravami a regotizáciami. Neoslohová sakrálna architektúra sa stala výraznou súčasťou nášho kultúrneho dedičstva.

⁵² Veža mala pôvodne kupolu, ale kvôli nesúhlasu hlavného rabína ju odstránili. BORSKÝ, Maroš – ŠVANTNE-ROVÁ, Jana a kol. *Židia v Bratislave a ich kultúrne dedičstvo*. Bratislava: Prepress, 2012, s. 60. Za zapožičanie publikácie ďakujem Ľubici Kováčovej z Knižnice FAD.

⁵³ BORSKÝ, Maroš. *Synagogue Architecture in Slovakia*, s. 130.

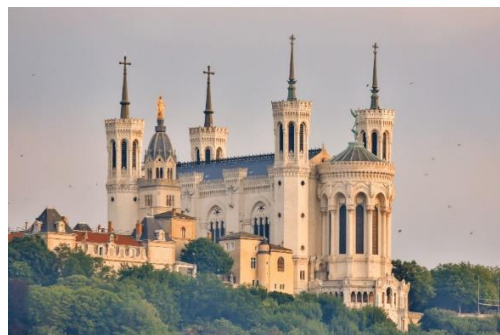
BIBLIOGRAFIA

- ADAM, Adolf. *Liturgika. Křesťanská boboslužba a její vývoj*. Prel. Konzal, V. – Kouba, P. Praha: Vyšehrad. ISBN 80-7021-420-1.
- BAGIN, Anton – KRAJČI, Jozef. *Kostoly a kaplnky Hlavného mesta SSR Bratislavy*. Trnava: Spolok sv. Vojtecha, 1988. Pov. SÚKK 121/I-88.
- BÁRKÁNY Eugen – DOJČ Ludovít. *Židovské náboženské obce na Slovensku*. Bratislava: Vesna, 1991. ISBN 80-85128-56-X.
- BAXA, Patrik. Požiar veže bratislavského dómu a jeho následky. Sonda do dejín každodennosti mesta Prešporka. In. *Alfa. Architektonické listy Fakulty architektúry*, 2019, roč. 24, č. 3, s. 4 – 13. ISSN 2729-7640.
- BERECZKY, Zoltán. The reconstruction of the Bratislava Franciscan Monastery's tower in the 19th century. Pyramide or dome? In. *ARS, časopis Ústavu dejín umenia SAV*, 2015, roč. 48, č. 1, s. 95 – 107. ISSN 9004-9008.
- BOROŠOVÁ-MICHALCOVÁ, Miloslava – ĎURIAN, Karol. Prezentácia a uvedenie príkladov historizujúcej sakrálnej architektúry – Žilinský kraj. In. *Bardkontakt 2010. problematika mestských pamiatkových centier. Zborník prednášok*. Bardejov: mesto Bardejov, 2010, s. 58 – 66.
- BORSKÝ, Maroš. *Synagogue Architecture in Slovakia. A Memorial Landscape of a Lost Community*. Turnov: Unipress, 2007. ISBN 978-80-969720-0-5.
- BORSKÝ, Maroš – ŠVANTNEROVÁ, Jana a kol. *Židia v Bratislave a ich kultúrne dedičstvo*. Bratislava: Prepress, 2012. ISBN 978-80-969720-2-9.
- BOTEK Andrej. Kostol a kláštor kapucínov v Bratislave. In. *Bratislava. Zborník Mestského múzea v Bratislave*, 2005, roč. XVII, s. 65 – 94. ISBN 80-969270-2-7.
- BOTEK, Andrej. *Sakrálna architektúra. Tvorba vo vzťahu k historickej štruktúre. Dizertačná práca*. Bratislava: Fakulta architektúry STU, 2005.
- BOTEK, Andrej. Umelecko – historické vyhodnotenie. Veža františkánskeho kostola v Sade Janka Kráľa. In. Sabo L. *Reštaurátorský výskum a návrh na reštaurovanie gotickej helmice veže v sade Janka Kráľa Bratislave - Petržalke*, elaborát, 2008, nepaginované.
- BOTEK, Andrej – KSIAŽEKOVÁ, Veronika. Sakrálna architektúra v 19. stor. ako prejav historického vedomia. Vývoj názorov a metodiky obnovy s ohľadom na Slovensko. In. *Verbum Historiae*, 2022, Vol. 10, N. 1, s. 22 – 40, ISSN 1339-4053 (online).
- GREGOR, Pavel. Vývoj teórie a praxe obnovy architektonického dedičstva. In. GREGOR, Pavel a kol. *Obnova pamiatok*. Bratislava: Perfekt, 2008. ISBN 978-80-8046-405-9.
- FILÍPEK, Andrej. *Liturgika*. Bratislava: Aloisianum, 1997. ISBN 80-7141-153-1.
- HALÍK, Tomáš. *Odpoledne Křesťanství. Odvaha k proměně*. Praha: NLN, 2021. ISBN 978-80-7422-824-7.
- HANUS, Ladislav. *Kostol ako symbol. Kapitoly o sakrálnej architektúre*. Bratislava: Lúč, 1995. ISBN 80-7114-141-0.
- HANUS, Ladislav. *Umenie a náboženstvo*. Bratislava: Lúč, 2001. ISBN 80-7114-355-3.
- JARM, Antun. *Katedrál u Dakovu*. Dakov: Biskupski ordinariat Dakov, 1988 (bez ISBN).

- KARASOVÁ, Zuzana. Pamiatková starostlivosť 19. storočia ako jeden z prejavov historizmu. Reštaurátorský purizmus. In. *ARS, časopis Ústavu dejín umenia SAV*, 1991, roč. 24, č. 3, s. 203-213. ISSN 0044-9008.
- KOLLÁR, Daniel – LACIKA, Ján – POHANIČOVÁ, Jana. *Kultúrne krásy Slovenska. Synagógy*. Bratislava: DAJAMA, 2013. ISBN 978-80-8136-022-0.
- KROUPA, Petr. Význam kulturního dědictví pro společnost – náčrt sociálních dějin ochrany architektonických památek. In. *Význam kulturního dědictví. Bedeutung des Kulturllen Erbes. COL – Conference 1*. Krems: Universität für Weiterbildung. Zentrum für Baukulturelles Erbe, 2021, s. 110 – 135. ISBN 978-3-903150-85-0.
- KRUFT, Hanno Walter. *Dejiny teórie architektúry. Od antiky po súčasnosť*. Prel.: Bžoch, J., Guldanová Z. Bratislava: Pallas, 1993. ISBN 80-7095-009-9.
- KVASNICOVÁ, Magdaléna. Obnoviť dialóg. Na margo súčasného vzťahu cirkvi a umenia. In. KVASNICOVÁ, Magdaléna – ŠLACHTA, Štefan – ČARNÝ, Ladislav (eds.). *Miesto pre modlitbu. Zborník z konferencie*. Bratislava: VŠVU, 2000, s. 74 – 77. ISBN 80-88675-74-X.
- LETZ, Róbert. Význam Černovej v slovenských dejinách. In. *Mýtus a realita. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Ružomberok: Katolícka univerzita, 2008, s. 10 – 11. ISBN 978-80-8084-314-4.
- LUKÁČOVÁ, Elena – POHANIČOVÁ, Jana. *Rozmanité 19. storočie. Architektúra na Slovensku od Hefeleho po Jurkoviča*. Bratislava: Perfekt, 2008. ISBN 978-80-8046-426-4.
- MRÁZ, Bohumír – MRÁZOVÁ, Marcela. *Encyklopedie světového malířství*. Praha: Academia, 1988. Tem. sk. 09/15 21-077-88.
- PAULINYOVÁ, Anna. Puristické tendencie v reštaurátorských projektoch F. Storna. In. *Umenie na Slovensku v kultúrnych a historických súvislostiach 2010*. Trnava: Vydavateľstvo M. Uličný, 2011, s. 192 – 198. ISBN 978-80-968382-6-4.
- PIJOAN José: *Dejiny umenia 8*. Prel. Soňa Hollá, Bratislava: Tatran, 1990. ISBN 80-222-0123-5.
- POHANIČOVÁ, Jana – BUDAY, Peter. Storočie Feiglerovcov. Príbeh bratislavských architektov, staviteľov a stavebných podnikateľov. Bratislava: Trio Publishing, 2015. ISBN 978-80-8170-024-8.
- SABADOŠOVÁ, Elena – HAVLÍK, Marián. Pamiatkový výskum synagógy v Senci. In: *Monumentorum tutela/Ochrana pamiatok*, roč. 17, Bratislava: PUSR, 2006, s. 123-130. ISBN 80-89175-13 – 19.
- ŠÁŠKY, Ladislav. *Kamenná krása našich miest*. Bratislava: Osveta, 1981, 70-034-81.
- ŠEVČÍKOVÁ, Zuzana. Historizmus ako fenomén tvorby v architektúre. In. *Architektonická tvorba v historickom prostredí*. Bratislava: Katedra ochrany a tvorby v historickom prostredí, FA STU, 2001, s. 11 – 13. ISBN 80-227-1615-4.
- ŠTULC, Josef. Vývoj teórie památkové péče a její vztah k architektonické tvorbě. In. *Architektonická tvorba v historickom prostredí*. Bratislava: Katedra ochrany a tvorby v historickom prostredí, FA STU, 2001, s. 21 – 31. ISBN 80-227-1615-4.

Obr. 1

Obr. 4

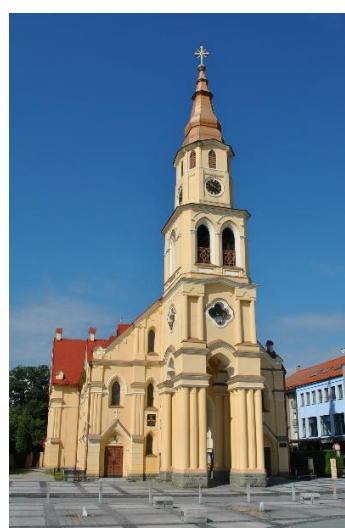
Obr. 2

Obr. 5

Obr. 3

Obr. 6

Obr. 7

Obr. 10

Obr. 8

Obr. 11

Obr. 9

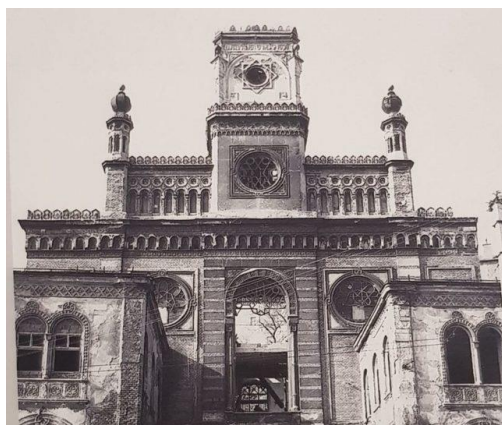
Obr. 12

Obr. 13

Obr. 16

Obr. 14

Obr. 15

Zoznam obrazových príloh

- 01 Neogotický kostol Votivkirche vo Viedni. Zdroj: https://de.wikipedia.org/wiki/Votivkirche_%28Wien%29
- 02 Neorománska bazilika v Marseille. Zdroj: <https://vicedi.com/major-marseille/>
- 03 Kostol sv. Michala v Berlíne – príklad „rundbogenstilu“. Zdroj: <http://www.foerderverein-stmichael-kirche.de/galerie.php>
<https://tourisme-marseille.com/fiche/cathedrale-de-la-major-basilique-de-sainte-marie-majeure-marseille/>
- 04 Eklektický kostol Notre Dame vo Fouvière. Zdroj: <https://lyonsecret.com/basilique-notre-dame-de-fourviere/>
- 04 Eklektický kostol Sacre – Coer v Paríži. Zdroj: <https://planetofhotels.com/ro/franta/paris/sacre-coeur-paris-montmartre>
- 05 Katolícky kostol v Černovej v neskorom neogotickom štýle. Zdroj: <https://mapio.net/pic/p-61767002/>
- 06 Evanjelický kostol vo Zvolene v neskorom neogotickom štýle. Zdroj: https://sk.wikipedia.org/wiki/Evanjelick%C3%BD_kostol_sv%C3%A4tej_Trojice_%28Zvolen%29
- 07 Neogotická hrobka Andrásyovcov v Trebišove. Zdroj: <https://www.asb.sk/biznis/trebisov-vstupna-brana-do-tokaja>
- 08 Kaplnka na Evanjelickom cintoríne v Bratislave v prevažujúcom neorománskom slohu. Foto: A. Botek
- 09 Evanjelický kostol v Kežmarku v neskorom neorománskom štýle. Zdroj: https://sk.m.wikipedia.org/wiki/S%C3%BAbor:Ke%C5%BEmarok_-_Nov%C3%BD_evanjelick%C3%BD_kostol_1.jpg
- 10 Neobarokový evanjelický kostol v Skalici. Zdroj: <https://www.ecav.sk/zapadny-distrikt/myjavsky-seniorat/skalica>
- 11 Neoklasicistický evanjelický kostol v Dovalove. Zdroj: https://sk.wikipedia.org/wiki/S%C3%BAbor:Evanjelick%C3%BD_kostol_v_Dovalove.JPG
<https://www1.pluska.sk/fotostory/fotostory-urobte-nami-put-bratislavskych-kostoloch>
- 12 Blumentálsky kostol v Bratislave. Neorománska stavba s gotickými prvkami, považovaná za jednu z prvých eklektických realizácií. Zdroj: https://www.tripadvisor.fr/LocationPhotoDirectLink-g274924-d4295954-i66626561-Blumental_Church-Bratislava_Bratislava_Region.html
- 13 Synagóga v Šamoríne v prevládajúcom neorománskom tvarosloví. Zdroj: <https://dennikn.sk/248622/druhy-zivot-synagogy-trva-uz-dvadsat-rokov/>
- 14 Zaniknutá synagóga v Bratislave na Zámockej ulici v románsko – orientálnom tvarosloví. Zdroj: <https://bratislavaden.sk/spomienky-na-staru-bratislavu-na-zamockej-stala-povodna-ortodoxna-synagoga-volali-ju-velka-synagoga/>
- 15 Zaniknutá synagóga neológov v Bratislave na Rybnom nám. v románsko – orientálnom tvarosloví. Zdroj: <https://sk.pinterest.com/pin/822188475699256612/>
- 16 Synagóga v Malackách v orientálno – byzantskom štýle. Zdroj: <https://www.sorger.sk/atrakcie/malacka-synagoga>

Adresa autora:

doc. Mgr. Ing. arch. Andrej Botek, PhD.

Ústav dejín a teórie architektúry a obnovy pamiatok

Fakulta architektúry a dizajnu STU

Nám. slobody 19, Bratislava 812 45

email: andrej.botek@stuba.sk

Farár Alexander Šindelár vo funkcii starostu obce Piešťany

Stanislav Žlnay

<https://doi.org/10.54937/nhe.2023.12.1.41-47>

Priest Alexander Šindelár in his Function as Mayor of the City of Piešťany

Abstract: *Very few Slovak communities or cities have in their history a Catholic priest as the head of their administration. One of those was the city of Piešťany, which during the years 1931 – 1938 had as mayor the local priest, Alexander Šindelár. Acting as the mayor of Piešťany, he had a significant contribution in building relationships between the community and spa. In the state archive there is an original copy of his first official mayoral speech. He built the road bridge across the river Váh, and paved streets and paths. For the needs of residents, he founded the new cemetery, which is still operating. Šindelár ended his political activity; he was a district president of Hlinka's Slovak People's Party. After the end of his tenure as mayor, he devoted himself solely to pastoral activities in his parish. Šindelár tragically died in his parish in November 1947, after blessing one of the missing bells from the First World War. He is buried in the cemetery not far away from his parish church.*

Keywords: *church, parish council, Piešťany, political participation, priest, spa.*

Úvod

Piešťany sú známe najmä vďaka liečivým účinkom termálnych prameňov a bahna. Avšak aj história tohto kúpeľného mesta¹ je veľmi bohatá a do veľkej miery neprebádaná, keď prvýkrát sa spomína už v Zoborskej listine v 12. stor. Rovnako vôbec neprebádaná je aj

¹ Štatút mesta získali 21. októbra 1945. Pozri: PAMÄTNÁ KNIHA MESTA PEIŠŤANY, Zväzok I. 1939 – 1949, s. 201. [online] Dostupné na internete: <https://www.piestany.sk/e_download.php?file=data/editor/189sk_1.pdf&original=Kronika_1933-1949_01.pdf>.

cirkevná história. Tá v sebe ukrýva dnes takpovediac zabudnutú postavu nielen cirkevných ale aj miestnych dejín, starostu obce a miestneho farára Alexandra Šindelára.

Životopisný náčrt

Iba zriedkakedy sa vyskytla v minulosti taká situácia, žeby v jednej obci zastávala funkciu duchovného a starostu, jedna osoba, v Piešťanoch sa taká situácia stala a dokonca až dve volebné obdobia starostoval katolícky kňaz Alexander Šindelár.² Do Piešťan prišiel v 30-tych rokoch 20. storočia, keď bol v rámci vtedajšej Trnavskej apoštolskej administratúry preložený z Malženíc.³ Hoci nepochádzal z Piešťan, neboli mu vôbec cudzie. Pravdepodobne prvýkrát sem zavítal počas stretnutia medzinárodnej katolíckej mládeže, ktorá sa konala v Grand hoteli Royal v roku 1927.⁴

V tom čase nebolo ničím nezvyčajným, že sa kňazi popri pastoračnej činnosti aktívne zapájali aj do politického diania. Už v Malženiciach bol politicky angažovaný v Hlinkovej slovenskej ľudovej strane (ďalej HSĽS). Po príchode do Piešťan, ostal stále členom tejto politickej strany. Zaujímavosťou bolo, že zakrátko na to, bol ako čestný hosť a nový miestny farár pozvaný na zasadnutie obecného zastupiteľstva.⁵

V tom čase bola obec bez starostu. Jej dovtedajší starosta Rudolf Schultz bol odvolaný, pre neplnenie si povinností. A práve za jeho nástupcu bol v deň konania nových volieb, 27. septembra 1931, zvolený Alexander Šindelár.⁶

V čase príchodu do Piešťan, neboli ešte svetoznámymi kúpeľmi a dokonca ani nemali štatút mesta. Bola to dedinka s hlinenými cestami a domami zväčša z nepálenej tehly. Kúpeľný ostrov s obcou spájala iba drevený most. Jeho prvotnou víziou bolo pozdvihnúť obec, postupne ju začať modernizovať a nadviazať na úspešnú spoluprácu s nájomcami kúpeľov. Ako starosta i farár si pre naplnenie cieľov veľmi rýchlo získal priazeň nielen svojich farníkov, ale aj širokú vrstvu obyvateľov a tiež rodiny Winterovcov, vtedajších nájomcov kúpeľov. Vďaka spolupráci obce s Ľudovítom a Imrichom Winterovcami a využitím

Farár Alexander Šindelár

kontaktov na najvyšších miestach, sa vybudovali chodníky a vyasfaltovali ulice, zaviedla sa elektrifikácia. Úspešne sa zrealizovalo premostenie rieky Váh novými mostmi, Krajinským

² Alexander Šindelár (22.02.1888, Bernolákovo – 02.11.1947, Piešťany), rímskokatolícky kňaz, politik, publicista. Vysvätený v Ostrihome dňa 26. júna 1926. Pastoračne pôsobil v Budmericiach, Malženiciach a od r. 1930 v Piešťanoch, kde v rokoch 1931 – 1938 vykonával funkciu starostu obce. Zahynul rukou neznámeho vraha na piešťanskej fare. Pozri: ŽLNAY, Stanislav. Komu asi prvému zazvoní? Príbeh farára a starostu mesta Piešťany Alexandra Šindelára. Piešťany: Balneologické múzeum I. Wintera, 2017.

³ Archív Trnavskej arcidiecézy v Trnave (ATA), fond *Osobné karty kňazov – Šindelár Alexander*.

⁴ KOLEŠÁR, Miloš. *Zlatá kniha Slovenska 1918 – 1928*. Bratislava, 1929, s. 278; *Slovák*, 11.3.1927, roč. 9, č. 57, s. 1; *Trenčán*, 12.3.1927, roč. 4, č. 11, s. 2.

⁵ MV SR, Štátny archív v Trnave (ŠAT). Obvodný notársky úrad Piešťany. Zápisnica 1930 – 1933. *Zápisnica obecnej rady 1930 z 7.3.1930, č. 3/1930*.

⁶ ŽLNAY, Stanislav. *Komu asi prvému zazvoní? Príbeh farára a starostu mesta Piešťany Alexandra Šindelára*, s. 28 – 31.

a Kolonádovým. Mosty boli výsledkom spoločného úsilia vedenia obce a kúpeľov, ktorých projekt podporil finančne podporil aj štát. Vďaka úspešnej vzájomnej propagácii obce a kúpeľov bola zriadená prvá priama letecká linka Piešťany – Bratislava – Viedeň. Využívali ju nielen kúpeľní hostia ale zahraniční návštevníci, ale aj obchodní partneri obce a obchodníci v tomto regióne.

Šindelár vedel využiť na propagáciu a presadenie rozvoja Piešťan aj svoje kontakty medzi cirkevnou hierarchiou. Osobne doprevádzal doposiaľ najvyššieho cirkevného hodnostára, aký Piešťany navštívil, pápežského legáta, francúzskeho kardinála Jeana Verdiera. Parížsky arcibiskup a kardinál Verdier požehnal na Kúpeľnom ostrove termálny prameň. taktiež jeho zásluhou, prišli do Piešťan v roku 1939 jezuiti, aby sa tu usadili a založili svoj kláštor.

Ako politik, vykonával popri funkcii starostu aj funkciu okresného predsedu HSĽS v rokoch 1932 – 1933. Často sa v miestnych novinách uvádzala informácia, že bola poslancom slovenského snemu. Avšak podľa prvej monografie na Slovensku, venovanej dejinám Slovenskej ľudovej strany, ktorá obsahuje aj menný zoznam všetkých poslancov snemu Slovenskej krajiny a snemu Slovenskej republiky (18.12.1938 – 1945) sa v tomto zozname nevyskytuje meno Alexandra Šindelára.⁷

Ako publicista, publikoval svoje mnohé úvodníky a príspevky v Pútnikovi svätovojtešskom, ktorý vydával Spolok sv. Vojtecha a sám Pútnika niekoľko rokov redigoval.

V úrade starostu spočinul 7 rokov, dve volebné obdobia, až do augusta 1938. V tom čase sa Európou šírila neistota z rozpínavého Nemecka a jeho vládnucej ideológie. V Piešťanoch sa vytvoril silný politický protiblok voči HSĽS a za starostu bol zvolený miestny automechanik Michal Chrenko. Svoju nástupcovi odovzdal úrad, ale politicky bol činný aj naďalej, ako člen obecného zastupiteľstva. To bola však posledná politická činnosť a viacej sa venoval svojim pastoračným povinnostiam.

Pred vchodom Thermie Palace. A. Šindelár sediaci druhý z prava⁸

⁷ LETZ, Róbert – MULÍK, Peter – BARTLOVÁ, Alena. *Slovenská ľudová strana v dejinách 1905 – 1945*. Martin: Matica slovenská, 2006, s. 366 – 368.

⁸ Archív BMIW Piešťany.

Jeho poslednou pastoračnou aktivitou vo farnosti bola zbierka na nový zvon, ktorý bol cez prvú svetovú vojnu zabavený. Podarilo sa vyzbierať potrebné finančné prostriedky a nechať odliat' nový zvon. Ten bol následne 2. novembra 1947 samotným farárom slávnostne posvätený. Iróniou osudu bolo, že bol aj prvým človekom, ktorému zvon zazvonil na poslednú rozlúčku. V deň posviacky bol na fare okolo ôsmej hodiny večer zastrelený. Páchatel', či páchatelia ostali dodnes neznámi.⁹

Piešťany sa mu stali nakoniec osudnými. Po vražde ho nepochovali do hrobu rodičov, do Čeklísu (Bernolákovo), ale zaobstarali mu nový hrob na tzv. Hornom alebo žilinskom cintoríne. Pochovával ho vtedajší apoštolský administrátor Ambróz Lazík za účasti mnohých duchovných a tisícok ľudí z Piešťan i okolia.¹⁰

Alexander Šindelár zanechal po sebe veľmi výraznú stopu. Ako farár krstil, pochoval, udeľoval sviatosti mnohým veriacim. Ako starosta po sebe zanechal dielo, ktoré dodnes slúži obyvateľom i návštevníkom mesta. Jeho meno časom ostalo zabudnuté, jeho súčasníci už nežijú, počas obdobia bývalého režimu nebolo povolené ho spomínať, kvôli tomu, že bol kňaz a ešte politik HSLS. Po politických zmenách sa v 90-tych rokoch spomenulo aj Šindelára a pomenovala sa po ňom ulica a na budove fary mu bola odhalená pamätná tabuľa. Jediné čo chýbalo k pochopeniu doby a okolností jeho života bola publikácia. Tá bola vydaná Balneologickým múzeom Imricha Wintera v Piešťanoch v roku 2017 a je to zatiaľ prvá publikácia zachytávajúca jeho kňazský život i život a úlohy starostu obce, ako je dianie počas vojny a po vojne v Piešťanoch z pohľadu miestneho rímskokatolíckeho farára. Okrem tejto knihy sa osoba Šindelára spomína aj v publikácií venovanej histórii obce Malženice.¹¹

Inauguračný prejav

Z doby nástupu na post starostu sa zachoval inauguračný prejav, ktorý predniesol zastupiteľstvu 3. novembra 1931. Dodnes nebol publikovaný a tak povediac ostal zabudnutý v archíve. Na prvý pohľad je to iba obyčajný prejav. Čitateľ, ktorý pozná Piešťany a kontext vzťahov si môže všimnúť, že vzťahy v obci a medzi ľuďmi sa veľmi nezmenili, ani po toľkých rokoch. Práve na túto vec sa najviac zameral vo svojej reči. Spomenul aj rozdiely medzi Piešťanmi a Teplicami, teda rozdiely medzi postavením obyvateľov v dvoch častiach obce. V Tepliciach žili majetnejší obyvatelia a tí, ktorí prenajímali izby kúpeľným hosťom a v Piešťanoch (dnes nazývané aj Staré Piešťany) žili sedliaci. Z prejavu je cítiť odhodlanie, ba až zapálenie pustiť sa do práce a k tomu aj vyzýval všetkých prítomných zastupiteľov, pretože ide o dobro ľudí a obce.

Tento prejav uverejňujem v pôvodnom znení vtedajšieho jazyka a spôsobu vyjadrovania sa, tak ako je zachytený v archívnych materiáloch.

⁹ PAMÄTNÁ KNIHA MESTA PEIŠŤANY, Zväzok I. 1939 – 1949, s. 210. Dostupné na internete: <https://www.piestany.sk/e_download.php?file=data/editor/189sk_1.pdf&original=Kronika_1933-1949_01.pdf>.

¹⁰ Archív Balneologického múzea I. Wintera v Piešťanoch (ABMIW). Č. 132. Fondy rôznych osobností. č. 13: Fond Šindelár.

¹¹ GERINEC, Anton – MARTINKOVIČ, Štefan. *Malženice 1113 – 2013*. Malženice: Obec Malženice, 2013.

„Slávne obecne zastupiteľstvo!

Vítam Vás srdečne a dnešnú schôdzu zahajujem. Keďže je to ale naša prvá schôdza, dovoľte mi, aby som po prvé poďakoval, že niektorí z Vás poctili ma svojou dôverou, následkom čoho na tomto mieste sedím a predsedám tomuto sl. sboru. Nevieť ako som prišiel k tomu, ale budem sa usilovať, aby som sa toho hodným stal. Úrad, ktorý ste na mňa zverili, není ľahkým úradom, toho som si vedomý, ale opierajúc sa na vašu dôveru nádejam sa, že keď ste ma vašou dôverou poctili, v mojom ťažkom úrade aj ma podporovať budete.

Ja z mojej stránky, zase slubujem, že budem sa dlhá svojich skromných síl usilovať, aby som sa tej vašej dôvery aj hodným stal.

Nehľadal som ten úrad. Ved' mám toľko rozvahy, aby som nabliadol, že není to ľahkou vecou, v tak ťažkých časoch na tak zodpovednom mieste stáť. So zdravým rozumom takú úrad hľadať nikto nemôže. Ale zas z druhej stránky našou občianskou povinnosťou je, keď je to potrebné, aj obeť znášať. Zlý vojak bol by, ktorý by utekal, keď ho do boja volajú. Zlý občan by bol ten, keď žiadajú obeť znášať, skrýval by sa a zutekal by. Cit povinnosti ma nútil, aby som aj túto obeť znášal.

Nehľadám žiadne zisky, žiadnu slávu, jedine dobro svojich milovaných spoluobčanov mám pred očami a chcem pracovať za verejné dobro našej obce. Jako starí Rimania riekavali: *Salus rei publicae suprema lex* – dobro obce prvým zákonom, najvyšším zákonom!

Opustený, ale na seba zanechaný, nič by som nesvedol a preto vás dnes prosím, snažme, aby ste ma v mojom úradovaní podporovali. Volám vás do práce. Sme po voľbách a teraz má sa začínať práca za dobro našej obce. Páni moji, pred ťažkými časmi stojíme.

Nezabrávajte sa s dobou dnešnou. Dnes neplatia prázdne frázy, jalové reči. S tým málo čo pomôžeme, ale každý dlhá najlepších svojich síl nech sa usiluje pomáhať tam, kde sa ešte pomáhať dá. Sdružme sa, aby bolo čím menej reči, ale viac skutkov. Myslím, že je zbytočné spomenúť, že preč s každými súkromnými záujmami, s každým súkromným kešftikom. Nepozerať na tú obec, jakoby tá bola dojnou kravou, ktorú len ťahať možno. Preč s osobnými vecami. Nevznášajte sem, kde sa o obec jednáť má svoje osobné hnevy, nepriateľstvá. Teraz by mala nastať trenga Dei a spoločnými silami pomáhať, kde sa pomáhať dá.

V našej obci i tak sú snád' i umele vyvolané rozdiely. Pole našej práce je veľiké a len vo všeobecnosti chcel by som poukázať nezamestnanosť, pred ktorou stojíme. Tá nás nesmie nepripravených nájsť. Snád' hľad, snád' mor tak netrapiť, jako nezamestnanosť, keď ten človek, ktorý by chcel pracovať, statočne sa živiť, prispeje k tomu. Nech sú tí, naši spolubratia ubezpečení, ktorých tvrdá ruka osudu nemilosrdne sa dotkla, istí, že v tomto slávnom sbore sa nachádzajú ľudia, ktorí s nimi spolucítia a za povinnosť svoju si pokladajú o nich sa postarať. To má byť jedným z našich hlavných úkolov.

V našej obci sa nachádzajú rozdiely, ktoré snád' nesvedomitiť ľudia ešte pestujú medzi starými Piešťanmi a medzi Teplicami. Do toho treba nám zasiahnúť a si uvedomiť, že si v starých Piešťanoch žijú ľudia, o ich záujmy treba sa tiež postarať. Piešťany nie k Banke sa majú ťahať, ale k starým Piešťanom.

Iný rozdiel je medzi roľníctvom a iným obyvateľstvom. Smutné je už to, keď by sa mali rozdiely robiť medzi jednotlivými triedami Občan alebo občan, každý je jednako a žiadna trieda nesmie byť na úkor tej druhej privilegovaná a naopak žiadna trieda na úkor druhej zanedbávaná. Medzi našimi spoluobčanmi sa nachádza mnoho roľníkov, a keď chceme byť spravodlivými nesmieme zabudnúť na ich záujmy.

Iná chülostivá otázka sú kúpele, ktoré sa v našej obci a na území našej obce nachádzajú a tak v blízkom styku sú s našimi obecnými vecami. Jedna čiastka našich občanov s nenávisťou pozerá sa na tie kúpele. Nevieť odkiaľ to pochádza, ale povinnosťou našou je aby tie kúpele čím bližšie k Piešťanom a správa tých kúpeľov keď si žiada, aby s týmito nebolo „macošsky“ jednané, musí sa postarať o to, aby tie kúpele prišli bližšie k Piešťanom a rozumiem to tak, aby čím viac spoluobčanov pocítilo ba celá obec pocítila, že tie neni sú k našim ľuďom, že tie kúpele v prvom rade našich spoluobčanov zamestnávajú, našich obchodníkov a našich spoluobčanov podporujú.

Načrtol som vo väčších rysoch, v ktorých by sa mala naša práca rozprestierať a ke tejto práci volám každého ktorý je dobrej vôle, každého kto chce pracovať za dobro Piešťan.

Možno, že rôznymi cestami ale za jeden cieľ, za všeobecné dobro. A v tomto chcem

S pomocou Božíou na prvom mieste byť, prosím o vašu podporu. Nechcem poznať strany. Každý mi bude vítaný, kto príjde, aby spravodlivosť panovala na obecnom dome. Nechcem byť tyranom, nikomu nechcem moju mienku natískať. Na základe potvrdených štatútov chcem viesť obecné záležitosti. Chcem byť ku každému spravodlivým a chcem hájiť dôstojnosť tohto sboru.

Ďaleko je odo mňa aby som hladal pochybnú slávu autokrata. Všetkú zodpovednosť na vás chcem svaliť. Chcem byť len vykonávateľom vašej vôle. Smutné by bolo, keď by sme vo verejnosti zodpovednosť chceli zvaliť len na starostu. Nebojím sa od toho, ale bobo by to nezmyslom, veď chceme len vašu vôľu plniť.

Pýtam sa Vás, aby ste sa zmienili o tom, kedy majú byť zvolané schôdze obecného zastupiteľstva.

Tak podobne aj obecná rada má sa zvoliť. Tiež povedzte, na jaký deň a na jakú hodinu sa má zvoliť. Odporúčam i všimnúť si nové obecné štatúty, týchto sa budeme pridržovať. Chcem spravodlivosť mať pred očami a ku každému spravodlivým byť, ale aby ste aj Vy ku mne spravodlivými boli. To je to najmenšie, čo si od Vás žiadať môžem. Keď vás volám do práce, srdečne vás zrdavím.“¹²

Farár A. Šindelár s biskupmi: M. Buzalkom a P. Jantauschom¹³

¹² MV SR, Štátny archív v Trnave (ŠAT). Obvodný notársky úrad Piešťany. Zápisnica obecného zastupiteľstva 1930 – 1933, č. 1/1931 z 3. novembra 1931.

¹³ Archív BMIW Piešťany.

Záver

Piešťanský farár a starosta Alexander Šindelár nebol pôvodom z Piešťan a ani nemal žiadne mimoriadne väzby na túto farnosť a obec. No aj tak sa do ich histórie zapísal ako výnimočný človek s citom pre spájanie miestnych ľudí, čo sa odzrkadlilo na výraznom rozvoji celej obce. Práve tak on, rovnako položil základy slávneho mena Piešťan, ako aj rodina Winterovcov. Z jeho inauguračnej reči je badať, že problémy a nešváry, ktoré trápili Piešťancov v tom čase, nie sú veľmi odlišné od tých, ktoré ich trápia dnes, a to hlavne vzťahy samosprávy a kúpeľov. Preto je dnes, postava Alexandra Šindelára inšpirujúca. Nie iba z historického pohľadu, pre výsledky jeho práce, no predovšetkým preto, že jeho úsilím ako kňaza ale aj ako starostu bolo spájanie ľudí pre spoločné dobro.

BIBLIOGRAFIA

Archívne pramene

Archív Balneologického múzea I. Wintera v Piešťanoch (ABMIW). Č. 132.
Archív Trnavskej arcidiecézy v Trnave (ATA), fond Osobné karty kňazov.
MV SR, Štátny archív v Trnave (ŠAT). Obvodný notársky úrad Piešťany.

Literatúra

GERINEC, Anton – MARTINKOVIČ, Štefan. *Malženice 1113 – 2013*. Malženice: Obec Malženice, 2013. ISBN 978-80-8115-133-0.
KOLESÁR, Miloš. *Zlatá kniha Slovenska 1918 – 1928*. Bratislava, 1929, 516 s.
LETZ, Róbert – MULÍK, Peter – BARTLOVÁ, Alena. *Slovenská ľudová strana v dejinách 1905 – 1945*. Martin: Matica slovenská, 2006, 389 s. ISBN 807-09-08270.
ŽLNAY, Stanislav. *Komu asi prvému zazvoní? Príbeh farára a starostu mesta Piešťany Alexandra Šindelára*. Piešťany: Balneologické múzeum I. Wintera, 2017, 111 s. ISBN 978-80-8115-266-5.

Elektronický zdroj

PAMÄTNÁ KNIHA MESTA PIEŠŤANY, Zväzok I. 1939 – 1949. Dostupné na internete: <https://www.piestany.sk/e_download.php?file=data/editor/189sk_1.pdf&original=Kronika_1933-1949_01.pdf>.

Noviny

Slovák, 11,3,1927, roč. 9, č. 57.
Trenčan, 12.3.1927, roč. 4, č. 11.

Adresa autora:

Mgr. Stanislav Žlnay
Archív Trnavskej arcidiecézy
Jána Hollého 10, 917 66 Trnava
email: archiv@abu.sk

Osudy jezuitov v Spišskej Novej Vsi v časoch druhej svetovej vojny

Marek Rímsky

<https://doi.org/10.54937/nhe.2023.12.1.48-61>

The Lines of the Jesuits in Spišská Nová Ves during the Second World War

Abstract: *After the First Vienna Award and the occupation of southern Slovakia by the Hungarians in 1938, the Jesuits from Košice had to move from the newly built house to a new residence in Spišská Nová Ves. The small community repaired the church and the habitation in which it lived. The order took over the rights and duties of the vicariate, so it had to teach religion in the city and its surroundings. The Jesuits often had to deal with personnel issues and especially the problematic figure of Father Ján Guga, who had a close relationship with the Orthodoxy and Russia. In the city, they watched the movements of the troops and experienced the atmosphere of war. The most unpleasant situations were connected with the persecution and deportation of the Jewish population, whom the superior of the house, Štefan Kramár, tried to help by baptizing them. The documents of the house were preserved in the Michal Lacko's Centre of Spirituality East-West, where they are stored, only until August 1943. For this reason, we only know detailed information about the life of the Jesuits in Spišská Nová Ves until this period.*

Keywords: *Jesuits, Second World War, Slovakia, Spišská Nová Ves.*

Úvod

Zachovaný archívny materiál v podobe spisov a korešpondencie domu jezuitov v Spišskej Novej Vsi, uložený v košickom Centre spirituality Východ-Západ Michala Lacka, nám umožňuje nazrieť do života vo vnútri rehoľnej komunity v dramatických rokoch druhej svetovej vojny. Doteraz sme o pôsobení spišskonovoveských jezuitov poznali iba stručné informácie z publikácie o dejinách tejto rehole na Slovensku¹ a ani zmienky o nich nebolo

¹ KRAPKA, Emil – MIKULA, Vojtech (eds). *Dejiny Spoločnosti Ježižovej na Slovensku*. Cambridge: Dobrá kniha, 1990.

v najnovšej monografii o dejinách mesta,² preto je náš príspevok prvý a zatiaľ jediný, ktorý podrobnejšie približuje činnosť jezuitov v tomto meste.

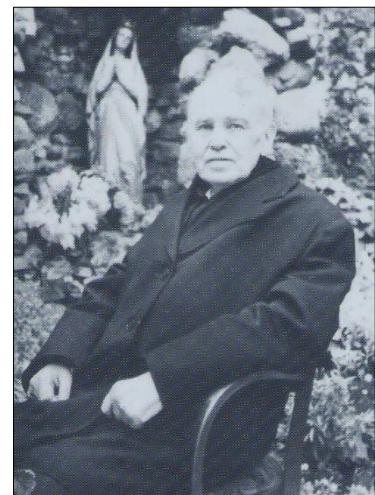
Z Košíc na Spiš

Keď sa v 30. rokoch 20. storočia po takmer 150 rokoch vrátili jezuiti do Košíc, rozhodli sa z dôvodu nedostatku ubytovacích priestorov pre svojich chovancov postaviť nový internát. Ich radosť z novej budovy netrvala dlho. Internát bol vysvätený v auguste 1937, no už o rok neskôr dramatické udalosti donútili jezuitov nájsť si nové útočisko. Po Viedenskej arbitráži a obsadení Košíc Maďarmi odišla časť osadenstva košického domu na sklonku jesene roku 1938 do Levoče, kde mali na pokyn spišského biskupa Jána Vojtaššáka prevziať štátne gymnázium, zriadiť internát a preniesť aj „malý seminár“, a časť do Spišskej Novej Vsi, v ktorej mali vytvoriť rezidenciu.³

Spoločnosť Ježišova nebola na Spiši neznáma, naopak, ich prvé kontakty s týmto regiónom sa datujú už na začiatok 17. storočia (1604). Spiš bol v tom čase jedným z ohnísk reformačného hnutia a jezuiti sa mali pokúsiť o rekatolizáciu oblasti. Svoje pôsobenie začali na Spišskom hrade, na ktorom bývali a denne dochádzali do Spišskej Kapituly, kým si v nej opravili dom, kde si zriadili rezidenciu a založili gymnázium (1648). V roku 1671 sa časť jezuitov spolu s gymnáziom presťahovala do Levoče a v meste prevzali kostol s kláštrom minoritov. Tunajšia rezidencia bola povýšená na kolégium (1689) a jezuiti tu neskôr založili aj konvikt (1711), ktorý pôsobil až do jeho zrušenia v roku 1785.⁴

Nová rezidencia, staré problémy

Návrat rehole na Spiš po pol druhu storočí bol neplánovaný a vynútený. Superior spišskonovoveského domu Štefan Kramár, ktorý bol do funkcie vymenovaný s účinnosťou od 1. januára 1939, musel hneď od začiatku svojho pôsobenia v úrade riešiť dlhy svojho starého pôsobiska. Na začiatku februára, keď Kramár ešte ostal Košiciach, aby mohol vybaviť záležitosti súvisiace s presťahovaním, stretol ho správca zbožných základín z Košíc Aladár Topitzer,⁵ ktorý sa ho pýtal na splácanie dlžoby za stavbu internátu. Slovenskí jezuiti boli presvedčení, že sa ich tieto povinnosti už nemôžu týkať, pretože správu nad košickým internátom prevzala maďarská provincia, ale jej predstavitelia neboli ochotní prevziať aj

P. Štefan Kramár SJ
(Zdroj: CSVZML)

² CHALUPECKÝ, Ivan (ed.). *Dejiny mesta Spišská Nová Ves*. Spišská Nová Ves: Mesto Spišská Nová Ves, 2014.

³ KRAPKA, Emil – MIKULA, Vojtech (eds). *Dejiny Spoločnosti Ježišovej na Slovensku*. Cambridge: Dobrá kniha, 1990, s. 330 – 332.

⁴ BIZOŇOVÁ, Monika – OLEJNÍK, Vladimír. *Duchovné a kultúrne dedičstvo Spišskej Kapituly 2. Jezuitské gymnázium a učiteľský ústav*. Ružomberok: Verbum, 2019, s. 16 – 48. Pozri aj CHALUPECKÝ, Ivan. Šľachtický konvikt jezuitov v Levoči. In *Z minulosti Spiša 21*. Levoča: Spišský dejepisný spolok, 2013, s. 123 – 132.

⁵ Aladár Topitzer (1898 – 1965) pôsobil v rokoch 1925 – 1965 ako kaplán vo Farnosti sv. Alžbety v Košiciach. Bol čestným kanonikom a notárom diecézneho tribunálu Košickej diecézy. Pozri krátky nekrológ Halálozás. In *Új Ember*, 1965, roč. 21, č. 21, s. 4; FILIP, Tomáš. Spravovanie Košickej diecézy v 60-tych rokoch 20. storočia. In *Notitiæ historiæ ecclesiasticæ*, 2012, roč. 1, č. 1, s. 84 – 85 a HABURAJ, Tomáš – ZUBKO, Peter. *Financovanie cirkvi v medzivojnovom období. Ekonomická stránka života katolíckej cirkvi v Košiciach v rokoch 1918 – 1938*. Prešov: Vydavateľstvo Michala Vaška, 2016, s. 82, 108, 144, 148, 174.

dlhy za ešte nesplatenú novostavbu. Maďari požadovali, aby dlžoby splácali jezuiti zo Slovenska, ktorí však nemohli disponovať peniazmi na svojich účtoch ani majetkom v cudzom štáte. Vec sa zdala byť absurdnou a neriešiteľnou a rehoľníci z oboch provincií sa obávali, že ju nakoniec bude musieť vyriešiť sám generálny predstavený z Ríma.⁶ Zo strany južných susedov padol aj návrh, že keďže nemohli v Košiciach vyučovať filozofiu, dom nebudú potrebovať a buď ho odstúpia zbožnej základine alebo dajú do užívania františkánom, ktorí oň prejavili záujem.⁷ So svojou pohľadávkou sa pripomenul aj sám stavitel' internátu Alexander Klein.⁸ Superior navrhol slovenskému provinciálovi Rudolfovi Mikušovi, aby sa spor riešil v Kostol'noch neďaleko Košíc. Za Slovákov mal byť na stretnutí prítomný Pavol Takáč, ktorého ešte v roku 1936 poveril košický biskup Jozef Čársky zastupovaním vo všetkých záležitostiach týkajúcich sa stavby,⁹ za maďarskú provinciu Jakub Raile.¹⁰ Maďari sa snažili zorganizovať stretnutie v ich krajine, pred čím varoval Kramár, ktorý vytušil zámer protivníka využiť vlastné územie na uplatnenie svojich zákonov a na ich základe odsúdiť Takáča. Mikuš apeloval na Takáča, aby šiel priamo do Budapešti a tam celú vec urovnal. Obával sa, že by sa do prípadu musel zainteresovať generálny predstavený. V prípade procesu by totiž musel ísť osobne vypovedať, rovnako ako košický biskup a dvaja svedkovia podpísaní na zmluve.¹¹ Hrozba visela nad jezuitmi zo Slovenska ešte takmer rok. V apríli 1940 žiadal provinciál od Kramára, aby mu poslal všetky spisy týkajúce sa stavby, pretože ich chceli použiť maďarskí jezuiti, sľubujúci, že vďaka disponovaniu so stavebnou dokumentáciou konflikt vyriešia vlastnými silami.¹² Maďarskú požiadavku si Kramár nevedel vysvetliť, pretože bol očitým svedkom, ako maďarský provinciál Somogyi študoval spisy a robil si z nich poznámky v biskupskom archíve v Košiciach, kde boli uložené. Spisy totiž nemohli patriť archívu košického domu jezuitov, pretože internát stál na biskupskom pozemku, povolenie na stavbu dával biskup, stavba bola vedená pod biskupovým menom (Pavol Takáč bol len biskupom splnomocnený) a všetky písomnosti o stavbe boli doručované biskupstvu, jezuiti ich dostávali len na vedomie a museli ich biskupstvu vrátiť.¹³ Celá vec sa napokon vyriešila

*P. Pavol Takáč SJ, počas pôsobenia
v Spišskej Novej Vsi.
(Zdroj: CSVZML)*

⁶ V rokoch 1915 – 1942 ním bol Włodzimierz Ledóchowski (1866 – 1942). SLATTERY, Joseph A. Very Rev. Fr. Vladimír Ledochowski. In *Woodstock Letters*, 1943, roč. 72, č. 1, s. 1 – 20.

⁷ Centrum spirituality Východ – Západ Michala Lacka v Košiciach (ďalej CSVZML), fond (ďalej f.) Dom Spoločnosti Ježišovej v Spišskej Novej Vsi 1939 – 1943 (ďalej DSJ SNV). Listy superiora provinciálovi zo 6. a 15. 2. 1939.

⁸ CSVZML, f. DSJ SNV. List Alexandra Kleina Pavlovi Takáčovi z 9. 2. 1939.

⁹ CSVZML, fond DSJ v Košiciach 1930 – 1998, Spisy. Poverenie biskupa J. Čárskeho Pavlovi Takáčovi z 21. 9. 1936.

¹⁰ CSVZML, f. DSJ SNV. List superiora provinciálovi z 12. 8. 1939. Jakub (Jakab) Raile (1894 – 1949) bol v rokoch 1936 – 1941 viceprovinciálom maďarskej provincie Spoločnosti Ježišovej. FÜZÉR, Julián. P. Raile Jakab S. J. In *Katolikus Magyarok Vasárnapja*, 1987, roč. 94, č. 6, s. 3.

¹¹ CSVZML, f. DSJ SNV. List provinciála superiorovi z 10. 8. 1939.

¹² CSVZML, f. DSJ SNV. List provinciála superiorovi z 8. 4. 1940.

¹³ CSVZML, f. DSJ SNV. List superiora provinciálovi z 9. 4. 1940.

v júni 1940, kedy staviteľ Klein podpísal prehlásenie, že z finančného hľadiska je všetko vyrovnané.¹⁴

Začiatky v novom sídle

Jezuiti z Košíc si teda našli nový domov v Spišskej Novej Vsi. Ako prízvukoval provinciál Rudolf Mikuš, nešlo o presunutie rezidencie z jedného mesta do druhého, ale o zánik rezidencie v Košiciach a vytvorenie novej v Spišskej Novej Vsi, nová rezidencia v Spišskej Novej Vsi nebola právnym nástupcom košickej rezidencie.¹⁵ V novom pôsobisku dostali jezuiti do užívania vikariátsky¹⁶ kostol, v meste známy ako „Malý“ alebo aj „Slovenský“, pretože ho najviac navštevovalo po slovensky hovoriace obyvateľstvo. Kostol i vikariát sídlili na Levočskej ulici, ktorá sa v smere sever-juh pod miernym oblúkom priečne pripája k Radničnému námestiu. Samotný kostol Nepoškvrneného počatia Panny Márie je po farskom kostole druhým najstarším v meste. Predpokladá sa, že pôvodne slúžil ako kaplnka pri mestskom špitáli zo 14. storočia. Vikariát bol pri kaplnke zriadený v roku 1724. Keďže postupom času kaplnka prestala z priestorového hľadiska vyhovovať, bola rozšírená prístavbou chrámovej lode podľa plánov Jána Rossnera v rokoch 1727 – 1730. V roku 1753 sa v prestavbe pokračovalo vytvorením barokovej klenby a v rokoch 1869 – 1873 bola pribudovaná bočná kaplnka. Pôvodné bočné barokové oltáre sa nezachovali.

Levočská ulica na konci 19. stor. Archív Múzea Spiša v Spišskej Novej Vsi

(Zdroj: Archív Múzea Spiša v Spišskej Novej Vsi)

¹⁴ CSVZML, f. DSJ SNV. List provinciála superiorovi z 19. 6. 1940.

¹⁵ CSVZML, f. DSJ SNV. List provinciála superiorovi z 19. 6. 1940.

¹⁶ V meste už od čias protireformačných bojov v 17. storočí pôsobili nemeckí a slovenskí vikári, ktorí zastupovali farára. CHALUPECKÝ, Ivan. Náboženský a kultúrny život v 18. storočí. In CHALUPECKÝ, Ivan (ed.). *Dejiny mesta Spišská Nová Ves*. Spišská Nová Ves: Mesto Spišská Nová Ves, 2014, s. 186.

Dnešné sú z rokov 1884 – 1886 a vyhotovil ich spišskonovoveský rezbár Július Fuhrmann. Staršie maľby barokovej kazateľnice z roku 1756 boli nahradené reliéfmi, ktoré, podobne ako viaceré drobné kusy zariadenia kostola, pochádzajú z dielne spišskonovoveského rezbára Františka Repčíka zo začiatku 20. storočia.¹⁷ Na hlavnom neskorobarokovom oltári z rokov 1751 – 1752 bez stĺpov rozprestierajú baldachýn štyria anjeli, medzi ktorými je tabernákulum, po stranách stoja sochy sv. Petra a Pavla. Nad oltárom je obraz Nepoškvrnenej Panny Márie od Jozefa Cauciga z roku 1856. Repčík bol spolu s opátom, dekanom, kanonikom a zapisovateľom členom komisie, ktorá sa zišla v máji 1939 s cieľom dohodnúť sa na reštaurovaní kostola. Komisia sa rozhodla použiť na reštaurovanie Repčíkovú plánu a schválila rozpočet 17 000 korún.¹⁸ Pri aprílovej oprave strechy domu, v ktorom jezuiti bývali, sa použili prostriedky z účtu kostola, naopak strecha kostola a časť vikariátu sa obnovovali z peňazí mesta.¹⁹ V máji sa podarilo zreštaurovať vzácny hlavný oltár, ktorý ako jediný na Spiši reprezentuje prechod z umeleckého slohu baroka do rokoka.²⁰ Napokon, ešte do konca toho istého roka stihli v kostole vyčistiť, opraviť a naladiť organ a postaviť novú spovednicu.²¹ Pre rehoľníkov bolo dôležité vyjasniť si finančné záležitosti a povinnosti, ktoré museli plniť vzhľadom na predchádzajúce dohody vikariátu s farou, dekanátom a mestom, ale uplatniť si aj z toho vyplývajúce nároky. Jezuiti prevzali vikariát, za čo im patrilo od mesta 8000 korún ročne, drevo a uhlie a spomínaná starostlivosť mesta o kostol a budovu vikariátu. Aby tieto výhody mohli užívať, museli vymenovať vikára.²² Voľba padla na Pavla Takáča, ktorý vzápätí požiadal o kongruu.²³ Spomínali sme, že na funkciu superiora domu bol vymenovaný Štefan Kramár, funkciu vicesuperiora vykonával Pavol Takáč, prefektom špirituálom bol Ján Guga a katechetom Matej Pašiček, neskôr nahradený Štefanom Patakym, všetci pátri zároveň viedli misie, najviac však Takáč s Gugom. O domáce práce, kuchyňu a opravy sa starali bratři Juraj Achimovič, Pavol Lobocký a Jarolím Farkaš.²⁴

V novom štáte

Vojnová atmosféra sa dotýkala aj mesta, ktoré je označované za bránu do Slovenského raja, a od jej rôznych prejavov neboli uchránení ani rehoľní bratia. Vo vojnovom roku 1939, ale ešte pred vypuknutím vojnového konfliktu panovala neistota a panika. Všetkých zaujímalo, či sa Slovensko stane samostatným. V osobnom rozhovore vo februári predseda vlády a minister vnútra Jozef Tiso provinciálovi Mikušovi naznačil, že proti nadiktovaniu samostatnosti sa Slovensko nebude vedieť brániť a šéf propagandy Alexander Mach k tomu poznamenal, že samostatnosť by znamenala chaos, pretože Slováci sa nedokážu samostatne organizovať.²⁵ Krátko po vzniku samostatného Slovenska superior Kramár

¹⁷ *Súpis pamiatok na Slovensku 3*. Bratislava: Obzor, 1969, s. 155.

¹⁸ CSVZML, f. DSJ SNV. Zápis komisie o reštaurovaní vikariátskeho kostola z 10. 5. 1939.

¹⁹ CSVZML, f. DSJ SNV. List superiora provinciálovi z 5. 4. 1939.

²⁰ CSVZML, f. DSJ SNV. List superiora provinciálovi z 1. 6. 1939.

²¹ CSVZML, f. DSJ SNV. List superiora provinciálovi z 30. 11. 1939.

²² CSVZML, f. DSJ SNV. List superiora provinciálovi z 2. 3. 1939.

²³ CSVZML, f. DSJ SNV. List superiora provinciálovi z 20. 3. 1939.

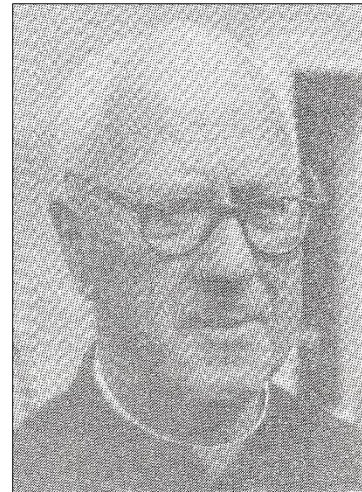
²⁴ CSVZML, f. DSJ SNV. Dispositio Residentiae vilae Novae Scepus in a[nno] 1939/1940 z 30. 7. 1939.

²⁵ CSVZML, f. DSJ SNV. List provinciála superiorovi z 28. 2. 1939.

označil nový štát za „danajský dar“.²⁶ Neistota z budúcnosti prevyšovala prejavy radosti z nového štátu. Ani vládnym predstaviteľom v Bratislave nebolo úplne jasné, čo si Nemci predstavovali pod garanciou slovenských hraníc,²⁷ navyše keď aj Spišská Nová Ves bola zasiahnutá v marci v takzvanej „Malej vojne“ jednotkami maďarského letectva, v ktorej zomrelo 13 ľudí.²⁸

Vyučovanie náboženstva

Na začiatku nového školského roka sa objavil problém s vyučovaním náboženstva na školách v meste a okolí. Za vyučovanie na štátnej škole a učiteľskej preparandii dostávali katechéti dobrý plat, preto sa kapláni z mestskej fary, ktorí na týchto školách vyučovali, a podporovaní svojim opátom-farárom snažili udržať si tieto príjmy a presvedčiť jezuitov, aby viedli hodiny náboženstva na menej „výnosných“ školách.²⁹ Prítomnosť jezuitov v meste chceli pre katechizovanie využiť aj ďalší cirkevní predstavitelia. Biskup od nich požadoval výučbu na štátnej odbornej škole drevárskej a dekan Matúš Pajdušák, pôsobiaci v Smižanoch, aj na preparandii.³⁰ Smižiansky dekan a súčasne biskupom menovaný komisár pre školy urgoval aj na konci školského roka, že katechéta z radov jezuitov, ale vo veci výučby plniaci si povinnosti vikariátu, mal podľa dohody odučiť 13 hodín a tento počet mal v úmysle navýšiť o 25 – 30 hodín.³¹ Podľa dekana mali jezuiti učiť na nižších stupňoch škôl, aby nekonkurovali mestským kaplánom na gymnáziách a preparandii. Za odučenú hodinu im patrila odmena 5 korún. Superior domu vypočítal, že za dekanom požadovaných 26 hodín by katechéta zarobil 520 korún mesačne, ale výdavky iba na stravu na jednu osobu, nerátajúc oblečenie, lieky, dane a iné poplatky by predstavovali mesačne 600 korún, takže by na katechétu museli doplácať.³² Provinciál nemal v úmysle dekanovi ustupovať. Členov v dome bolo málo a páter Pataky, poverený katechézou, bol dlhodobo chorý, liečil sa a čakalo ho dôležitá skúška v rámci rehole.³³ Navyše, jezuitský učiteľ nespĺňal podmienku spôsobilosti učiť náboženstvo, pretože vyučujúci sa musel preukázať dokladom, teda vysvedčením zo skúšky z teológie, alebo aspoň maturitným vysvedčením z učiteľského ústavu a na základe toho im štát mohol kompenzovať výdavky spojené s vyučovaním.³⁴ Dekan síce sľúbil, že pred začiatkom nového školského roka príde jeden „systematizovaný“ katechéta,³⁵ ale pátrovi Patakymu napriek tomu určili rovnaký počet hodín ako

P. Rudolf Mikuš SJ
(Zdroj: Publikácia – *Dejiny Spoločnosti Ježišovej na Slovensku*)

²⁶ CSVZML, f. DSJ SNV. List superiora provinciálovi z 17. 3. 1939.

²⁷ CSVZML, f. DSJ SNV. List provinciála superiorovi z 1. 4. 1939.

²⁸ SULAČEK, Jozef. Vývoj mesta v prvých rokoch Slovenskej republiky. In CHALUPECKÝ, Ivan (ed.). *Dejiny mesta Spišská Nová Ves*. Spišská Nová Ves: Mesto Spišská Nová Ves, 2014, s. 376.

²⁹ CSVZML, f. DSJ SNV. List superiora provinciálovi z 1. 10. 1939.

³⁰ CSVZML, f. DSJ SNV. List superiora provinciálovi z 26. 10. 1939.

³¹ CSVZML, f. DSJ SNV. List superiora provinciálovi z 31. 5. 1940.

³² CSVZML, f. DSJ SNV. List superiora provinciálovi z 15. 6. 1940.

³³ CSVZML, f. DSJ SNV. List provinciála superiorovi z 19. 6. 1940.

³⁴ CSVZML, f. DSJ SNV. List superiora provinciálovi z 15. 8. 1940.

³⁵ CSVZML, f. DSJ SNV. List dekana superiorovi z 19. 8. 1940 a list superiora provinciálovi z 21. 8. 1940.

v minulom roku. Pôvodne mu mali prepustiť niekoľko platených hodín, tie si však opäť ustrážili a prerozdělili farskí kapláni medzi sebou a vikariátu ostali len neplatené alebo najmenej platené hodiny.³⁶ S vyučovaním náboženstva sa objavili nezrovnalosti aj v neďalekej Novoveskej Hute. Podľa zvyklostí mal vikariát v miestnej ľudovej škole, ktorá sa práve v tom čase transformovala na cirkevnú, zabezpečiť vyučovanie 3 hodín náboženstva týždenne, no správca školy Štefan Kušnir si nárokoval na 6 hodín, v čom ho podporoval aj školský inšpektor. Pre jezuitov by to znamenalo dochádzať do Huty dvakrát týždenne, čo by si vyžadovalo povoz od mesta navyše. Jezuiti sa v tomto spore cítili byť ukrivdení. Superior podľa kánonickej vizitácie zistil, že Huta patrila ako „quasi filialis“ k vikariátu, ale veriaci si v obci v roku 1927 postavili nový kostol, do ktorého chodili zľúžiť kňazi z mestskej fary. Fara si kostol postupne aropriovala a tým sa de facto stala filiálkou mestskej fary, avšak vikár mal stále povinnosť katechizovania.³⁷ I keď dekan Pajdušák aj markušovský farár Ján Skrak potvrdili úzus vyučovania iba troch hodín, biskup poznamenal, že jezuiti sa nebudú môcť vyhnúť zvýšenému pracovnému úsiliu.³⁸ Kramár biskupovi oznámil, že rozhodovať o vyučovaní nie je právomocou biskupa, ale ich provinciála.³⁹ Páter Pataky vyučoval v Hute až do konca školského roka 1941/1942. Huta sa stala oficiálne filiálkou mestskej fary a povinnosť vikariátu vyučovať katechizmus v miestnej škole vďaka tomu zanikla. Biskup ihneď túto situáciu využil a zistoval, kto z jezuitov by mohol vyučovať na školách v meste, opäť okrem gymnázia a preparandie.⁴⁰

*Levočská ulica v roku 1965
(Zdroj: fortepan.hu)*

³⁶ CSVZML, f. DSJ SNV. List superiora provinciálovi z 30. 9. 1940.

³⁷ CSVZML, f. DSJ SNV. List superiora provinciálovi zo 4. 11. 1940.

³⁸ CSVZML, f. DSJ SNV. Nariadenie spišského biskupa o riešení vyučovania náboženstva v Novoveskej Hute z 13. 11. 1940 a list superiora provinciálovi zo 14. 11. 1940.

³⁹ CSVZML, f. DSJ SNV. List superiora biskupovi zo 14. 11. 1940.

⁴⁰ CSVZML, f. DSJ SNV. List biskupa z 29. 8. 1942.

Vikariát vyučoval 12 hodín týždenne na rímskokatolíckej ľudovej škole a vzhľadom na uvoľnenie hodín v Hute bol ochotný k tomuto času pridať ešte 8 hodín, teda dohromady 20 hodín. Pátra Patakyho medzitým v spišskonovoveskom dome i vo funkcii katechéta vymenil Ján Trnka.⁴¹ Dispozícia domu sa do roku 1943 menila iba v osobách frátrov. Krátko po napadnutí Poľska Nemeckom a Sovietskym zväzom museli po vyhlásení čiastočnej mobilizácie na začiatku septembra narukovať do armády bratři Achimovič a Far-kaš.⁴² K svojim jezuitským spolubratom do Spišskej Novej Vsi sa vrátili už po necelých dvoch mesiacoch,⁴³ ale niektorí členovia Hlinkovej gardy z mesta žiadali, aby sa bratři zúčastňovali pravidelných vojenských cvičení, o čom mali dostávať záznam do gardistických legitimácií. Superiorovi domu sa takéto počínanie agilných gardistov nepáčilo. Na vyšších miestach zisťoval existenciu predpisu, na základe ktorého by jeho bratři museli cvičenia absolvovať.⁴⁴ Provinciál zistil, že podľa predpisu Sb. zák. č. 187/1937 boli rehoľníci z podobných cvičení vyňatí,⁴⁵ takže bratři mali do konca vojny aspoň v tejto veci relatívny pokoj.

Páter Ján Guga

Kým medzi superiorom Štefanom Kramárom a jeho zástupcom Pavlom Takáčom panovala názorová zhoda a dobré pracovné i osobné vzťahy, veľký problém nielen pre dom v Spišskej Novej Vsi, ale pre celú provinciu predstavovala osobnosť pátra Jána Guga. Guga sa javil problematickým už pred vstupom do rehole,⁴⁶ aj počas celého pôsobenia v Košiciach⁴⁷ a jeho osoba bola predmetom každého listu medzi provinciálom a superiorom. Mal povest' človeka, ktorý kritizoval každého, všetko a na každom mieste, na ktorom sa vyskytol. Keď študoval na jezuitskom kolégiu v belgickom Eegenhovene, kritizoval Belgičanov a Francúzov, po návrate do vlasti bol nespokojný s Čechmi, neskôr aj so Slováckmi a nakoniec so všetkými pátrami.⁴⁸ Na začiatku pobytu v Spišskej Novej Vsi túžil po návrate do Košíc,⁴⁹ aj keď v novom dome mal oveľa väčšiu voľnosť. Z času na čas, najmä ak mal

P. Ján Guga SJ

⁴¹ CSVZML, f. DSJ SNV. List superiora biskupovi z 31. 8. 1942.

⁴² CSVZML, f. DSJ SNV. List superiora provinciálovi zo 4. 9. 1939.

⁴³ CSVZML, f. DSJ SNV. List superiora provinciálovi z 26. 10. 1939.

⁴⁴ CSVZML, f. DSJ SNV. List superiora provinciálovi z 1. 6. 1940.

⁴⁵ CSVZML, f. DSJ SNV. List provinciála superiorovi z 3. 6. 1940.

⁴⁶ Provinciál poznamenal, že pred vstupom do rehole, ešte ako diecézny kňaz sa niekoľkokrát nepekne vyjadril na adresu biskupa, že s ním zaobchádza ako s handrou a že bude „radšej chodby zametať, ako v biskupskej aule fajnové obedý jest.“ CSVZML, f. DSJ SNV. List provinciála superiorovi zo 4. 8. 1940.

⁴⁷ CSVZML, f. DSJ v Košiciach 1930 – 1998. List Štefana Kramára Jánovi Gugovi z 9. 11. 1937. Listy provinciála košického superiorovi z 1. 12. 1937, 5. 1. 1938 a 5. 2. 1938. Správy košického superiora provinciálovi z 23. 12. 1937 a 1. 3. 1938.

⁴⁸ CSVZML, f. DSJ SNV. List provinciála superiorovi zo 4. 8. 1940.

⁴⁹ CSVZML, f. DSJ SNV. List superiora provinciálovi z 5. 4. 1939.

menej pracovných povinností, ho pochytila túžba po slobode a voľnom pohybe. Jeho najcitlivejším bodom, niekedy až slabinou alebo nedostatkom, okrem veľmi svojského chápania dodržiavania pravidiel rehole, ktoré z jej pohľadu mohli pôsobiť viac liberálne, ako by bolo žiaduce, bol neskrývaný obdiv Ruska a východného obradu. Výhrady voči tomu mal aj generálny predstavený v Ríme, ktorý mu nedovolil prestúpiť na iný obrad,⁵⁰ naopak, Guga mohol získať povolenie skladať posledné rehoľné sľuby iba pod podmienkou, že provinciálovi písomne potvrdí zotrvanie v latinskom obrade.⁵¹ Túto požiadavku splnil v júli 1939,⁵² no sympatie k východu neprestali. Naďalej si bez dovoľenia požičiaval a kupoval knihy písané v ruštine a o Rusku.⁵³ V izbe mal zavesený obraz Stalina a pod ním nápis „Zdravstvuj bät'uška Stalin“.⁵⁴ Potenciál pátra Gugu chceli jeho predstavení nejakou zúžitkovat', preto mu navrhli, aby znalosť ruského jazyka využil na preklady kníh, ktoré by boli prospešné aj pre jezuitov.⁵⁵ Počas vizitácie provinciála v spišskonovoveskom dome ho Guga požiadal, aby mu zabezpečil písací stroj. Aj keď mu provinciál vyhovel a daroval svoj starý, na vlastné náklady opravený písací stroj, Guga ho nepoužíval. Svoju skutočnú činnosť často zahmlieval. Superiorovi sa snažil nahovoriť, že píše dielo o ruskej filozofii,⁵⁶ neskôr už písal „*svoju filozofiu*“ a nakoniec „*niečo neurčité*“.⁵⁷ Svoju nedisciplinovanosť veľa-krát prejavil na misiách, ktoré najčastejšie absolvoval s Pavlom Takáčom. Kňazi z fár, na ktorých misie prebiehali, sa sťažovali na Gugovo správanie. Podľa nich na misionársku prácu nemal predpoklady a jezuitov diskreditoval ohováraním.⁵⁸ Na misiách v Takáčovom rodisku v obci Kalša, ležiacej medzi Košicami a Trebišovom, kde nebol rímskokatolícky kostol, slúžil Guga bez vedomia pátra Takáča liturgiu vo východnom obrade. Na výčitku staršieho pátra, že je to zakázané, reagoval slovami vo svojom dialekte: „*A to ništ.*“⁵⁹ Páter Guga bol rozporuplnou osobou, čo ilustruje aj prípad z exercícií v Prešove, ktoré viedol pre sestry z rehole „anglických panien“,⁶⁰ ale zúčastnili sa ich aj ženy a učiteľky z mesta a okolia.⁶¹ Tie sa pôvodne chceli duchovne občerstviť, povzbudiť, ale nakoniec vyjadrili hlboké znepokojenie a pohoršenie nad slovami, ktorými páter Guga narušil ich duševný pokoj. Podľa nich totiž kňaz hovoril o manželskom intímnom živote tak zaujato, ako by ho poznal z vlastnej skúsenosti a mnohé staršie ženy sa pred tými mladšími museli až červenat'.⁶² Povaha pátra Gugu ani po tejto príhode neprestala byť problematická a naďalej niekoľkými príhodami strpčovala život svojim spolubratom. Raz im vytýkal, že ho nechajú mrznúť, no keď mu páter Takáč ponúkol, že mu dá ušiť druhý kabát, aby mal aj do rezervy, odmietol to. Superior spomínal, že Guga mal aj v Košiciach, aj na novom

⁵⁰ CSVZML, f. DSJ SNV. List provinciála superiorovi z 15. 4. 1939.

⁵¹ CSVZML, f. DSJ SNV. List provinciála superiorovi z 28. 6. 1939.

⁵² CSVZML, f. DSJ SNV. List superiora provinciálovi zo 6. 7. 1939.

⁵³ CSVZML, f. DSJ SNV. List superiora provinciálovi z 5. 10. 1939.

⁵⁴ CSVZML, f. DSJ SNV. List provinciála superiorovi z 13. 1. 1942.

⁵⁵ CSVZML, f. DSJ SNV. List provinciála superiorovi z 5. 10. 1939.

⁵⁶ CSVZML, f. DSJ SNV. List superiora provinciálovi z 3. 6. 1941.

⁵⁷ CSVZML, f. DSJ SNV. List superiora provinciálovi z 3. 10. 1941.

⁵⁸ CSVZML, f. DSJ SNV. List superiora provinciálovi z 2. 1. 1941.

⁵⁹ CSVZML, f. DSJ SNV. List superiora provinciálovi z 2. 1. 1940.

⁶⁰ Oficiálny názov rehole bol Institutum Beatae Mariae Virginis (Inštitút Preblahoslavenej Panny Márie), od roku 2003 Congregatio Jesu. Ludové pomenovanie „anglické panny“ dostali podľa zakladateľky Mary Wardovej, ktorá bola pôvodom Angličanka.

⁶¹ CSVZML, f. DSJ SNV. List superiora provinciálke Margite Absolonovej zo 7. 8. 1939.

⁶² CSVZML, f. DSJ SNV. List superiora provinciálovi z 11. 8. 1939.

pôsobisku vždy najteplejšiu izbu, nešetril palivom a vetral s oknami otvorenými dokorán aj niekoľko hodín v čase, keď bol na prechádzke.⁶³ Druhý raz sa zas sťažoval, že sa v dome nemôže dosýta najesť, ale Kramár vedel, že Guga by rád maškrtil „šuncičku, praženicu, bryndzu, kompótičky, mliečko a pivečko“ a fazuľa či zemiaky, ktorých bolo dostatok, nespĺňali jeho predstavy o nasýtení sa.⁶⁴ Spišskonovoveský špirituál si približne od roku 1940 nebol svojím poslaním jezuitu istý a začal o ňom pochybovať. Superior „zachytil“ list, ktorý Gugovi poslala jeho sestra a z kontextu ktorého vyplynulo, že páter mal v úmysle vystúpiť z rehole. Kramár o tom informoval iba provinciála, s ktorým sa spoločne dohodli, že si v tichosti počkajú na ďalšie Gugove kroky.⁶⁵ Guga až v septembri, ale oficiálne cez provinciála poslal žiadosť o demisiu do Ríma generálnemu predstavenému.⁶⁶ Ten ju hneď neprijal a v odpovedi svojmu neistému rehoľnému bratovi radil, aby si vzal čas na rozmyslenie. Skúsený generál zrejme poznal podobné prípady, pretože čas Gugovi pomohol. Od momentu, kedy sa rozhodol pre opustenie rehole, si začal uvedomovať spriaznenosť s týmto spôsobom života a ľutovať kroky, ktoré vykonal pre odchod. Aj jeho spolubratom sa zdal byť umiernenejším a poslušnejším,⁶⁷ svoju demisiu nakoniec odvolal⁶⁸ a v jezuitskej komunite v Spišskej Novej Vsi pôsobil až do konca druhej svetovej vojny.

*Malý kostol v 20. rokoch 20. storočia.
(Zdroj: Spišský archív v Levoči)*

⁶³ CSVZML, f. DSJ SNV. List superiora provinciálovi z 22. 9. 1940.

⁶⁴ CSVZML, f. DSJ SNV. List superiora provinciálovi z 3. 6. 1941.

⁶⁵ CSVZML, f. DSJ SNV. List superiora provinciálovi z 31. 7. 1940.

⁶⁶ CSVZML, f. DSJ SNV. List provinciála superiorovi zo 6. 9. 1940.

⁶⁷ CSVZML, f. DSJ SNV. List superiora provinciálovi z 25. 9. 1940.

⁶⁸ CSVZML, f. DSJ SNV. List provinciála superiorovi z 5. 10. 1940.

Dotyky vojny

Od augusta 1940 superior Kramár pozoroval signály, ktoré súviseli s presunom nemeckej armády viac na východ. V meste sa vyprázdňovali kasárne pre Nemcov, zastavila sa arizácia, nakladali sa delá na železničné vagóny,⁶⁹ opevňovalo sa mesto aj letisko.⁷⁰ Súviselo to s nemeckým plánom na napadnutie Sovietskeho zväzu v júni 1941, donedávna svojho spojenca. V súvislosti s presunom vojska na východný front stoja za zmienku slová, ktoré provinciálovi Mikušovi adresoval neznámy slovenský kapitán: „*Veru neoceniteľné poznatky si donesieme domov o boľševickom raji. Nám Slovákom sa absolútne nechce veriť, že i takýto spôsob štátneho vedenia mohol byť možný v 20. storočí. Ľudský rozum žasne nad brutalitou, ktorá bola tu na dennom poriadku. Len maličkosť poznamenám: Veľká Ukrajina dnes nemá doma inteligentov, lebo je všetko vyvraždené. Celé rodiny boli vyvraždené a to priam sadistickým spôsobom. A všetci len jednu pesničku spievajú, že tie ukrutnosti robili židia. Naši ľudia sa tu na vlastných očiach poučujú o tom vybájanom raji boľševizmu. Len jedno mi ľúto, že tých našich boľševikov [...] neposlal slovenský národ sem na 2 mesiace. Iste by boli vytriezveli, alebo by už dávno boli popravení. [...] Boľševici vyplienili všetko. Kde sa človek obzrie, všade stopa po brutalite.*“⁷¹

Snahy o záchranu Židov

Temnou stránkou dejín Slovenska, ale i mesta Spišská Nová Ves, bol vzt'ah štátu (a mesta) k vlastným obyvateľom, občanom židovského pôvodu. Protižidovské zákony („Židovský kódex“)⁷² boli na Slovensku prísnejšie ako ich vzor z nacistického Nemecka.⁷³ Prvá vlna transportov židovského obyvateľstva do vyhladzovacích táborov sa začala 25. marca 1942 v Poprade.⁷⁴ Už pred ňou boli spišskonovoveskí jezuiti svedkami nenávisťných prejavov. Počas prvomájového sprievodu v roku 1941 viacerí mládenci s „*pokrivenými krížmi*“ rozsekali a zničili dvere synagógy, v ktorej všetko zničili a podpálili.⁷⁵ O rok neskôr na Turíce⁷⁶ židovské obyvateľstvo evakuovali. Nad správaním gardistov, ktorí pri tejto činnosti ochotne asistovali, Židov bili a podľa očitých svedkov s nimi zaobchádzali ako so zvieratami, sa pohoršovali veriaci i neveriaci.⁷⁷ Superiorovi domu Štefanovi Kramárovi nebol osud Židov ľahostajný. Z vlastnej iniciatívy a niekedy v spolupráci s inými kňazmi sa snažil krstiť príslušníkov viacerých židovských rodín alebo jednotlivcov. V zachovaných spisoch môžeme sledovať jeho snahy o pokrstenie maloletých bratov Roberta (*1934) a Lea

⁶⁹ CSVZML, f. DSJ SNV. List superiora provinciálovi zo 14. 8. 1940.

⁷⁰ CSVZML, f. DSJ SNV. List superiora provinciálovi z 2. 5. 1941.

⁷¹ CSVZML, f. DSJ SNV. List provinciála superiorovi z 24. 7. 1941.

⁷² Oficiálne Nariadenie č. 198/1941 Slov. z. o právnom postavení Židov.

⁷³ MLYNÁRIK, Ján. *Dejiny Židů na Slovensku*. Praha: Academia, 2005, s. 125-126.

⁷⁴ Podrobne pozri HLAVINKA, Ján. Deportácie židovského obyvateľstva zo Slovenska v roku 1942: organizácia, priebeh, dôsledky. In *Slovenský národopis*, 2022, roč. 70, č. 1, s. 31 – 47. DOI: <https://doi.org/10.31577/SN.2022.1.04>

⁷⁵ CSVZML, f. DSJ SNV. List superiora provinciálovi z 2. 5. 1941. O celej udalosti podrobnejšie píše KORMOŠOVÁ, Ružena. Spišskonovoveskí židia v období holokaustu (1939 – 1945). In KORMOŠOVÁ, Ružena (ed.). *Dejiny židov v Spišskej Novej Vsi*. Spišská Nová Ves: OZ Pro Memory; Židovský kultúrny inštitút v Bratislave, 2022, s. 132 – 133.

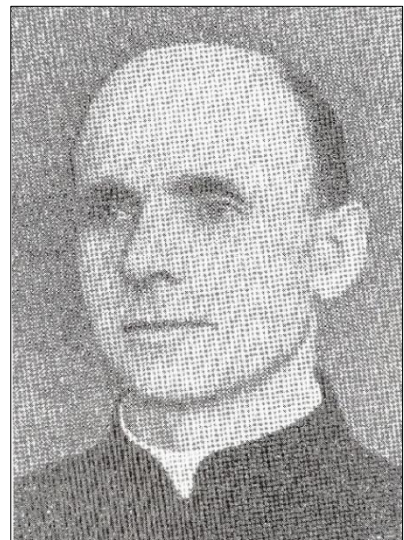
⁷⁶ Turíčna nedeľa v roku 1942 pripadla na 25. máj.

⁷⁷ CSVZML, f. DSJ SNV. List superiora provinciálovi z 5. 6. 1942.

(*1937) Braunovcov,⁷⁸ ženského lekára Ladislava Fehéra (*1901),⁷⁹ členov rodiny Heubergerovcov,⁸⁰ Márie Kernovej⁸¹ a manželov Dezidera a Ruženy Weissovcov.⁸² Nevieme, do akej miery bol vo svojich snahách úspešný, pretože v databázach deportovaných osôb⁸³ nedokážeme uvedené osoby spoľahlivo identifikovať.⁸⁴ Určite prežil lekár Ladislav Fehér, ktorý v meste vykonával svoju prax aj po vojne.⁸⁵ Z rodiny Heubergerovcov prežil takisto lekár (röntgenológ) Ladislav, po vojne pôsobiaci v prešovskej štátnej nemocnici,⁸⁶ jeho sestra Lili a jej syn Peter.⁸⁷ Ich manžel a otec inžinier Zoltán Pavol Havaš zahynul v koncentračnom tábore Majdanek v Poľsku.⁸⁸

Nový provinciál

Rok 1942 bol dôležitý aj kvôli zmene vo funkcii provinciála, Rudolfa Mikuša vystriedal Jozef Jurovský. Komunikácia medzi superiorom Kramárom a novým slovenským predstaveným rehole bola od začiatku neutrálna, zďaleka nie taká priateľská ako s jeho predchodcom. Väčšia rozpory nastali pri novej dispozícii domu. Páter Takáč mal odísť do Trnavy a Kramár by tak stratil oporu a významného spojenca. Takáčova prítomnosť v Spišskej Novej Vsi bola nutná aj preto, že bol vikárom a jeho odchodom by dom prišiel o časť príjmov. Kramár bez úspechu vysvetľoval provinciálovi nesprávnosť jeho rozhodnutí. Misiám sa mal naplno venovať páter Guga a katechéze nový člen komunity páter Jozef Trnka. Frátrovi Achimovičovi mal prísť pomôcť Ignác Mokrá,⁸⁹ ale ten bol ešte v auguste nahradený Jozefom Šebom.⁹⁰

P. Jozef Jurovský SJ
(Zdroj: Publikácia *Dejiny Spoločnosti Ježišovej na Slovensku*)

Zmena vo funkcii superiora domu

Po roku sa dispozícia mala znova výrazne zmeniť a zmena sa dotkla už aj superiora. V júli, v mesiaci, ktorý je v katolíckej cirkvi tradične vyhradený na personálne presuny, dostal Kramár príkaz na zmenu

⁷⁸ CSVZML, f. DSJ SNV. List superiora biskupovi z 9. 12. 1942 a list biskupa superiorovi z 10. 12. 1942.

⁷⁹ CSVZML, f. DSJ SNV. Spisy z roku 1942, Ladislav Fehér.

⁸⁰ Členmi rodiny, ktorá mala byť pokrstená, boli Eugen Heuberger (*1884), jeho manželka Bianka Heubergerová, rod. Kleinová (*1889), dcéra Lili Havašová (*1911) a jej syn Peter Havaš (*1935). CSVZML, f. DSJ SNV. Spisy z roku 1942, Heubergerovci.

⁸¹ CSVZML, f. DSJ SNV. List superiora neznámemu kňazovi z 10. 5. 1942.

⁸² CSVZML, f. DSJ SNV. List superiora rektorovi z 27. 7. 1942.

⁸³ Pozri The Central Database of Shoah Victims' Names na <https://yvng.yadvashem.org/>.

⁸⁴ Pre detailnejšie informácie by bol potrebný samostatný výskum.

⁸⁵ KORMOŠOVÁ, Ružena (ed.). *Dejiny židov v Spišskej Novej Vsi*. Spišská Nová Ves: OZ Pro Memory; Židovský kultúrny inštitút v Bratislave, 2022, s. 209.

⁸⁶ KORMOŠOVÁ, Ružena (ed.). *Dejiny židov v Spišskej Novej Vsi*. Spišská Nová Ves: OZ Pro Memory; Židovský kultúrny inštitút v Bratislave, 2022, s. 210.

⁸⁷ KORMOŠOVÁ, Ružena (ed.). *Dejiny židov v Spišskej Novej Vsi*. Spišská Nová Ves: OZ Pro Memory; Židovský kultúrny inštitút v Bratislave, 2022, s. 160 a 194.

⁸⁸ KORMOŠOVÁ, Ružena (ed.). *Dejiny židov v Spišskej Novej Vsi*. Spišská Nová Ves: OZ Pro Memory; Židovský kultúrny inštitút v Bratislave, 2022, s. 160.

⁸⁹ CSVZML, f. DSJ SNV. List provinciála superiorovi z 9. 7. 1942.

⁹⁰ CSVZML, f. DSJ SNV. List provinciála superiorovi z 9. 8. 1942.

miesta pôsobenia, ale aj funkcie. Mal vyučovať filozofiu a v jej rámci logiku, ontológiu a kritiku. Odpoveď písal spišskonovoveský superior provinciálovi s neskrývaným hnevom. Sám seba nepovažoval za vhodného kandidáta na post učiteľa filozofie. Dlhý čas ju neštudoval, nevenoval sa jej teoreticky ani prakticky, nesledoval jej moderné smery, s ktorými vnútorne nesúhlasil. Navyše, vo veku 65 rokov sa cítil byť starý na takúto výraznú zmenu svojho povolania. Rozhodnutie provinciála považoval za „zlý žart“ a v liste mu prezradil, ako ho každý v provincii nenávidí a všetci nad jeho rozhodnutiami krúčia hlavami. Tento list dopísal nadržanom, ale rozhorčenie mu nedovolilo spať, preto začal písať druhý list, v ktorom pokračoval v rovnakom nenávisťnom tóne. Hanbil sa sám pred sebou, že takýmto spôsobom písal o svojom predstavenom, no považoval ho za najhoršieho a najneschopnejšieho, akého zažil. Odporúčal mu, aby vstúpil ku kartuziánom alebo kamaldulom, pretože v prísnej samote, ktorú tieto rády preferujú, by nikomu nemohol škodiť.⁹¹ Hanopis na provinciála Kramárovi nepomohol. S veľkým sebazaprením sa musel podriaďovať jeho rozhodnutiu a odísť do noviciátu v Ružomberku, kde pôsobil ako inštruktor školastikov.⁹² Novým superiorom domu v Spišskej Novej Vsi sa od 1. augusta 1943 stal Pavol Takáč, avšak z jeho činnosti na poste prvého muža rezidencie do konca druhej svetovej vojny sa nezachovali žiadne písomnosti. Podľa diela Dejiny Spoločnosti Ježišovej na Slovensku sa Štefan Kramár ešte pred koncom vojny do Spišskej Novej Vsi vrátil ako kazateľ a Pavol Takáč po krátkej intervencii pri prevzatí košického internátu späť do rúk slovenských jezuitov po prechode frontu v prvých mesiacoch roku 1945 pôsobil v spišskonovoveskom dome až do likvidácie rehole v apríli 1950.⁹³

*Levočská ulica – pohľad od Levočskej brány
(Zdroj: Filatelia-album.sk)*

⁹¹ CSVZML, f. DSJ SNV. Listy superiora provinciálovi zo 6. a 7. 7. 1943.

⁹² KRAPKA, Emil – MIKULA, Vojtech (eds). *Dejiny Spoločnosti Ježišovej na Slovensku*. Cambridge: Dobrá kniha, 1990, s. 347.

⁹³ KRAPKA, Emil – MIKULA, Vojtech (eds). *Dejiny Spoločnosti Ježišovej na Slovensku*, s. 361 – 362.

Záver

Po Prvej viedenskej arbitráži a okupácii južného Slovenska Maďarmi v roku 1938 sa košickí jezuiti museli presťahovať z novopostaveného domu do novej rezidencie v Spišskej Novej Vsi. Malá komunita opravila kostol a príbytok v novom sídle, v ktorom žila. Rád prevzal práva a povinnosti vikariátu, preto musel vyučovať náboženstvo v meste a okolí. Jezuiti museli často riešiť personálne otázky a najmä problematickú osobu pátra Jána Gugu, ktorý mal blízky vzťah k pravoslávium a Rusku. V meste sledovali pohyby vojsk a zažili atmosféru vojny. Najnepríjemnejšie situácie súviseli s prenasledovaním a deportáciami židovského obyvateľstva, ktorému sa krstom snažil pomôcť predstavený domu Štefan Kramár. Dokumenty domu sa v Centre spirituality Michala Lacka Východ-Západ, kde sú uložené, zachovali len do augusta 1943. Z tohto dôvodu poznáme bližšie informácie o živote jezuitov v Spišskej Novej Vsi len do tohto obdobia.

BIBLIOGRAFIA

Archívne pramene

Centrum spirituality Východ – Západ Michala Lacka v Košiciach, fond Dom Spoločnosti Ježišovej v Spišskej Novej Vsi 1939 – 1943.

Literatúra

- BIZOŇOVÁ, Monika – OLEJNÍK, Vladimír. *Duchovné a kultúrne dedičstvo Spišskej Kapitulky 2. Jezuitské gymnázium a učiteľský ústav*. Ružomberok: Verbum, 2019.
- FILIP, Tomáš. Spravovanie Košickej diecézy v 60-tych rokoch 20. storočia. In *Notitiæ historiæ ecclesiasticæ*, 2012, roč. 1, č. 1, s. 77 – 88.
- HABURAJ, Tomáš – ZUBKO, Peter. *Financovanie cirkvi v medzivojnovom období. Ekonomická stránka života katolíckej cirkvi v Košiciach v rokoch 1918 – 1938*. Prešov: Vydavateľstvo Michala Vaška, 2016.
- HLAVINKA, Ján. Deportácie židovského obyvateľstva zo Slovenska v roku 1942: organizácia, priebeh, dôsledky. In *Slovenský národopis*, 2022, roč. 70, č. 1, s. 31 – 47. DOI: <https://doi.org/10.31577/SN.2022.1.04>
- CHALUPECKÝ, Ivan (ed.). *Dejiny mesta Spišská Nová Ves*. Spišská Nová Ves: Mesto Spišská Nová Ves, 2014.
- KORMOŠOVÁ, Ružena (ed.). *Dejiny židov v Spišskej Novej Vsi*. Spišská Nová Ves: OZ Pro Memory; Židovský kultúrny inštitút v Bratislave, 2022.
- KRAPKA, Emil – MIKULA, Vojtech (eds). *Dejiny Spoločnosti Ježišovej na Slovensku*. Cambridge: Dobrá kniha, 1990.
- MLYNÁRIK, Ján. *Dějiny Židů na Slovensku*. Praha: Academia, 2005.

Adresa autora:

PhDr. Marek Rímsky
Centrum spirituality Východ – Západ Michala Lacka v Košiciach
Komenského 14, 040 01 Košice
marek.rimsky@gmail.com

PRAMĚŇ / SOURCE

Menovací dekrét pre kňaza Petra do funkcie farára v Toryse z roku 1295

Daniel Boles

Appointing decree for priest Peter to the position of parish priest in Torysa from 1295

Jacobus miseratione divina episcopus Scepusiensis universis Christi || fidelibus, quibus præsentibus ostenduntur salutem et benedictionem paternam. Ad universorum || notitiam tenore præsentium volumus pervenire, quod accedentes ad nostram presentiam || nobiles viri magister Kokos et Ywanus filii comitis quondam Rycolphi cum iu || dice et communitate populorum de Tarcza et Dorauch presentando nobis discretum || virum dominum Petrum in plebanum legitimum et rectorem animarum ecclesiæ || beate Virginis de Tarcza, assumptum de communi beneplacito et electum, cum instantia || nos rogando, ut modum electionis et assumptionis ipsorum gratuite suscipientes || predictum dominum Petrum in dicte ecclesie plebanum dignaremur de autoritate (sic!) nostre || plenitudine confirmare. Nos vero sepe predictorum nobilium et populorum congruis pre || cibus inclinati presentatum nobis dominum Petrum in dicte ecclesie plebanum autoritate || presentium duximus confirmandum. Volentes et in virtute sancte obedientie precipi || entes sibi et ecclesie sue a populis de villis Tarcza et Dorauch per omnem || antiquarum metarum et primorum terminorum extensionem omnium decimarum iura tamquam || vero plebano in perpetuum plenariter et integre ministrari, tali conditione mediante, || quod nobis et ecclesie nostre fertonem et medium fini argenti singulis annis in || festo beati Andree pro kathedratiko et insuper descensum solvere teneatur. Igitur, || ut hec nostra confirmatio robur perpetue firmitatis obtineat presentes litteras || concessimus sigilli nostri munimine roboratas. Datum in vigilia beati Andree || apostoli. Anno Domini millesimo CCC(sic!). nonagesimo quinto.

Preklad:

Jakub, z milosrdenstva božieho spišský biskup, všetkým v Kristu verným, ktorým sa predloží tento list pozdrav a otcovské požehnanie. Na známosť všetkým chceme, aby sa dalo znením tohto listu, že keď sa osobne k nám dostavili šľachtici Kokoš a Ivan, synovia kómesa, teraz už neobého, Rikolja spolu s richtárom a obcou z Torysy a (Šarišských) Draviec, predstavili nám ctihodného muža pána Petra, aby sa stal ich právoplatným farárom i správcom duší kostola Preblaboslavenej Panny v Toryse. Zároveň nás požiadali, nakoľko si ho spoločne vybrali a zvolili, aby sme láskavo ich výber a voľbu prijali a ráčili spomínaného Petra mocou svojho úradu potvrdiť v úrade plebána uvedeného kostola. My, nakoľko sme boli naklonení náležitej žiadosti spomínaných šľachticov i uvedených obcí, sme nám predstaveného pána Petra z moci úradu touto listinou potvrdili ako farára udaného kostola. Zároveň sme rozhodli a pod svätou poslušnosťou i nariadili, že jemu i kostolu majú obyvatelia dedín Torysy a (Šarišských) Draviec v rozsahu pôvodných chotárných hraníc práva všetkých desiatkov, ako pravému plebánovi nastolené, zachovávať plne a v celom rozsahu. Toto je podmienené tým, že bude povinný nám i nášmu kostolu každý rok odovzďávať ferton a pol čistého striebra na sviatok sv. Andreja z titulu katedratika a navyše i descenza (práva prepoštskej návštevy vo farnosti). Takže nakoniec, aby toto naše potvrdenie nadobudlo silu

trvalej platnosti, nechali sme našu listinu potvrdiť našou pečaťou. Dané na vigíliu sviatku sv. Andreja apoštola. V roku Pána 1295.

Menovací dekrét spišského biskupa Jakuba z 29. novembra 1295 je svedectvom o cirkevnom živote vo farnosti Torysa, ktorej v tom čase bola súčasťou i dedina (Šarišské Dravce). Z menovacieho dekrétu je zrejmé, že dnešná obec Šarišské Dravce bola nielen súčasťou farnosti Torysa, ale i vznikla na jej chotári.

Listina sa nachádza v prepise *in extenso* v spišskom rotuluse a bola vydaná pri edícii spomínaného rotulusu.¹

Adresa autora:

ThDr. Daniel Boleš, PhD.

Katolícka univerzita v Ružomberku, Teologická fakulta v Košiciach

Inštitút cirkevných dejín, Hlavná 89, 041 21 Košice

e-mail:danielb.posta@gmail.com

¹ BOLEŠ, Daniel. *Počiatky Toryského dekanátu vo svetle rotulusu z rokov 1331 – 1332*. Levoča: Spišský dejepisný spolok, 2010, s. 33.

ČLÁNKY / ARTICLES

„Nesiem t'a na svojich pleciach“ – ikonografický námet, jeho počiatky a premeny v umení

Zuzana Dzurňáková

I carry you on my shoulders" – an iconographic theme, its origins and transformations in art

V kostole sv. Jána Krstiteľa v Trnave, konkrétne v klenbe kaplnky sv. Františka Xaverského, sa nachádza baroková freska zo 17. storočia, v ornamentálnej kartuši s námetom vychádzajúcim zo životopisu tohto svätca. Zobrazuje sv. Františka Xaverského, ktorý nesie na svojich pleciach resp. chrbte muža oblečeného v netradičnom odevu – na hlave má čelenku z červeného peria a krátku červenú rozviatu bedernú rúšku alebo sukňu.¹ Zvláštne je, že v súvislosti s Indiou, kam smerovala prvá zámorská misijná cesta sv. Františka Xaverského, bola v umení prezentovaná ako krajina, v ktorej žili Indiáni, t.j. Amerika. Nebolo to ale z dôvodu nepoznania súdobej geografie a sveta ako takého, keďže Amerika s domorodým obyvateľstvom bola známa už od 15. storočia.² Ide o ikonografický námet, ktorého počiatky siahajú až do antiky, a ktorý sa počas storočí varioval podľa konkrétnej didaktickej funkcie alebo potrebného zámeru. V gréckej mytológii sa sformovalo zobrazenie titána Atlasa podopierajúceho svojou hlavou a rukami nebeskú klenbu.³ V ranokresťanskom umení bol pomerne častý námet Dobrý pastier, čiže zobrazenie Ježiša Krista nesúceho na svojich ramenách baránka.⁴ Ideovým prameňom bol Žalm 23: „*Pán je môj pastier, nič mi nechýba: pasie ma na zelených pašienkach. Vodí ma k tichým vodám, dušu mi osviežuje. Vodí ma po správnych chodníkoch, verný svojmu menu. I keď by som mal ísť tmavou dolinou, nebudem sa báť zlého, lebo ty si so mnou. Tvoj prút a tvoja palica, tie sú mi útechou.*“⁵ Významová rovina odkazuje k Novému zákonu a je jasnou paralelou k Ježišovi, ktorý sa „stará o svoje stádo, o svoje ovečky – t.j. o veriacich kresťanov. Formálny vzor pretrvával aj v nasledujúcom stredovekom období, avšak už nie v pôvodnej obsahovej rovine. Námet Dobrého pastiera postupne zanikol a tematicky ho nahradil sv. Krištof. Najznámejšie zobrazenie je postava veľkého muža v prepásanej tunike, s palicou v ruke a malým Ježiškom na ramenách.⁶ Tu sa nám zároveň otvára etymologická rovina významu mena Krištof – *Kriophoros - ten, ktorý nesie na ramenách* – tak, ako Kristus niesol na svojich ramenách baránka, tak sv. Krištof

¹ Je to príbeh zo životopisu sv. Františka Xaverského, ktorý predurčil jeho budúce poslanie: „...František sa prebudil z ťažkého sna s výkrikom: „Ó Ježiš, aký som zgnavený! Viete, čo sa mi snívalo? Zdalo sa mi, že na chrbte nesiem Inda a Ind bol taký ťažký, že som ho už nemohol zdvihnúť.“ BRODRICK, James: Počiatky jezuitov. Ontario: Priatelia Dobrej knihy v Cambridge. Canada, 1986, s. 70.

² Viac pozri https://en.wikipedia.org/wiki/New_World

³ K príbehu a spôsobom zobrazovania pozri: ZAMAROVSKÝ, Vojtech: Bohové a hrdinové antických bájí. Praha: Brána, knižný klub, 1996, s. 75.

⁴ K ikonografii Dobrého pastiera pozri: Hall, James: Slovník námětů a symbolů ve výtvarném umění. Praha: Mladá fronta, 1991, s. 340 – 341; ROYT, Jan. *Slovník biblické ikonografie*. Praha: Karolinum, 2006, s. 127 – 130; STUDENÝ, Jaroslav. *Křesťanské symboly*. Olomouc, 1992, s. 38 – 41.

⁵ Sväté Písmo Starého a Nového zákona. Rím: Slovenský ústav svätého Cyrila a Metoda, 1995, s. 1027.

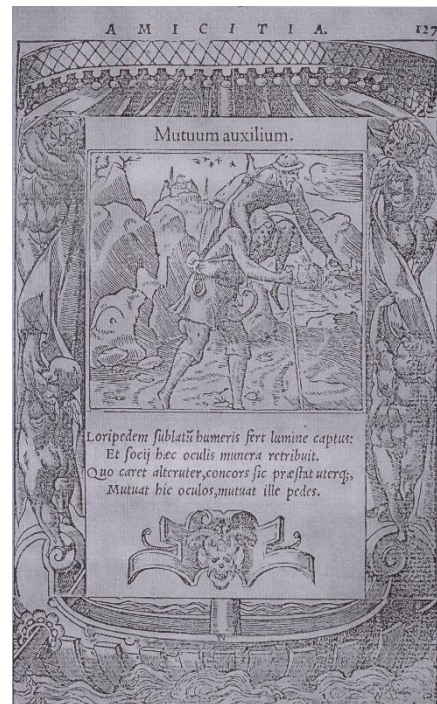
⁶ Podľa: RUSINA, Ivan-ZERVAN, Marian. *Životy svätých. Ikonografia*. Bratislava: Pallas, 1994, s. 145.

niesol na pleciach Ježiša.⁷ Obidva námety majú však rovnaké poslanstvo, a to pomoc blížnym v kresťanskom ponímaní.

Predmetná téma prenikla aj do profánnej umeleckej sféry, zvlášť v renesančnom a barokovom umení a knižnej kultúre. “Slepý a chromý” bol častý námet v dobovej grafike s etickým, moralizujúcim alebo poučným cieľom. Využitie formy aj obsahu sa objavilo v diele Andrea Alciatiho *Emblematum liber*, z roku 1531. “*PIETAS FILIORUM IN PARENTES*.” “v preklade „Úcta vzdávaná rodičom“ je mottom emblému, na ktorom sú zobrazení dvaja muži, kde jeden nesie na svojich pleciach druhého.⁸ Napriek tomu, že sa výtvarné zobrazenie variovalo alebo čiastočne upravovalo, význam zobrazení sa až tak diametrálne nemenil – stále bola v ňou obsiahnutá základná idea pomoci.

A tu sa opäť vraciame k úvodu a k spomínanej freske. Ideovou i námetovou knižnou predlohou, i keď retrospektívne odkazujúcou k predchádzajúcim vzorom ba dokonca spomínaným archetypom, bolo dielo *Imago primi saeculi Societatis Jesu*, datované rokom 1640. Bola to emblematická kniha, vydaná pri príležitosti stého výročia založenia Spoločnosti Ježišovej, pripomínajúca vznik, históriu, úspechy, no zároveň martýrske obete členov tohto katolíckeho rádu.⁹ Na strane 720 v digitalizovanej verzii nájdeme emblém súvisiaci so sv. Františkom Xaverským.¹⁰ V picture, čiže obraze, je mladý muž, ktorý nesie na svojom chrbte „indiána“ – muža s čelenkou atribujúcou indiánsku kultúru. Pri výtvarnej prezentácii udalosti zo života Xavera sa v predmetnej freske v kaplnke sv. Františka Xaverského urobil určitý posun, a to v prípade nosiacej postavy – mladý muž bol nahradený postavou muža odetého do tmavého kňazského oblečenia (sutany) a jeho neutrálne fyziognomické črty boli nahradené aspoň čiastočne podobou tváre sv. Františka Xaverského.

Z tohto stručného exkurzu nám vyplýva, že v priebehu dejín umenia sa stretávame s ikonografickými témami, či už v sakrálnej alebo profánnej oblasti, no napriek tomu, je vždy možné nájsť buď formálne alebo ideové spojitosti, ktoré sa nielen vzájomne nevyklúčujú, ba dokonca významovo obohacujú. A to je aj prípad danej fresky zachytávajúcej

Ukážka z knihy od Andreja Alciatiho

⁷ „Jedného dňa prenášal malé dieťa, ktoré sa mu krok za krokom stávalo ťažším a ťažším. Dieťa mu zjavilo, že je Kristus; povedalo mu, že teda niesol na svojich ramenách ťarchu celého sveta.“ HALL, James. *Slovník námětů a symbolů ve výtvarném umění*. Praha: Mladá fronta, 1991, s. 236.

⁸ <https://www.emblems.arts.gla.ac.uk/alciato/emblem.php?id=A31a069>, Emblematika bola intelektuálna forma vzdelávania sa. Knižný emblém pozostával z troch častí: motto (krátky výrok), pictura/icon (obraz) a subscriptio (vysvetľujúci text). Danej problematike pozri napr. DZURNÁKOVÁ, Zuzana. *Úvod do novodobej emblematickej a príklady aplikovaných emblémov v Trnave*. Trnava: TYPI UNIVERSITATIS TYRNAVENSIS, 2019.

⁹ <https://archive.org/details/imagoprimsaecul00boll> – digitalizovaná kniha zachytávajúca históriu rehole Spoločnosti Ježišovej za obdobie 100 rokov jej činnosti.

¹⁰ <https://archive.org/details/imagoprimsaecul00boll/page/720/mode/2up>.

významnú udalosť zo života jezuitu sv. Františka Xaverského, v ktorej je obsiahnutá základná a všeobecná idea pomoci, služby a obetovania sa.

Sv. František Xaverský – baroková freska v kostole sv. Jána Krstiteľa v Trnave

Adresa autorky:

Mgr. Zuzana Dzurňáková, PhD.

historička umenia

vedecko-odborná špecializácia: dejiny renesančného a barokového umenia,

architektúry a kultúry

email: zuzana610@gmail.com

RECENZIE / *REVIEWS*

HLAVAČKOVÁ, Miriam. *Pútnik. Sonda do života stredovekých pútnikov, Kráľ Mikuláš Ujlaki a jeho cesta do Ríma*. Bratislava: Rak 2022, 336 s., ISBN 78-80-85501-89-6

V minulom roku vyšla vo vydavateľstve Rak zaujímavá publikácia Miriam Hlavačkovej *Pútnik* s podtitulom *Kráľ Mikuláš Ujlaki a jeho cesta do Ríma*, sonda do života stredovekých pútnikov. Akýmsi tematickým sprievodcom tematikou púť je v publikácii popredný uhorský šľachtic a neskôr bosnianský kráľ Mikuláš Ujlaki, ktorý v jubilejnom roku 1475 vykonal púť do Ríma.

Asi prvá myšlienka, ktorá napadne toho, kto knihu prvý raz vezme do ruky, je otázka: „A kto to bol a kde panoval – ten Mikuláš Ujlaki?“ Keď sa začíta, dozvie sa nielen odpoveď na túto otázku (ako sa pán z Hlohovca stal kráľom), ale autorka ho veľmi pútavým spôsobom vezme dokonca aj na jeho dobrodružnú púť do Ríma a priblíži čitateľovi tiež každodenné strasti a radosti stredovekých pútnikov.

Autorkou je PhDr. Miriam Hlavačková, PhD. (1968), historička v Historickom ústave Slovenskej akadémie vied v Bratislave. Venuje sa cirkevným a kultúrnym dejinám v neskorom stredoveku. Doteraz publikovala práce *Kapitula pri Dóme sv. Martina – intelektuálne centrum Bratislavy v 15. storočí* (2008) a *Juraj zo Schönbergu. Bratislavský prepošť v službách cisára a kráľa* (2015); je tiež editorkou knihy *Od symbolu k slovu. Podoby stredovekej komunikácie* (2016) a spoluautorkou iných knižných publikácií (okrem desiatok knižných a časopiseckých štúdií na Slovensku aj v zahraničí). Knihu recenzovali PhDr. Daniela Dvořáková, DrSc. a prof. Antonín Kalous, M.A., Ph.D.

Autorka a odborníčka na neskorý stredovek píše o stredovekom putovaní na základe podrobnej znalosti archívnych prameňov odbornej literatúry a z komparácie i revízie predošlého bádania, ktoré je venované rozličným stránkam Mikulášovho života i (neskoro) stredovekým púťam. Vďaka šťastnej skutočnosti, že o období koncom 15. storočia máme podstatne bohatší písomný pramenný materiál ako k starším obdobiam, mala autorka možnosť venovať sa viacerým aspektom aj pútnickej praxe, ale aj politickému pôsobeniu bosnianskeho kráľa Mikuláša Ujlakiho. Čitateľ sa tak nedozvie iba okolností púte jedného vysoko postaveného pútnika, ale dozvie sa aj o historickom prostredí, ktorého súčasťou boli pútné cesty do Ríma, Compostely, Loreta a iných pútnických miest v Európe, a tak publikácia predstavuje obširnu sondu do života stredovekých pútnikov.

Hlavným hrdinom (ak tak možno povedať) je Mikuláš Ujlaki (po r. 1407 – 1477) – vo svojom čase jeden z najvplyvnejších a najbohatších magnátov Uhorska. V prameňoch sa uvádza podľa svojich rodových sídiel ako pán z Újlaku (dnes Illoku na území dnešného Chorvátska) alebo ako pán z Hlohovca. Tento účastník vojenských ťažení proti Osmanom bol sedmohradským vojvodom, chorvátskym a slavónskym bánom, županom rôznych žúp a nakoniec sa roku 1471 stal kráľom Bosny. Na dnešnom Slovensku vlastnil hradné panstvá Hlohovec, Tematín a Korlátka; v Hlohovci založil aj františkánsky kláštor. Smrťou jeho syna Vavrince, ktorý zomrel bez dediča, na sklonku stredoveku sa rodina Ujlakiovcov vytratila z histórie a pamäti – preto tento muž a jeho život je u nás skoro neznámy. Aj preto patrí vďaka autorkke, že ho svojou knihou znovu vracia do slovenského povedomia.

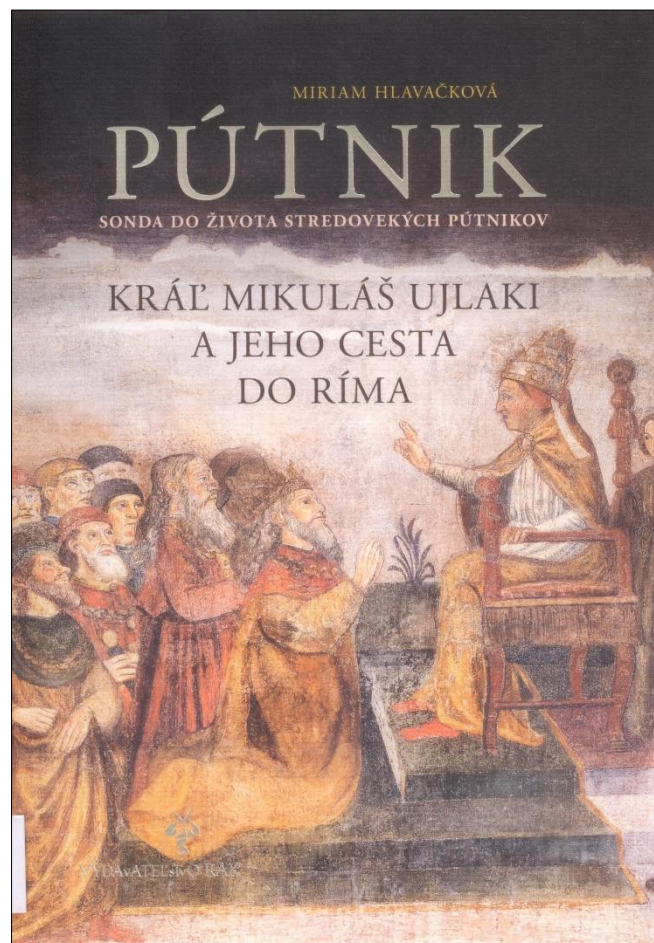
V prvej kapitole – Životné osudy Mikuláša Ujlakiho – autorka zoznamuje čitateľa s „hrdinom“ knihy: od pôvodu rodiny cez jeho životné osudy odvážneho bojovníka a politika bez škrupúl až po získanie bosnianskej koruny.

Druhá kapitola s názvom (Nielen) pre spásu duše zoznamuje čitateľa s inštitúciou jubilejných rokov v Ríme a problematikou odpustkov a ukazuje motivácie pútnika Mikuláša – nielen duchovné, ale aj politické a motivácie spojené s vlastnou rodinou a jemu blízkymi ľuďmi, vrátane v tej dobe ešte adepta na svätorečenie Jána Kapistrána.

Tretia kapitola s názvom Pred cestou sa venuje príprave na púť v neskorom stredoveku všeobecne a (pokyny pre správcov majetku a spísanie testamentu, doprava, sprievod a cestovné vybavenie a pod.) na základe dostupných prameňov a konkrétnej príprave Mikuláša Ujlakiho.

Štvrtá kapitola je itinerárom nášho pútnika a zachytáva jeho cestu do Ríma so zastávkami vo Ferrare a Lorete, ale venuje sa aj všeobecným otázkam putovania, ako sú užívané pútnické trasy a cestovná rýchlosť na základe dopravných možností tej doby.

Nástrahám a nebezpečenstvám putovania sa venuje piata kapitola s názvom Milosrdná pomoc aj prepadnutie. Každodennosť pútnika charakterizovaná informáciami o stravovaní, cestovných problémoch a nebezpečenstvách predstavená aj v správe Jána z Bardejova o dobrodružnej a dramatickej ceste do Ríma.

Obálka knihy – Pútnik

Problém, ako sa vyznať v Ríme, predstavuje šiesta kapitola, ktorá pojednáva o „stredovekých bedekroch“ – písomných pútnických sprievodcov a o tom, aké informácie pútnikovi poskytovali a ako vyzeral Rím v čase Mikuláša Ujlakiho.

Siedma kapitola sa venuje príchodu (14. marca 1475) kráľa Mikuláša v Ríme – osobitne správe mantovského vyslanca o očakávaní a pobyte bosnianskeho kráľa v Ríme a prameňom o vybavovaní Mikulášových žiadostí v pápežskej kúrii.

Ôsma kapitola má názov Kráľ Mikuláš a pápež Sixtus IV. a poukazuje, že cesta Mikuláša mala aj iné motivácie ako čisto duchovné – spoločný cieľ s pápežom: výprava „proti neveriacim Turkom“. Zaoberá sa udalosťami pobytu v Ríme na základe korešpondencie Giovanniho Pietra Arrivabeneho až po odchod 23. marca a freskou v Ospedale S. Spirito v Ríme, ktorá dodnes pripomína Mikulášovu púť do Ríma.

Deviata kapitola „A sám by som tomu neveril, keby som to nevidel“ je o spiatočnej ceste Ríma do Uhorska cez Florenciu, Ferraru, Benátky a Goricu do Uhorska s cennými informáciami o Mikulášovom pobyte vo Florencii a Ferrare.

Desiata kapitola – Návrat – sa venuje životu Mikuláša po návrate až po jeho smrť.

Epilóg sa venuje vzťahom Mikuláša Ujlakiho a Slovenska. Nasleduje bohatý poznámkový aparát a zoznam literatúry a prameňov, ktorý môže záujemcovi poslúžiť aj ako výberová bibliografia k témam, ktorých sa práca dotýka. Táto obsažná a na podrobnom výskume založená publikácia dokumentuje, že Uhorsko patrilo k európskym krajinám, z ktorých v stredoveku prúdilo značné množstvo pútnikov najmä do Ríma.

Vďaka Miriam Hlavačkovej a vydavateľstvu Rak máme v slovenskom prostredí ďalšiu pozoruhodnú monografiu, ktorá, aj vďaka prístupne spracovania témy, ale aj prístupného textu a výbornej čitateľnosti, určite získa priazeň aj odborníka, ale aj laického záujemcu o stredoveké dejiny – hlboká, fundovaná a zaujímavá kniha, od ktorej je ťažké sa odtrhnúť.

Adresa recenzenta:

ThDr. Angelus Štefan Kuruc O.Praem., PhD.

Katolícka univerzita v Ružomberku, Teologická fakulta v Košiciach

Inštitút cirkevných dejín, Hlavná 89, 041 21 Košice

e-mail: stefan.kuruc@gmail.com

Recenzia na zborník príspevkov: 100 rokov Spoločnosti Ježišovej na Slovensku 1920 – 2020 Editor Milan Hudáček SJ, 598 s. Trnava: Dobrá kniha 2022, ISBN 978-80-81913-62-4

„Je mojím želaním, aby sme uprostred Ignaciánskeho roka počuli Pánovo volanie a umožnili sme mu, aby nás obrátil, keď sa budeme inšpirovať osobnou skúsenosťou Ignáca“, napísal 27. septembra 2019 v Ríme generálny predstaviteľ Spoločnosti Ježišovej Arturo Sosa SJ a vyhlásil Ignaciánsky rok 2021 – 2022. A za motto dal: „Vidieť všetky veci novým spôsobom v Kristovi“.

Formula rehoľného zriadenia Spoločnosti Ježišovej (bod 155) uvádza, že Spoločnosť Ježišova bola založená „predovšetkým na to, aby sa venovala najmä obrane a šíreniu viery, duchovnému pokroku ľudí v kresťanskom živote a náuke verejnými kázňami, prednáškami a akoukoľvek inou službou Božieho slova, duchovnými cvičeniami, vyučovaním detí a nevzdelaných ľudí v kresťanskej náuke, ako aj poskytovaním duchovnej útechy veriacim v Krista pomocou spovedania a vysluhovaním iných sviatostí“.

Spoločnosť Ježišova na Slovenska sa zhodla na zhodnotení svojho pôsobenia za posledných sto rokov. Po dočítaní všetkých príspevkov, ktoré sa v tejto knihe nachádzajú na takmer 20 autorských hárkoch, som dospel k názoru, že sa máme od tejto spoločnosti ešte veľa čo učiť. Množstvo aktivít a skúseností, ktoré mali a majú slovenskí jezuiti, nás môže obohatiť. Táto inšpiratívna kniha sa takto stala nielen veľkolepým či kritickým zhodnotením minulosti, poukázaním na prítomnosť, ale ponúka aj víziu do budúcnosti.

Kniha je zložená od náročných vedeckých príspevkov, cez pútavé osobné svedectvá pátrov počas komunistického krutovlád, až po denník pútničky Ivany, ktorý svojou ľahkosťou obohacuje čitateľa.

A to je len skúsenosť z jednej (vice)provincie. Globálne dnes jezuiti pôsobia vo viac ako 60 krajinách sveta a majú viac než 800 škôl a univerzít. Okolo 16 000 jezuitov pôsobí v 130 krajinách, ktorí pracujú v rôznych apoštolátoch: misie, veda, vzdelávanie, duchovné cvičenia, pomoc utečencom, ekumenizmus. A okrem iného spravujú aj pápežskú hvezdáreň, Rádio Vaticana či televíziu CTV.

Nové dejiny Spoločnosti Ježišovej sa začali písať po vzniku Československej republiky. Jezuiti sa museli rozhodnúť o svojom ďalšom pôsobení. A tak z bývalej Uhorskej provincie sa pre Slovensko rozhodlo 13 pátrov, 8 školastikov a 17 bratov. Počiatky neboli ľahké pre nikoho, ani pre nich. Ale jezuiti žili s veriacim ľudom aj v časoch hospodárskej krízy, dvoch totalitných režimov, ale aj v časoch spoločenskej a náboženskej obnovy, pri ktorej ľudia podnecovali hľadať cestu k sebe a napomáhať duchu viery, aby vzkĺčil, rástol a dozrieval.

Podmienky pre život spoločnosti boli v každej epoche rôzne. Obdobie po vzniku republiky dalo možnosť rastu povolání, budovania nových domov a inštitúcií.

Obdobie počas prenasledovania a likvidácie rehoľného života rozvíjalo skrytý a vnútorný apoštolát. Strata tradičných foriem rehoľného života znamenala pre mnohých objav nových možností a dimenzií zasväteného tajomstva Kristovho utrpenia v jeho službe.

A obdobie po nežnej revolúcii 1989 ukázalo na veľké možnosti práce a spolupráce s rôznymi kresťanskými inštitúciami a jednotlivcami na poli novej evanjelizácie a katechi-

zácie. Väčšina reholí na Slovensku chcela pokračovať v pôvodnom komunitnom štýle života, a preto sa rozhodla pre návrat do pôvodných kláštorov, alebo si postavili nové rehoľné domy.

Na Slovensku mnoho ľudí túžilo prehlbiť svoju vieru a urobiť ju viac osobnou. Jezuitské inštitúcie, ktoré inšpirujú a ohlasujú vieru, ponúkajú v provincii solídnu kresťanskú, ľudskú a teologickú formáciu. Charitatívne a kultúrne aktivity pomáhajú sprostredkovať kresťanské hodnoty. Slovenská provincia sa dobre angažuje na poli ekumenického a medzi náboženského dialógu medzi vierou a kultúrou a jezuiti sa usilujú odovzdávať vieru skrze jazyk, ktorý je zrozumiteľný aj necirkevnému prostrediu.

Jezuiti dnes intenzívne pracujú v Bratislave, Ivanke pri Dunaji, Košiciach, Piešťanoch, Prešove, Ružomberku a Trnave. Rehoľa je moderná a dokáže sa prispôbiť moderným potrebám ľudí.

Jezuiti sa neustále venujú duchovnému vedeniu skupín a jednotlivcov, čím naplňajú ideu sv. Ignáca. V minulosti na mnohých miestach verejných (napr. v Trnave či v Bratislave) i súkromných (domy, byty, chaty). V súčasnosti, hlavne v dvoch exercičných domoch, v Piešťanoch a v Prešove. Duchovné cvičenia sa tak dnes stali prístupnými všetkým, ktorí majú o ne záujem: kňazom, zasväteným osobám, študentom, pedagógom, podľa vzdelania, povolania, či veku. Všetkým, ktorí hľadajú svoje životné povolanie alebo chcú zmeniť svoj život.

Spoločnosť Ježišova má svoje diela tradične zamerané na podporovanie viery evanjelizovaním kultúry, a na to sú médiá významným prostriedkom. Poslúžia aj v pastorácii, pri intelektuálnej reflexii, vzdelávaní a duchovnom formovaní, či pri zastávaní sa pravdy a spravodlivosti v spoločnosti. Slovenskí jezuiti, ako komunita, sú na „mediálnom trhu“ dlhodobo prítomní spoločnými dielami i aktivitami jednotlivcov. Zo spoločných mediálnych aktivít je to najmä vydávanie kníh a periodík cez vydavateľstvo Dobrá kniha, rozhlasová služba cez Vatikánsky rozhlas, kde sa v slovenskej redakcii a v spolupráci s ňou postupne vystriedali tri desiatky jezuitov a napokon komunikácia cez internetový portál a sociálne siete.

Jezuiti od počiatkov spoločnosti pochopili význam publikovania a tlačenia kníh. „Dobrá kniha v dobrých rukách a do dobrých rúk.“ To bolo heslo slovenských jezuitov v Kanade. Vydavateľstvo pracovalo v Kanade až do začiatku 90. rokov, keď sa presunulo do Trnavy. Stalo sa tak so zreteľom na niekdajšiu činnosť tamojšej univerzitnej tlačiarne, ktorú jezuiti mali v čase, keď viedli Trnavskú univerzitu (1635 – 1773). Pre ekonomickú a hospodársku krízu, ktorá postihla svet v roku 2008, neobišla ani vydavateľstvo *Dobrá kniha*, ktoré na konci roka uzavrelo vlastnú tlačiareň. Dobrá kniha vybudovala pre svoju knižnú produkciu sieť kníhkupectiev v Bratislave, Košiciach, Trnave a Piešťanoch, i ďalšie menšie distribučné miesta, ako aj internetový predaj. Dlhoročná knižná produkcia a edičný plán *Dobrej knihy* je veľkolepá. Len do roku 2020 vyšlo pod jej hlavičkou 1250 titulov.

V Bratislave, okrem vedenia provincie a akademickej pôsobnosti jezuitov na Teologickej fakulte Trnavskej univerzity, sa rozvíjali aj ďalšie formy pastorácie, ktoré sa uskutočňovali najmä v jezuitskom kostole Najsvätejšieho Spasiteľa. Tým, že je prepojený na teologickú fakultu, priťahuje vysokoškolákov, intelektuálov, pozýva muzikálne zainteresovaných ľudí, vytvára spoločenstvá pre mladých ľudí, pastoračne sa venuje rodinám s deťmi a jeho

duchovné obnovy a sv. omše pre seniorov je pozvaním pre starších ľudí. Všetko zastrešuje príjemný team kostolníkov, organistov a kňazov, ktorí majú na prvom mieste človeka a jeho potreby v ochote slúžiť a milovať v zmysle ignaciánskeho motta: „*Amare et servire*“.

Jezuiti sa v Trnave snažili a stále snažia zapalať a udržiavať tento „oheň“ aj medzi mládežou a študentmi a dnes sa o to usilujú prostredníctvom Univerzitného pastoračného centra sv. Stanislava Kostku, a takto poskytujú mladým teplo svetla a srdečnosti.

Centrum pomoci pre rodinu v Trnave či Piešťanoch patrí k sociálnym dielam, ktoré sa snaží zachytávať problémy rodín dnešnej spoločnosti a pomáhať im dnes i do budúcnosti. Aj Košická komunita Spoločnosti Ježišovej na Slovensku, nech do nej patril ktokoľvek a nech by sme sa na ňu pozreli v ktoromkoľvek čase, stále chceta byť tá istá – Ignácova a pritom Ježišova.

Obálka zborníka

Jezuitská komunita v Ivanke pri Dunaji má niekoľko poslání. Jej prvým a najdôležitejším poslaním je modlitba za Cirkev a Spoločnosť Ježišovu, pretože tu v Senioráte odchádzajú do Domu Otca veľikáni spoločnosti.

Aj týmto veľikánom spoločnosti sú venované niektoré biografie jezuitov. Viac či menej sú spracované jezuitské osobnosti, ako napr. kardinál Ján Chryzostom Korec, biskup

Pavol Hnilica, tajný biskup Oskár Formánek, Vendelín Javorka, Jozef Oprala, Félix Jozef Litva, Ján Kalina, František a Tomáš Munkovci, Štefan Senčík, či slovenskí jezuiti na akademických inštitúciách Spoločnosti Ježišovej v Ríme (Pápežský východný inštitút, Pápežský biblický inštitút a Pápežská Gregorova univerzita). A mnohí ďalší...

Mnohí z nich dosiahli významné postavenia v univerzálnej Cirkvi, v miestnych cirkvách alebo v občianskom živote svojich krajín. Odkaz aspoň na niektorých z nich však je omnoho väčší. Bez zveličovania možno povedať, že z nich mnohí boli svätí rehoľní kňazi, ktorí k svätosti viedli mnohé duše.

Pápež František na stretnutí sa s jezuitmi v Bratislave 12.9.2021 poprosil o štvorakú blízkosť: blízkosť Bohu, o vzájomnú blízkosť, o blízkosť biskupovi a pápežovi a o blízkosť Božiemu ľudu, ktorá je najdôležitejšia. A zo svojej osobnej skúsenosti to môžem potvrdiť, že sa to slovenskej Spoločnosti Ježišovej aj darí.

Ad Maiorem Dei Gloriam!

Adresa recenzenta:

prof. ThDr. Cyril Hišem, PhD.

Katolícka univerzita v Ružomberku, Teologická fakulta v Košiciach

Inštitút cirkevných dejín, Hlavná 89, 041 21 Košice

e-mail: cyril.hisem@ku.sk

RECENZENTI PRÍSPEVKOV | REVIEWERS

RECENZENTI PRÍSPEVKOV | *REVIEWERS*

prof. ThDr. Cyril HIŠEM, PhD.

Katolícka univerzita v Ružomberku, Teologická fakulta v Košiciach

Inštitút cirkevných dejín, Hlavná 89, 041 21 Košice

e-mail: cyril.hisem@ku.sk

ThDr. Daniel BOLEŠ, PhD.

Katolícka univerzita v Ružomberku, Teologická fakulta v Košiciach

Inštitút cirkevných dejín, Hlavná 89, 041 21 Košice

e-mail: danielb.posta@gmail.com

doc. ThDr. Peter BORZA, PhD.

Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach

Filozofická fakulta

Moyzesova 9, 040 59 Košice

e-mail: peter.borza@upjs.sk

doc. PhDr. Jaroslav CORANIČ, PhD.

Gréckokatolícka teologická fakulta Prešovskej univerzity

Katedra historických vied

Ul. biskupa Gajdiča 2, 080 01 Prešov

e-mail: jaroslav.coranic@unipo.sk

prof. ThDr. PaedDr. PhDr. Jozef JURKO, PhD.

Katolícka univerzita v Ružomberku

Teologická fakulta

Hlavná 89, 041 21 Košice

e-mail: jurko@ktfke.sk

doc. Viktor Vasilovič KICHERA, PhD.

Uzhhorod National University

Faculty of History

Universytets'ka St, 14, Uzhhorod,

Zakarpats'ka oblast, Ukrajina, 88000

email: vkichera@ukr.net

ThDr. Angelus Štefan KURUC O.Praem., PhD.

Katolícka univerzita v Ružomberku, Teologická fakulta v Košiciach

Inštitút cirkevných dejín, Hlavná 89, 041 21 Košice

e-mail: stefan.kuruc@gmail.com

prof. PhDr. ThDr. Štefan LENČIŠ, PhD.
Katólická univerzita v Ružomberku, Teologická fakulta v Košiciach
Inštitút cirkevných dejín, Hlavná 89, 041 21 Košice
e-mail: stefan.lencis@ku.sk

prof. ThDr. Gabriel RAGAN, PhD.
Katólická univerzita v Ružomberku
Teologická fakulta
Hlavná 89, 041 21 Košice
e-mail: gabriel.ragan@ku.sk

prof. PaedDr. ThDr. Ambróz Martin ŠTRBÁK O.Praem., PhD.
Rehoľný dom premonštrátov
Hlavná 67, 040 01 Košice
e-mail: martin.strbak@gmail.com

Mgr. Ladislav VARGA, STL
Pontifical University of St. Thomas Aquinas
Largo Angelicum 1
00184 Rome RM, Italy
email: ladislavjvarga@gmail.com

prof. PaedDr. ThLic. Martin WEIS, ThD.
Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta
Kněžská 8, 370 01 České Budějovice
e-mail: weis@tf.jcu.cz

Notitiæ historiæ ecclesiasticæ

vedecký recenzovaný časopis | *Scientific peer-reviewed journal*

ročník | *Volume 12, číslo | Issue 1, rok | Year 2023*

Adresa vydavateľa | *Address of Editorial Publisher:*

© 2023 VERBUM – vydavateľstvo KU

Hrabovská cesta 1A, 034 01 Ružomberok

web: www.ku.sk

Adresa redakcie | *Address of Editorial Office:*

© Inštitút cirkevných dejín, Teologická fakulta

Katolícka univerzita v Ružomberku

Hlavná 89, 041 21 Košice

web: www.icd.ktfke.sk

email: icd@ktfke.sk

Tlač | *Print:*

DMC, s. r. o., Nové Zámky

Pokyny pre autorov | *Instructions for Authors*

www.icd.ktfke.sk

Na prednej obálke:

Sv. František Xaverský – baroková freska v kostole sv. Jána Krstiteľa v Trnave.

Na zadnej obálke:

Emblematické zobrazenie misijného poslania sv. Františka Xaverského z knihy *Imago primi saeculi*.

Foto: Mgr. Zuzana Dzurňáková, PhD.

ISSN 1338-9572 (Print), ISSN 2730-0153 (Online)

Evidenčné číslo: EV 4697/12

IČO vydavateľa: 37 801 279

Dátum vydania periodickej tlače: jún 2023